

T.C
KARADENİZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ*SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANA BİLİM DALI
TARİH PROGRAMI

MUSTAFA NAZİF EFENDİ'NİN İRAN ELÇİLİĞİ
(1746-1747)

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Adnan BUDAK

Mayıs-1999

TRABZON

TC YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ

T.C
KARADENİZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ*SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI
TARİH PROGRAMI

MUSTAFA NAZİF EFENDİ'NİN İRAN ELÇİLİĞİ
(1746-1747)

Adnan BUDAK

Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nce
Bilim Uzmanı (Tarih)
Unvanının Verilmesi İçin Kabul Edilen Tezdir

Tezin Enstitüye Verildiği Tarih : 08 / 01 / 1999

Tezin Sözlü Savunma Tarihi : 04 / 06 / 1999

Tez Danışmanı : Doç. Dr. M. Alaaddin YALÇINKAYA

Jüri Üyesi : Doç. Dr. Kemal ÇİÇEK

Jüri Üyesi : Yrd. Doç.Dr. Ahmet ALTINTAŞ

Enstitü Müdürü : Prof. Dr. Zafer GÖKÇAKAN

Mayıs-1999

TRABZON

**TC. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ**

0. SUNUŞ

00. Önsöz

Osmanlı elçileri ve bunların yazmış oldukları sefaretnameler ile ilgili son zamanlarda yapılan çalışmalarda bir hayli artış olduğu görülmektedir. Elçilerin gittikleri ülkelerdeki gözlemlerini ve faaliyetlerini anlatan sefaretnameler hakkında yapılan bu çalışmalar arttıkça sefaretnamelerin tarihi birer kaynak olarak önemleri her geçen gün daha iyi anlaşılmaktadır. Mustafa Nazif Efendi'nin İran elçiliği sırasında kaleme aldığı sefaretname de bunlardan biri olup kıymetli bilgiler içermektedir.

İran Sefaretnamesi, Safeviler hanedanına son verip yeni bir dini anlayışla ortaya çıkan ve Osmanlı Devleti'ne emri vaki bazı teklifler öne süren Nadir Şah'ın emellerini gerçekleştirme noktasında Osmanlı Devleti ile giriştiği mücadeleler sonucunda ortaya çıkmıştır. Herhangi bir sonuç elde edilemeyen bu mücadeleler neticesinde, her iki devletin de o günün değişen dünya şartlarında artık yeni politikalar ve stratejiler üretme ihtiyacı hissetmesi savaflara son noktayı koymuştur. Anlaşma zeminin doğması üzerine karşılıklı elçiler gidip gelmiştir. Osmanlı Devleti de gelen İran elçiliğine karşılık olarak ve kesin anlaşma sağlamak düşüncesiyle Mustafa Nazif Efendi'yi İran'a göndermiştir. İşte Nazif Efendi bu elçiliği sırasında diplomatik faaliyetlerini ve gözlemlerini anlatan bir de sefaretname kaleme almıştır. Biz de bu sefaretnamelerde verilen bilgiler ışığı altında Türk-İran ilişkilerini incelemeye alırken her iki devletin de dini anlayışları ile ortaya koydukları jeopolitik durumları hakkında da genel bir değerlendirme yapmayı uygun gördük.

Bu çalışmam süresince her türlü konuda yol gösteren destek ve katkılarını esirgemeyen Hocam Doç. Dr. M. Alaadin Yalçınkaya'ya sonsuz şükranlarımı sunarım. Ayrıca Osmanlıca kelimelerin okunmasında yardımlarını gördüğüm Arş. Gör. Temel Öztürk'e teşekkürü bir borç bilirim.

Trabzon, Mayıs 1999

Adnan Budak

01. İçindekiler

	Sayfa No
0. SUNUŞ.....	III
00. Önsöz.....	III
01. İçindekiler.....	IV
02. Özet.....	VI
03. Summary.....	VII
04. Kısaltmalar Listesi.....	VIII
GİRİŞ.....	1-6

BİRİNCİ BÖLÜM

1. 18. YÜZYIL OSMANLI-SAFEVİ SİYASİ İLİŞKİLERİ	7-16
10. III. Ahmet Dönemi Siyasi İlişkileri.....	7-12
11. I. Mahmut Dönemi Osmanlı-İran İlişkileri.....	7-14
12. 1746 Türk-İran Barış Anlaşması ve Mustafa Nazif Efendi'nin İran Elçiliğine Atanması.....	14-16

İKİNCİ BÖLÜM

2. MUSTAFA NAZİF EFENDİ'NİN HAYATI VE ESERLERİ	
20. Mustafa Nazif Efendi'nin Hayatı.....	17-18
21. İran Sefaretnamesi'nin Özellikleri.....	18-19

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. MUSTAFA NAZİF EFENDİ'NİN İRAN ELÇİLİĞİ VE DİPLOMATİK FAALİYETLERİ.....	20-36
30. Mustafa Nazif Efendi'nin Yolculuğu.....	20-21
31. Elçilik Heyetinin Şah'ın Ordugâhına Gelmesi.....	21-23

32. Mustafa Nazif Efendi'nin Şah'ın Huzuruna Çıkması.....	23-26
33. Nadir Şah'ın Osmanlı Sultanı'nı Halife Olarak Tanıması.....	26-30
34. Mustafa Nazif Efendi'nin Osmanlı-İran Antlaşmasını Sağlamadaki Rolü.....	30-34
35. Osmanlı-İran Antlaşması Sonrasında ki Diplomatik Faaliyetler ve Elçiliğin Sona Ermesi.....	34-36

4. SONUÇ.....	37-39
---------------	-------

YARARLANILAN KAYNAKLAR.....	40-44
-----------------------------	-------

EKLER.....	45-79
------------	-------

ÖZGEÇMİŞ

02. ÖZET

Devletler arası ilişkilerin görüşmeler yoluyla yürütülmesi olarak ifade edilen diplomasi, hiç şüphesiz ki tarih boyunca dil, din, ırk, kültür ve medeniyetleri birbirinden çok farklı topluluklar arasında ilişki kurmaya yarayan kurumların başında yer almaktadır. Uzun yıllar dünya siyasetinin belirleyicisi rolünü üstlenen Osmanlıların da diplomasi sanatını belirli kural ve yöntemlerle yerine getirdiği görülmektedir. Osmanlı Devleti, daimi elçilikler kuruluncaya kadar, diplomasiyi değişik ülkelere göndermiş olduğu elçiler vasıtasıyla yürütmeye çalışmıştır. İran'a gönderilen Mustafa Nazif Efendi'nin elçiliği de bunlardan biridir.

18.yüzyıl Osmanlı Devleti'nin Avrupa karşısında ağır yenilgiler aldığı ve iyice gerilediği bir yüzyıl olmuştur. 1718'de imzalanan Pasorofça Anlaşması'ndan sonra Babıali, Avrupalılar'la uzun sürecek olan barış devresine girmiş ve aksayan kurumlarını düzeltmek için bazı ıslahatlar yapma lüzumu hissetmişti. Ancak bu sırada İran'ın iç karışıklığa düşmesi, Osmanlı Devleti'nin batıda kaybettiği yerlerin doğuda telafi edilmesi düşüncesine kapılmasına neden olmuştur. Bu durum Osmanlılar'la İranlılar'ı karşı karşıya getirerek, 1721'den 1746 tarihine kadar aralıklarla sürecek olan savaşların başlamasına sebep olmuştur.

Sonuçta; Türk ve İran tarafının bu sonu gelmeyen mücadelelerden büyük zararlar görmesi ve Avrupa dengesinde ortaya çıkan bazı değişimler, her iki komşu devleti de anlaşma yapmaya zorlamıştır. Mustafa Nazif Efendi, işte bu anlaşma zemininin doğması üzerine Osmanlı Devleti tarafından 1746'da İran elçiliğine atanmıştır. Nazif Efendi'nin yaklaşık 10 ay 6 gün süren İran elçiliği sonunda ortaya çıkan sefaretname, özel sefaretname türünde olup, uzun yıllar süren Türk-İran savaşlarına son vermesi hadiselerini işlemesi açısından önemlidir. Bu araştırma, Mustafa Nazif Efendi'nin seyahati, İran Şah'ı ve bazı devlet adamlarıyla görüşmesi ile anlaşma için yapılan müzakereleri detaylı bir şekilde incelemektedir.

03. SUMMARY

Diplomacy is the main channel for developing and improving the international relationships of the states regardless of religion, language, cultura, race and civilization. As a world-wide state in the world the Ottomans established their own arts of diplomatic principles and rules in international relations. The Ottoman state conducted its diplomatic missions in an ad-hoc basis up to the establishment of Ottoman embassies abroad. Ambassador to Iran, Mustafa Nazif Efendi was the one of them.

The Ottomans had been generally defeated and humiliated by the European powers and drastically declined in the 18 th century. Therefore the Ottomans lost important and strategic territories. After concluding Passarowitz Peace in 1718 with Austria and Venice, the Ottomans had been established friendly relations with European states for a long time. Catching the opportunity of peace the Sublime Porte attempted to modernize and re-organize starting from firstly militaristic institutions and others. But these movements had been interrupted by the Iranian civil wars and this situation brought the Ottomans to idea of having lands in the East instead of the lost lands in the West. Thus the Ottoman state waged war against Iran from 1722 to 1746. At the course of the long lasted conflicts both states were tired of fighting and indemnities of the war was enormous.

The Ottomans and Iranians were forced to make peace by some dramatic problems occurred among the European states which changed the balance of power in the Western world. In this situation Mustafa Nazif Efendi was appointed as an Ottoman ambassador to Iranian court in 1746. The mission of Mustafa Nazif Efendi had been employed 10 months and 6 days ambassador his special accounts on his mission are very important which explained how the long wars between the Ottoman and Iranians terminated. This study analyses the journey of Mustafa Nazif Efendi and his diplomatic activities and private meetings with his counter parts and Nadir Şah.

04. Kısaltmalar Listesi

Age	: Adı geçen eser
Agm	: Adı geçen makale
Ans	: Ansiklopedi
Bkz	: Bakınız
BOA	: Başbakanlık Osmanlı Arřivi
C	: Cilt
ev	: Çeviren
Haz	: Hazırlayan
İA	: İslam Ansiklopedisi
NHD	: Name-i Hümeyun Defteri.
OTAM	: Osmanlı Tarihi Araştırma Merkezi
S	: Sayfa
Sad	: Sadeleřtiren
TTK	: Türk Tarih Kurumu

GİRİŞ

Tarihte kurulmuş olan büyük devletler incelendiği zaman askeri, siyasi, sosyal ve ekonomik alanda büyük gelişmeler kaydederek, dünya tarihine damgalarını vurdukları görülmektedir. Osmanlı Devleti de gerek üç kıta üzerinde kurulmuş olması; gerekse de kültür ve medeniyet seviyesinin gelişmişliği noktasında bir dünya devleti konumunda olmuştur. Bundan dolayı da özellikle kuruluş ve yükselme döneminde Osmanlılar'ın askeri gücü yanında, çok iyi bir dış politika izleyerek dünya siyasetinin odak noktası durumuna geldiği ve yabancı devletlerle önemli diplomatik ilişkiler içerisine girdiği görülmektedir.

Dolayısıyla Osmanlı Devleti'nin kuruluşundan itibaren komşu Anadolu Beylikleri ile Karakoyunlu, Akkoyunlu ve Memluklu gibi Müslüman Türk devletleriyle siyasi, kültürel ve ticari ilişkileri vardı. Aynı şekilde devletin Bizans sınırına kurulmuş olması da Bizans İmparatorluğu ile siyasi ilişkiler kurulmasını sağlamıştır. Osman Bey zamanında Bizans tekfurlarıyla başlayan siyasi ilişkiler, Orhan Bey zamanında artarak devam edecektir. Hatta Orhan Bey'in zaman zaman Bizans'ın iç işlerine karışarak hükümdar mücadelelerine ortak olduğu görülmüştür¹. Osmanlı Devleti'nin savaşlar ve yeni fetihlerle hızlı bir şekilde büyümesi sonucu, mücadelelerde bulunulan devletlerle savaş öncesi ve savaş sonrası siyasi ve diplomatik ilişkilerinin olması çok tabiidir. Örnek olarak; Osmanlılar bir şehri kuşattıkları zaman oranın hakimine bir elçi gönderip savaş yapılmadan ve kan akıtılmadan teslim olmalarını tavsiye etmişlerdir ki bu durum Osmanlı dış siyasetinin dine dayalı ilkelerinden biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Bundan başka daha çok harp ilanı, barış imzalanması, padişahların cülusu ve doğumların bildirilmesi, dostluk teklifi, başka ülkenin yeni hükümdarını tebrik ve özel hediyeler sunulması gibi meselelerden dolayı elçi ve benzeri memurlar geçici olarak yabancı ülkelere gönderilmekteydi. Siyasi ilişkilerin kurulmasında da elçiler önemli görevler üstlenmişlerdir. Ancak bunlar daimi nitelikte olmayıp geçici olarak vazifelerini yerine getirmişlerdir².

¹ İstanbul'da tahtı ele geçiren Kantakuzinos'a karşı meşru imparator, V. Yuannis Paleologos ve annesi taht için mücadeleye girişmiş ve Orhan Bey'den yardım istemek zorunda kalmışlardır. Buna karşılık Kantakuzinos da Orhan Bey'den askeri kuvvet isterken kızı Teodora'yı Orhan Bey'e verme teklifinde bulunmuştur. Orhan Bey ise bu iki teklif karşısında İmparator Kantakuzinos'un teklifini kabul ederek Teodora ile evlenmiştir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Kemal Girgin, *Osmanlı ve Cumhuriyet Dönemleri Hariciye Tarihimiz*, Ankara, 1994, s. 37-38.

² 1835'de daimi elçilikler kurulmasına kadar Osmanlı Devleti'nin çeşitli memleketlere gönderdiği elçilerin istesi için bkz. F.R Unat, *Osmanlı Sefirleri ve Sefaretnameleri*, Ankara, 1987, s.221-236.

Hem Hıristiyan hem de İslam ülkelerine giden bu elçiler, fevkalade elçi unvanı taşırlar ve görevlerini bitirdikten sonra geri dönerlerdi. Osmanlılar ne Avrupa ne de Doğu ülkelerinde 18.yüzyıla kadar daimi ikamet elçiliği bulundurmamıştır³. Bununla beraber 18.yy. sonlarına kadar Osmanlı Devleti Avrupa devletlerinin siyasi durumunu, başlıca Divan-ı Hümayun tercümanı yoluyla öğrenmiştir. Bu dönemde genellikle Fenerli Rumlardan oluşan tercümanlar, İstanbul'daki yabancı devletler elçilerinin tercümanlarıyla sürekli olarak temasta bulunur ve para karşılığında bildiklerini Divan-ı Hümayun tercümanına anlatırdı⁴. Anlaşıldığı üzere Osmanlı Devleti'nin yabancı ülkelerle münasebetlerini sağlayan, faaliyet gösteren ve sürekli olarak çalışan kurumları mevcut değildi. Buna karşılık Avrupalı devletler, 15.yüzyılın ikinci yarısından itibaren Osmanlı Devleti ile ilişkileri sağlayan daimi elçilikler kurmuşlar ve sürekli bilgi edinmişlerdir⁵. Babıali'nin bu konuda gevşek davranmasının sebebi olarak, devletin yabancı devletlere bakış açısı ile izah edilebilir. Zira Osmanlı Devleti'nin yükselme döneminde Hıristiyan hükümdarların Osmanlı payitahtında ikamet elçilikleri göndermeleri bir saygı ifadesi olarak görülür, padişahlar ve sadrazamlar yabancı elçilikleri küçümserlerdi. Diğer taraftan Osmanlı Devleti'nin merkezi İstanbul'da 15.yy.'ın ikinci yarısından beri Avrupalı ikamet elçilerin bulunması, onlarla da bir takım işlerin neticelendirilmesini sağladığından, ayrıca onların ülkelerinde Türk elçilerinin kalmasını gerektirmeyen sebeplerden sayılabilir. Osmanlı Devleti'nde devamlı elçi bulundurulmamasının diğer bir sebebi de bazı ülkeler hakkında bilgi toplama görevinin Osmanlılar'a bağlı Eflak ve Boğdanlılar, Kırım Hanlığı, Ragusa Cumhuriyeti, Erdel Krallığı, Budin Beylerbeyi ve İstanbul'da bulunan yabancı devlet elçiliklerinin tercümanları vasıtasıyla yapılmış olmasıdır. Hatta Osmanlılar sınırdaki valilerden ve oralara giden tüccarlardan da yabancı devletler hakkında bilgi istemişlerdir⁶.

Ancak Osmanlı Devleti'nin duraklamaya ardından da gerileme dönemine girmesiyle durum değişmiştir. Çünkü Osmanlı Devleti 18.yy.'dan itibaren Avrupalı bazı devletlere karşı tek başına karşı koyamaz hale gelmiş bu durum ise Babıali'nin batılıları daha yakından tanımmasını gerektirmişti. Bu durumu Ercüment Kuran, Babıali'nin İslâm hukukunun kurallarına aykırı olarak Hıristiyan devletlerden yardım istemek zorunda kaldığı şeklinde

³ E. Kuran *Avrupa'da Osmanlı İkamet Elçiliklerinin Kuruluşu ve İlk Elçilerin Siyasi Faaliyetleri*, Ankara, 1988, s.9.

⁴ Kuran, a.g.e., s.10.

⁵ Osmanlı Devleti'nde ilk daimi elçilik kuran devlet 1454'te Venedikliler olmuştur. Venedikliler'i 1475'te Polonya, 1497'de Rusya, 1525'te Fransa, 1528'de Avusturya, 1583'te İngiltere ve 1612'de Felemenk devletleri takip etmiştir. Unat, a.g.e., s.14.

⁶ Girgin, a.g.e. s.40.

değerlendirmektedir. Ayrıca Avrupa dengesinde ortaya çıkan değişimleri yakından takip etmek ve bunlardan faydalanma yollarını aramak gerektiği için diplomaside bazı değişiklikler yapmak lüzumu hissedilmişti⁷.

Hıristiyan Batı dışında ilk defa olarak sürekli elçilik kuran ülke Osmanlı Devleti olmuştur⁸. 1789'da devletin başına geçen III. Selim, ileri görüşlü ve yenilikçi bir yapıya sahipti. Dolayısıyla yüzyıllardır kurulmayan daimi elçiliklerin önemini iyi kavrayabilmiş ve bunun Osmanlılar'a büyük faydalar sağlayacağını idrak etmişti. Bu arada 1789'da Fransa'da büyük bir ihtilal ortaya çıkmış ve Avrupalı devletleri bir hayli sarsmıştı. Bu durumda III. Selim, Avrupalı devletlerin durumunu anında haber almak, normal elçilik görevlerini yerine getirmek ve oradaki Osmanlı tacirlerinin haklarını korumak gibi sebeplerle, 1793 yılında Londra'ya Yusuf Ağâh Efendi'yi ilk ikamet elçisi olarak yollamıştır⁹. Ayrıca III. Selim bu elçileri atarken kendi deyimi ile "Devletlerin yaşayabilmesi ve kalkınmasının nedeni olan sanat ve bilimlerin ışığını daha sonra vatanlarında yakacak olan bir çok insanı yetiştirmek" gayesi güttüğünü de söyleyebiliriz¹⁰. III. Selim'in gerçekleştirdiği diplomasi reformu batıya önemli bir pencere açmıştır¹¹.

İşte bu elçiler ya da maiyetlerinden biri gittikleri ülkelerde zaman zaman elçilik seyahatlerine dair gözlemlerini, düşüncelerini yazmaya ve bunu memleketlerinde yaymaya başlamışlardır ki; bu tür raporlara sefaretname adı verilmiştir. Daha çok Venedikliler'in Relationni'leriyle karşılaştırılabilecek olan sefaretnameler, kültür tarihi açısından son derece önemli kaynaklar arasındadır¹². Bunlar, Osmanlı Devleti'nin ilişkide buldukları ülkelerin siyasi, askeri, sosyal ve ekonomik durumları ve kültürleri hakkında genel tasviri bilgiler vermektedir. Sefaretnameleri yazarların çoğu zeki, uyanık, yetenekli ve bürokrat olarak yetişen kişiler olarak karşımıza çıkmaktadır.¹³ Sefaretnamelerde çoğunlukla elçilerin

⁷ Kuran, a.g.e., s.11.

⁸ Diğer İslâm devletleri ancak 18.yy. ortalarından itibaren Osmanlı Devleti'ni örnek alarak yabancı devletlerde ikamet elçilikleri kurmuşlardır. Kuran, a.g.e., s.10.

⁹ III. Selim, daha önceden beri devam eden dostluk münasebetleri nedeniyle ilk olarak Fransa'ya elçi göndermek istemiş ancak Fransa'da patlak veren ihtilal ve Avrupalı devletlerin Fransa'ya cephe almalarından dolayı bundan vazgeçilmiştir. Daha sonra Paris, Viyana ve Berlin'de de daimi elçilikler açılmıştır. Ayrıntılı bilgi için bkz. Kuran, a.g.e., s.11-13.

¹⁰ M. Herbet, *Fransa'da İlk Daimi Türk Elçisi Morali Esseyit Ali Efendi*, (Çev. Erol Üyepazarı), İstanbul, 1997, s.5.

¹¹ Ayrıntılı bilgi için bkz. B. Lewis, *Modern Türkiye'nin Doğuşu*, (Çev. Metin Kırathı), Ankara, 1993, s.61.

¹² F. Babinger, *Osmanlı Tarih Yazarları ve Eserleri*, (Çev. C. Uçok), Ankara, 1982, s.352.

¹³ M. Alaadin Yalçınkaya, "Osmanlı Zihniyetindeki Değişimin Göstergesi Olarak Sefaretnamelerin Kaynak değeri", *OTAM*, S.7, s.325.

gönderildikleri ülkelerde yaptıkları anlaşmalardan, müzakerelerden ve toplantılardan detaylı olarak bahsetmedikleri dikkati çekmektedir. Çünkü elçiler, bu tür faaliyetleri devlet sırrı saymışlar ve sefaretnamelerde daha çok protokol yöntem ve kuralları üzerinde durmuşlardır¹⁴. Sefaretnameleri yazarların memur oldukları, görevlerinin tür ve içeriğine göre özel, genel ve her iki özelliği de bünyesinde taşıyan olmak üzere bölümlere ayırmak mümkündür. Özel olanları sefirlerin esas memuriyetlerinin ne şekilde yapıldığına ait takrirlerdir ve genellikle siyasi bilgiler içeren türdendir. Bu tür özel sefaretnamelere en güzel örnek olarak; Ahmet Azmi Efendi'nin Fas Sefaret Takriri, Seyyid Mehmet Ref'i Efendi'nin İran Sefaretnamesi ve Mehmet Namık Paşa'nın Takrirleri gösterilebilir¹⁵. Genel olanları ise; elçilerin gezip gördükleri mahallerin idari ve sosyal hayatı, askeri vaziyeti, kültürü, sanayii ve genellikle de medeniyet seviyesi hakkında tespit edilen hususlardır. Bu türden olanlara Yirmi sekiz Çelebi Mehmet Efendi'nin Fransa Sefaretnamesi güzel bir örnek teşkil etmektedir¹⁶. Her iki özelliği de bünyesinde taşıyan sefaretnamelerin en belirginleri ise; Mehmet Said Efendi'nin Takriri, Alemdar Mehmet Ağa'nın Buhara Sefaretnamesi ve Ebubekir Ratıp Efendi'nin Nemçe Sefaretnamesi gösterilebilir¹⁷.

Unat, Osmanlı Sefirleri ve Sefaretnameleri adlı eserinde sefaretnamelerin sayısını 46 olarak gösterirken, Yalçinkaya son yaptığı çalışmalar ışığında bu sayıyı 48'e kadar çıkarmıştır¹⁸. Kaleme alınan sefaretnamelerin yüzde yetmiş beşi Avrupa ülkeleri ile ilgili iken, geri kalanlar da Asya ve Avrupa'daki İslam devletleri ile alakalıdır¹⁹. Sefaretnameler incelendiğinde, büyük çoğunluğunun Avrupa ülkeleri ve medeniyetleri konusunda önemli sayılabilecek bilgiler verdiği görülmektedir. Özellikle Osmanlı Devleti'nin 18.yy.'dan itibaren müesseselerini yenileme ve değiştirme noktasında sefaretnamelerden büyük ölçüde yararlanmışır²⁰.

¹⁴ Tuncer, a.g.e., s.48. Osmanlı Devleti'nde sefaretname türünde yazılan ilk eser olarak Unat'a göre II. Mehmet döneminde Nemçe Kralı'na gönderilen Hacı Zağnos raporu olarak gösterilmektedir. Ancak Karamuk'un yapmış olduğu son araştırmalarda Osmanlılar'da ilk sefaretnameleri olarak kabul edilen Hacı Zağnos raporunun II. Mehmet dönemine ait olmayıp II. Bayezid devrine ait olduğu ortaya çıkarılmıştır. Gümeç'e göre Hacı Zağnos raporu 1495 Nisan ayının üçüncü haftasında yazılmış olup imza atan kişinin büyük bir ihtimalle II. Bayezid'in sarayında bulunan bir çavuş idi. Dolayısıyla bu gün elde edilen bu yeni bilgiler ışığında ilk elçilik raporunun II. Mehmet zamanında yazılmayıp II. Bayezid zamanında yazıldığı kabul edilmektedir. Tartışma için bkz. G. Karamuk, "Hacı Zağnos'un Elçilik Raporu" *Bellekten*, S. 216, Ankara, 1992, s. 391-403 ve Unat, a.g.e., s. 43-44.

¹⁵ Yalçinkaya, a.g.m., s.325.

¹⁶ Bu sefaretname hakkında geniş bilgi için bkz. Beynün Akyavaş, *Yirmisekiz Çelebi Mehmet Efendi'nin Fransa Sefâretnamesi*, Ankara, 1993, s.1-60.

¹⁷ Yalçinkaya, a.g.m., s.326

¹⁸ Karşılaştırma için bkz. Yalçinkaya, a.g.m., s.327, Unat, a.g.e., s.8-13.

¹⁹ Kronolojik sıraya göre sefaretnamelere konu olan devlet ve sayıları hakkında sınıflandırma için bkz.

Yalçinkaya a.g.m., s.331-333.

²⁰ Osmanlı dış siyasetinde önemli bir yere sahip olan Yirmi sekiz Çelebi Mehmet Efendi, Osmanlı Devleti'nde

Sefaretnameler, gerek konular ve gözlemleri gerekse de anlatımları bakımından kendi dönemleri açısından düşünülecek olursa, bir hayli önemli bir yere sahiptirler. I. Süleyman'dan itibaren Avrupa ve İran ile savaş ve ticaretten başka önemli sayılabilecek bir münasebete girmeyen Osmanlı Devleti'nin, diğer milletler hakkında bilgi sağlama ve hammadde tedarik imkanlarının çok kısıtlı olduğu ve büyük ölçüde bunlardan mahrum bulunduğu bilinen bir gerçektir. Bu dönemlerde yabancı ülkeler hakkında en doğru ve önemli bilgi kaynaklarını bu sefaretnameler, takrirler ve risaleler oluşturmaktadır²¹. Osmanlı elçilerinin sefaretnamelerinde yer alan bilgiler, Osmanlılar'ın yabancı devlet ve milletlere ilişkin görüş ve düşüncelerini önemli ölçüde etkilemiş ve bu elçiler batıda gördükleri yenilikleri Osmanlı ülkesine de getirmeye uğraşmışlardır. Sefaretnamelerde gidilen ülkenin siyasi, askeri, iktisadi ve sosyal yapısına dair açıklamalar ve analizlerin yapılmış olması, elçilerin dikkatli gözlem yapmalarının yanında fikri ve zihni kapasitesini de göstermesi açısından dikkate değerdir²². 19.yüzyılın ortalarına kadar bu elçilik seyahatleri, Batı memleketlerinde de heyecan uyandıran temaşalar ortaya çıkarmışlardır. Bunlar hakkında o zamanlardan yalnız risaleler değil gravürler ve tablolar da kalmıştır²³. Saltanat hazinesinden alınan eşyalar ile gösterişleri daha da artan bu kabileleri, saray sanatkarları resimlerde canlandırmışlardır. Özellikle Fransa'da böyle bir elçilik kafilesinin şehre girişi güzel sanatlar için önemli ve sevilen bir konu olmuştur²⁴. Dolayısıyla Osmanlı elçilerinin sefaretnamelerinde yer alan bilgiler, Babıali'nin yabancı ülkelere olan düşünüş ve görüşlerini büyük ölçüde etkilemiş ve bu elçiler batıda gördükleri bazı yenilikleri Osmanlı Devleti'nde uygulamaya koymuşlardır. Bundan başka, Osmanlı dış siyasetinin ve diplomasisinin yönlendirilmesi noktasında sefaretnamelerin hiç de küçümsenemeyecek önemli katkıları olmuştur. Osmanlı elçileri ve bunların yazmış oldukları sefaretnameler ile ilgili bir çok çalışma yapılmış, eserler ve makaleler yazılmıştır. Bundan dolayı sefaretnameler halâ araştırmacıların dikkatini çekmekte ve önemli birer kaynak olarak değerini korumaktadır. Ancak bu sefaretnamelerle ilgili çalışmalar çoğunlukla Avrupa'ya giden elçilerin faaliyetlerini ve gözlemlerini ihtiva ederken, doğu ülkelerine giden elçi ve

---

başlayan ıslahat hareketleri çerçevesinde Avrupa'nın fen ve sanatını müşahede etmek ve yeni dış politika icabı Fransa'ya gönderilmiştir. Gerçektende yazmış olduğu Fransa Sefaretnamesi o dönemde Osmanlı Devleti'nde girişilen ıslahat hareketlerine büyük bir esin kaynağı olduğu gibi matbaacılığın Osmanlı Devleti'ne gelmesinde ve güzel sanatlar alanında Avrupa tesirinin ortaya çıkmasında son derece önemli katkısı olmuştur. Ayrıntılı bilgi için bkz. B. Akyavaş, a.g.e., s.5-6.

²¹ Yalçınkaya, a.g.m., s.326.

²² Yalçınkaya, a.g.m., s.321.

²³ Bu tablolara en güzel örnek olarak Divan-ı Hümayun hâceganından cizye muhasebecisi Küçük Hüseyin Efendi'nin 1741'de Napoli Krallığı'na elçi olarak gönderilmesi sırasında ressam Giuseppe Bonito tarafından yapılan tablolar gösterilebilir. Ayrıntılı bilgi için bkz. S. Eyice "Bir Türk Elçisinin Portresi, *Bellekten*, S.163, Ankara, 1977 s.555-563.

²⁴ Babinger, a.g.e., s.32.

yazılan sefaretnameler o kadar dikkat çekmediği gibi, pek önem de verilmemiştir. İşte bu gibi sebeplerden dolayı biz de şu ana kadar pek üzerinde durulmayan ve doğuya giden bir elçinin yazdığı sefaretnameyi incelemeye alarak bunların da en az batı da yazılan sefaretnameler kadar önemli olduğunu göstermek istedik. Bu anlayıştan hareketle henüz neşredilmemiş olan ve İstanbul Fatih Millet Kütüphanesi, 824 numaradaki yazma nüshasını elde ettiğimiz Mustafa Nazif Efendi'nin İran Sefaretnamesini incelemeye aldık. Nazif Efendi'nin İran Sefaretnamesi uzun yıllar süren Türk-İran savaşlarına kesin olarak son vermesi ve günümüzdeki sınırların ortaya çıkması noktasında önemli bir kaynak durumundadır. 1746-1747 yıllarına ait olan bu sefaretname ile ilgili olarak hazırladığımız bu tezimiz üç bölümden oluşmaktadır.

Birinci Bölümde, 18. yüzyıl Osmanlı-İran mücadelelerinin sebepleri ve sonuçlarına değinilirken ayrıca Mustafa Nazif Efendi'nin elçiliğine neden olan siyasi hadiseler de yine bu bölüm içinde ele alınmıştır.

İkinci Bölümde, Mustafa Nazif Efendi'nin hayatı ve yaşamı boyunca devlete yapmış olduğu hizmetler ile İran sefaretnamesinin özellikleri hakkında bilgi verilmiştir.

Üçüncü Bölümde ise Nazif Efendi'nin sefaretnamesinde verdiği bilgiler ışığında, elçilik heyetinin Bağdat'tan hareketi, İran'da Şah'ın ordugâhına ulaşmasına kadar olan hadiseler, Şah ile görüşmesi, anlaşmaya varmak için yapılan toplantılar ve imzalanan muahede alt başlıklar ile kapsamlı bir şekilde anlatılmıştır. Çalışmamız sonuç kısmında yaptığımız bir değerlendirme ile bitirilmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. 18.YÜZYIL OSMANLI-SAFEVİ SİYASİ İLİŞKİLERİ

10.III. Ahmet Dönemi Siyasi İlişkiler

Osmanlılar ile Safeviler arasında 16.yy.'ın ilk yarısından itibaren başlayarak 18.yy ortalarına kadar yaklaşık iki buçuk asır devam eden mücadeleler her iki devlet açısından da büyük önem taşımaktadır. Çünkü; bu mücadeleler normal sınır anlaşmazlıklarının ötesinde dini ve stratejik bir özellik taşımaktadır. Özellikle İran coğrafyasında yine bir Türk hanedanı tarafından kurulan Safeviler sülalesinin başa geçmesi bu durumun ortaya çıkmasında en önemli faktör olmuştur¹. Devletin kurucusu Şah İsmail'in altıncı batından cedit olan Şeyh Safiyüddin Ebu'l-Feth İshak'ın isminden dolayı Safevi diye adlandırılan hanedanın kurulmasında, Osmanlı merkezîyetçi idaresi altına girmeyi sürekli reddetmiş olan Türkmen aşiretleri, önemli bir etken olmuştur². Safeviler Devleti'nin kurulmasıyla birlikte özellikle Osmanlı Sultanı Yavuz Sultan Selim ile Şah İsmail arasında meydana gelen 1514 Çaldıran Savaşı'ndan sonra, Osmanlı İran ilişkileri, barış ve savaş olmak üzere, çeşitli dönemler halinde 1639 senesinde, IV. Murada döneminde imzalanan Kasr-ı Şirin Antlaşmasına kadar devam etmiştir. XII. yüzyıl boyunca ve XIII. yüzyılın ilk çeyreğinde Osmanlılar ile Safeviler arasında dikkati çekecek herhangi bir olayın meydana gelmediği görülmektedir. Bu sebeplerle 1639 Kasr-ı Şirin Antlaşması hükümleri iki devlet arasında XIII. yüzyıl başlarına kadar yürürlükte kalmış ve herhangi bir şekilde bozulmamıştır. Fakat Osmanlı Devleti'nin 1718 yılında Avusturyalılar ile imzaladığı Pasorofça Antlaşması ve III. Ahmet döneminde Nevşehirli Damat İbrahim Paşa'nın Sadrazam olmasından sonra Osmanlılar ile İranlılar arasında siyasi ilişkiler yeniden hareketli bir döneme girmiştir.

¹ M. Rıza Nasiri Nasireddin Şah Zamanında Osmanlı-İran Münasebetleri, İstanbul 1977, s.1-2.

² Safevi hanedanının menşei hakkında bkz. M. Abbaslı, "Safeviler'in Kökenine Dair", *Belleten*, S.158, Ankara, 1976, s.287-329; M.O Şehabettin Tekindağ, "Şah Kulu Baba Tekeli İsyanı", *Belgelerle Türk Tarih Dergisi*, S.3, İstanbul, 1995, s.34; Faruk Sümer, *Safevi Devleti'nin Kuruluşu ve Gelişmesinde Anadolu Türkleri'nin Rolü*, Ankara, 1976, s.18 ; Tahsin Yazıcı, "Safeviler", *İ.A, C.X*, İstanbul,1993, s.53-59; M. Uyanık, "Osmanlı Düşünce Tarihinde Toplumsal Bir Muhalefet Olarak Şeyh Bedreddin ve Hareketinin Tahlili", *Belleten*, S.213, Ankara, 1991, s.341-349; B.Kütükoğlu, *Osmanlı İran Siyasi Münasebetleri*, İstanbul, 1962, s.1-2. Ş. Başta, "Osmanlılar'la Safeviler'in Mücadelesi Esnasında Aleviler'in Rolü", *Türk Kültürü Araştırmaları*, C.XXII/1-2, Ankara, 1989, s.25.

Yeni sadrazam Nevşehirli Damat İbrahim Paşa bir kaç senedir devam eden Osmanlı-Venedik ve Osmanlı-Avusturya savaşlarından sonra kesinlikle barıştan yana bir politika izliyordu. Ancak sonradan ortaya çıkan bazı hadiseler, sadrazamın bu fikrinden vazgeçmesine neden olmuştur. Damat İbrahim Paşa'nın barış yanlısı politikasından vazgeçmesinin birinci sebebi, o sırada İran'da başlayan iç karışıklıklar olmuştur. Diğer bir sebep ise, Azak Denizi'nde ve Özi Nehri boylarında bir takım emeller peşinde koşan Rusya'nın bir anda Hazar Denizi'nin kuzey batısından İran'a doğru inmesi ve Osmanlılar'la tekrar karşı karşıya gelmesi önemli bir etkidir. Diğer taraftan Dağıstan'daki Müslüman Sünniler ile Şiiler arasındaki mücadele ile yeniçerilerin, özellikle savaş yapma konusunda bazı isteklerde bulunarak, huzursuzluk çıkarmaları Damat İbrahim Paşa'nın dikkatini İran üzerine çekmesinde diğer sebepler olmuştur³.

İran'da Şah Süleyman'ın 1694'de ölümü üzerine yerine geçen Şah Hüseyin devletin bütün işlerini din adamlarının kontrolüne bırakmıştı. Bundan dolayı Şii olmayanlar takip edilerek cezalandırılıyordu. Halk arasında huzursuzluklara sebebiyet veren bu siyasetten dolayı nihayet Afganlılardan Kandehar Valisi Mir Üveys 1709'da bağımsızlığını ilan etmişti. Mir Üveys'in oğlu Mahmut ise İsfahan'ı ele geçirerek Şah Hüseyin'i tahtan uzaklaştırmayı başarmıştı⁴. Komşu bir devlet olarak Babıali'de İran'ın içinde bulunduğu karışık durumu yakından takip etmekteydi. Bu amaçla Osmanlı Devleti İran sınırında bulunan valilere bölgedeki gelişmeleri takip etmeleri ve anında merkezi bilgilendirmeleri hususunda emirler vermişti. Osmanlı Devleti bu gibi askeri ve istihbarati tedbirleri alırken öte yandan İran'daki iç karışıklıklar yüzünden müzakere için bir meclis toplamıştı. Toplanan mecliste Erzurum ve Bağdat valilerinin tahriratları okunarak ne yapılması gerektiği konusunda görüşmeler devam etmiş, sonuçta sınır komşuluğu dolayısıyla zahirde Osmanlılar'la hudut olan İran vilayetlerini Afganlılardan korumak için askeri müdahaleye karar verilmişti(Mayıs 1722). Ancak bir müddet sonra Mir Mahmut'un İsfahan'ı işgal ederek bizzat Şah Hüseyin'in elinden taç giymesi ve Şah'ın oğlu Tahmasb'ın kaçarak Tebriz'de şahlığını ilan etmesi gidişatı değiştirmiştir. Tahmasb Osmanlı Devleti'ne bir elçi göndererek şahlığının tanınması konusunda istekte bulunmuştu. Buna karşın Osmanlı

³ M. Aktepe, *Osmanlı İran Münasebetleri ve Silahşör Kemâni Mustafa Ağa'nın Revâş Fetihnâmesi*, İstanbul, 1970, s.2-3.

⁴ Yazıcı a.g.e., s.56.

Devleti Şah Hüseyin'in ölümü hakkında doğru bilgilerinin olmadığını ileri sürerek elçiyi Erzurum'da tutmuşlardır⁵ .

Bu hadiseler gelişirken Bağdat Valisi'nin 1723 tarihinde göndermiş olduğu yeni bir tahriratta Hz.Ebu Bekir, Hz. Ömer ve Hz.Osman'a hakaret eden Şiilerin cezalandırılması gerektiğini bildirmiştir. Ayrıca Osmanlı Devleti'nin doğu hudutlarında emniyet kalmamıştı. Tüm bunlar Osmanlı hükümetinin bu defa İran halkını Afganlılara karşı muhafaza için değil, yapılacak hareketle İran topraklarının Osmanlı arazisine ilhakı maksadıyla müdahaleye karar vermesine sebep olmuş ve açılacak seferin meşruluğuna dair Şeyhülislâm Abdullah Efendi'den bir de fetva istenmiştir. Bütün hazırlıklar tamamlandıktan sonra Osmanlı ordusu Kafkas, Azerbaycan ve Irak-ı Acem yönlerinde olmak üzere üç cepheden de saldırıya geçmiştir⁶ .

Kafkas cephesine Tiflis tarafına serasker olan Silahdar İbrahim Paşa tayin edilmişti. İbrahim Paşa Tiflis'i ele geçirmesine rağmen Şirvan Han'ına yardım etmeyerek Bakû'nün Ruslar'ın eline geçmesine sebep olması ve Kafkasya'daki Osmanlı nüfuzunu sarsması gibi nedenlerle azlolunarak yerine Arifi Mehmet Paşa getirilmiştir(Eylül 1723). Hemen harekete geçen Arifi Ahmet Paşa, Nahçıvan ve Revan'dan sonra Lori ve Gence'yi de ele geçirerek devlet nüfuzunu tekrar sağlamıştır. Azerbaycan cephesine ise, Van valisi Köprülüzade Abdullah Paşa getirilmiştir. Abdullah Paşa da uzun ve zor bir kuşatmadan sonra 28 Temmuz 1725'de Tebriz'i ele geçirmiştir. Ardından Umriye ve Erdebil de Abdullah Paşa tarafından alınmıştır. Irak-ı Acem hareketine ise Bağdat Valisi Eyüplü Hasan Paşa tayin edilmişti. Hasan Paşa ilk iş olarak Kirmanşah üzerine yürümüş karşı koyamayacağını anlayan kale komutanı 16 Ekim 1723'de şehri teslim etmek zorunda kalmıştır. Bir müddet sonra Eyüplü Hasan Paşa'nın ölümü üzerine yerine Basra valisi bulunan oğlu Ahmet Paşa tayin edilmişti. Ahmet Paşa 31 Ağustos 1724'de Hamedan'ı Kasım 1724'de Nehavend'i teslim almıştır⁷ . Bu arada Rusya Hazar Denizi'nin güney sahilleri ve Güney Kafkasya'yı ele geçirmeye hazırlanırken bu bölgedeki çıkarlarının zedelenmesinden endişelenerek, Osmanlı Devleti'nin bu ileri hareketinden dolayı düşmanca bir tavır sergilemeye başlamıştı. Rusya ve Osmanlı Devleti arasındaki gerginleşen bu durumdan rahatsız olan Fransa ise özellikle doğudaki ticari hayatının tehlikeye düşeceğinden dolayı

⁵ İ.H. Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, C.III., Ankara, 1973, s.174-175.

⁶ Uzunçarşılı, a.g.e., s.176.

⁷ Uzunçarşılı, a.g.e., s.177-182.

İstanbul'a Marguis de Bonnac adında bir elçi göndererek iki tarafı da bir araya getirmeyi başardı. Görüşmelerde Rus elçisi İwan Nepluyeff yaptığı teklifte Osmanlı Devleti'nin doğu sınırları için geçerli olan tehlikenin Rus Çarlığı'nın güney bölgeleri içinde geçerli olduğunu belirterek İran topraklarının Osmanlı Devleti ile paylaşımını teklif etmiştir. Uzun görüşmelerden sonra Rusya'nın Hazar sahillerine yerleşmesinde, Osmanlı Devleti'ne karşı düşmanca bir tavır olmadığına dair Rus elçisinden alınan güvence ile tarihe **İran Mukasemenâmesi** diye geçen anlaşma 24 Haziran 1724'de imzalanmıştır⁸.

Osmanlılar'ın Derbent ve Bakû'den vazgeçmeleri ile yapılan bu anlaşma altı maddeden oluşmaktaydı. Bu anlaşma şartlarına göre eski durum korunacak Osmanlılar'ın işgal ettiği yerlerin işgalini Şah Tahmasb kabul ederse Osmanlı Devleti de onun şahlığını tanıyacaktı. Bundan başka Çar, İran'la yaptığı anlaşma gereğince Afganlıları İran'dan çıkarmak üzere Tahmasb'a yardım ederse Osmanlı hükümeti tarafsız kalacaktı. Buna karşılık, Afganlılar Osmanlı hükümetine karşı bir harekete girişecek olurlarsa Osmanlılar, Ruslar'la birlikte Afganlıları İran'dan çıkarmak üzere harekete geçecektir⁹. Böylece İran'ın batı toprakları Osmanlılar ile Ruslar arasında paylaşılmış oldu. Ancak İran Şah'ı bu durumu tanımadığını açıklamakta gecikmemiş, sonuçta Osmanlı Devleti anlaşma ile kendisine bırakılan toprakları almak üzere savaşa devam etmek durumunda kalmıştır.

Bütün bu gelişmeler olurken İran'daki karışıklıklar da hat safhaya çıkmıştır. Çünkü İran'ın merkezi İsfahan'ı ele geçirmiş olan Afganlı Mir Üveys oğlu Mahmut, Şah Hüseyin'den taç giyerek İran'da hükümdarlığını ilan etmişti. Kısa bir süre sonra Şah Mahmut vehme düşerek korkmaya ve cinnet geçirmeye başlamıştı. Afgan beyleri bunun üzerine amcazadesi Eşref'i hükümdar yapmak için harekete geçmişler ve neticede Eşref, Şah Mahmut'u ortadan kaldırarak yerine hükümdar olmuştur. Bu arada karışıklıktan istifade ile eski İran Şah'ı Hüseyin'in oğlu Şah Tahmasb derhal harekete geçmişse de yenilerek geri çekilmiştir. Eşref Şah tahtını sağlamlaştırdıktan sonra İstanbul'a elçi göndermiş ve Osmanlılar'ın işgal ettikleri Hamedan, Kirmanşah, Erdelan, Tebriz, Gence ve Revan ile Tiflis'in geri verilmesini istemiştir. İran'daki bu son gelişmeler Osmanlı Devleti'nce gözden geçirilerek ve nihayet Eşref Şah'ın bütün

⁸ Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi, C.XI, İstanbul,1993, s.130-131.

⁹ Uzunçarşılı, a.g.e., s.191-193.

Müslümanların halifesi olan Osmanlı hükümdarına karşı gelmesinden dolayı aleyhine fetva alınarak Eşref Şah'a harp ilan edilmiştir¹⁰ .

Eşref Şah'ın üzerine gönderilmek üzere Bağdat Valisi Ahmet Paşa tayin olunmuştu. Ahmet Paşa kuvvetleri ile Eşref Şah'ın kuvvetleri Endican sahrasında karşı karşıya gelmiş; ancak Osmanlı kuvvetleri mağlup olmuştur. Bundan sonra Osmanlılar daha ciddi bir askeri hazırlığa girişmiştir. Ayrıca Avşarlar'ın reisi **Nadir Ali**'nin ortaya çıkararak Safevi ailesinden II. Tahmasb'ı koruması ve Eşref'i sıkıştırması üzerine İran'a hakim olan Afganlı yönetim Osmanlı hükümetine sulh teklifinde bulunmuştur. Bunun üzerine 4 Ekim 1727 tarihinde **Hamedan Anlaşması** ile iki taraf barış yapmıştır. Bağdat Valisi Ahmet Paşa'nın Eşref Şah ile imzaladığı on iki maddelik anlaşmaya göre; Sultaniye, Zencan ve Ebher civarları Osmanlılara terk edilmiştir. Anlaşmadan sonra vakanüvis Mehmet Raşid Efendi paşalık payesi ile büyükelçi sıfatıyla Ağustos 1728'de İsfahan'a Şah'ın yanına gönderilmiştir. Mehmet Raşid Efendi, Eşref Şah'a gayet kıymetli hediyeler götürdüğü gibi Eşref Şah'tan dahi elçilik ile İstanbul'a gelen Şiraz Han'ı Nâmdâr Mehmet Han vasıtasıyla, III. Ahmet'e gayet kıymetli hediyeler getirmiştir¹¹. Bu anlaşmaya göre Osmanlılar İran'dan aldıkları yerleri vermeyecek ancak Afganlılar işgal ettikleri yerleri Osmanlılar'a bırakacaktı. Bu arada Tahmasb, Şah Eşref'e karşı Osmanlılar'la anlaşma zemini aramış yukarıda da belirtildiği üzere Osmanlı Devleti'nden olumlu bir cevap alamamıştı. Babali'den umduğunu bulamayan Tahmasb Ruslar'la anlaşmak istemiş bu da bir sonuç vermeyince Horasan ve Harezm taraflarına giderek buradaki Türkmen aşiretlerinden büyük yardımlar almıştı. Bunlar arasında en önemlisi ise bir Afşar aşiret reisi olan Nadir Ali Han idi. Nadir Ali Han'ın Tahmasb'a bağlanarak bütün işleri ele alması İran'da durumu değiştirmiştir. Nadir Ali Han'ın İran'a hakim olan Eşref Han'ı mağlup ederek İsfahan'ı ele geçirmesi ve ardından da Osmanlılar'ın işgal etmiş oldukları Hamedan, Tebriz ve civarlarındaki bazı yerleri geri alması, Osmanlı hükümetini zor durumda bırakmıştır. Zira İstanbul'da gizliden gizliye Nevşehirli Damat İbrahim Paşa'nın uygulamalarına ve sefahat hayatına beslenen kin, bu sarsıntıdan da istifade edilerek kendini göstermiştir. İbrahim Paşa'ya karşı olanlar derhal harekete geçerek halkı Sadrazam aleyhine tahrike başlamışlardır. Durumun ciddiyetini gören İbrahim Paşa da bu karışık ortamda İran'la olan anlaşmazlığa son vermek amacıyla II. Tahmasb'ın İstanbul'a

¹⁰ Uzunçarşılı, a.g.e., s.183-182.

¹¹ Hediyeler konusunda ayrıntılı bilgi için bkz. M. Aktepe, "Nadir Şah'ın Osmanlı Padişahı I. Mahmud'a Gönderdiği Taht-ı Tavus Hakkında", *Tarih Dergisi*, S.28-29, İstanbul, 1975, s.113.

göndermiş olduğu elçi Rıza Kulu Han ile görüşerek varılan anlaşma gereğince Kirmanşah, Hamedan, Erdelan, Luristan, Tebriz ve Huveyze'yi tamamıyla Şah'a terkedilmiş buna karşılık Revan, Kaht, Tiflis ile Şirvan Hanlığı Osmanlılar'a bırakılmıştı (Haziran 1729). Ancak Tebriz gibi önemli bir şehrin Sadrazam'ın gizli emri ile İranlılar'a terk edildiği haberinin İstanbul'da duyulması İbrahim Paşa'nın sonunu hazırlamıştır. Yeniçerilerden **Patrona Halil'in** sekiz aydır sürdürdüğü gizli faaliyetler ve tertipler sonucunda ortaya çıkan Sadrazam'a yönelik olumsuz hava, isyana doğru zemin hazırladı. İbrahim Paşa bu gelişmeler karşısında tedbir almak istemiş; ancak başarılı olamamıştır. Neticede isyancılar Babıali'yi ele geçirerek Nevşehirli Damat İbrahim Paşa ile damatlarını katletmişler ve III. Ahmet'i de tahtan indirerek bu isyanı sona erdirmişlerdir (1 Ekim 1730)¹².

11. I. Mahmut Dönemi Osmanlı-İran İlişkileri

III. Ahmet'in Patrona Halil İsyanı ile tahtan indirilmesinden sonra Osmanlı Devleti'nin başına I. Mahmut geçti. I. Mahmut dönemi Osmanlı-İran mücadeleleri şiddetlenerek devam ettiği gibi daha değişik bir durum ortaya çıkarmıştır. Çünkü; İran'daki hakimiyeti tamamen eline geçiren Nadir Ali Han yeni bir dini anlayışla ortaya çıkacak ve bunu Osmanlılara kabul ettirebilmek için 1736'dan 1746'ya kadar yaklaşık olarak on yıl mücadele verecektir. Nadir Şah Türkmenlerin Afşar oymağına bağlı Kırıklı boyundan geliyordu¹³. Son Safevi hükümdarı III. Abbas adına İran birliğini sağlayarak hakimiyetini tesis etmeyi başarmıştı. 1736'da Şah olunca İranlılar'ın Şii mezhebini kabul etmeyerek kısa ömürlü sürecek olan yeni bir Sünnilik anlayışıyla ortaya çıkmıştı¹⁴. Bu yeni durumun hem Osmanlılar da hem de Safeviler de çeşitli tartışmalara yol açtığını görmekteyiz¹⁵.

Nadir Şah, Osmanlı Devleti'nde Patrona Halil İsyanı'nın çıkmasına sebep olan anlaşmayı imzaladığı sırada, Şiiliğin Caferiye kolunun beşinci mezhep olarak kabulü ile Kâbe'de bu mezhebe bir rukun verilmesi maddesi tam olarak çözümlenememişti¹⁶ Osmanlı Devleti'nde I.

¹² Uzunçarşılı, a.g.e., s.203.

¹³ Nadir Şah'ın menşei hakkında bkz. V. Minorsky, "Nadir Şah", İA, C. IX, İstanbul, 1993, s.21-22.

¹⁴ L. Rasony, Tarihte Türklük, Ankara, 1993, s.236.

¹⁵ Sonuç bölümünde tartışmalara deyinilmiştir.

¹⁶ Caferiye mezhebi hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. R. Strontman, "Şia", İA, C.XI İstanbul, 1993. s.507-508. Yeni Türk Ansiklopedisi, "Kızılbaş", C.V, İstanbul, 1985, s.1859.

Mahmut tahta geçer geçmez bu ihtilafın giderilmesi için İran'a iki ulemasını göndermiş ancak Nadir Şah ile görüşen ulemalar herhangi bir netice elde edemedi. Çünkü Nadir Şah Caferiye kolunun beşinci mezhep olarak kabulü konusunda ısrarlı davranmış hatta savaş açabileceğini Bağdat Valisi Ahmet Paşa vasıtasıyla Osmanlı hükümetine bildirmesi durumun ciddiyetini açıkça ortaya koymuştur. Buna karşın Babıali, Nadir Şah'ın Afganistan ve Hindistan'daki başarılarından çekinmekle beraber dört Ehl-i Sünnet mezhebi dışındaki bir mezhebin kabul edilmesinin Ehl-i Sünnet kaidesine aykırı olacağını ve bunun kabul edilmesi durumunda çeşitli isyanların çıkabileceğini göz önüne alarak bu teklifi kesin olarak reddetmeye karar vermişti. Gerekirse Nadir Şah'a karşı harp ilan etmek için ulemeden fetva da alınarak çeşitli hazırlıklar yapılmaya başlanacaktı(1742)¹⁷ .

Nadir Şah teklifinin kabul edilmemesi üzerine ordusunun başında Erzurum ve Kerkük güzergahından Osmanlı topraklarına girmiştir. Nadir Şah'ın Osmanlı topraklarına girdiğini ve Bağdat'ı tehdit ettiğini Bağdat valisi bulunan Ahmet Paşa'nın İstanbul'a bildirmesi üzerine Osmanlı Devleti de 23 Eylül 1743'te İran'a savaş açtı. Son gelişmeler karşısında Osmanlı hükümeti, Nadir Şah'a karşı Safevi hanedanından olan Safi Mirza'yı İran Şah'ı ilan etmişti. Safi Mirza İstanbul'da I. Mahmut tarafından kabul edildikten sonra Erzurum'a gönderilmiş bu gelişmeler karşısında Nadir Şah da Kars önlerine gelmeye mecbur olmuştur. İran kuvvetleri 1744'de Kars'ı kuşatmasına rağmen başarılı olamayarak geri çekilmek zorunda kalmıştır. Bu başarısızlıktan sonra Nadir Şah zaman kazanmak amacıyla iki elçi gönderip barış girişiminde bulunmuştur. Onun zaman kazanma düşüncesini bilen Bağdat Valisi Serdar Ahmet Paşa İran'ın barış tekliflerini kabul etmemesine rağmen çoğunluğun barışa taraftar olması, Mustafa Paşa ile ordu defterdarı Kesriyeli Ahmet Efendi'nin barış görüşmelerini yapmak üzere Nadir Şah'ın yanına gönderilmelerine sebep oldu. Ancak kısa süre sonra Nadir Şah'ın niyeti anlaşılmıştı. Zira barış yapılacağı düşüncesiyle Kars'ı terk eden Osmanlı askerinin önemli bir kısmının ayrılmasını fırsat bilen Nadir Şah, Kars'a tekrar hücum ettiyse de yirmi yedi günlük bir kuşatmadan sonra geri çekilmek zorunda kalmıştır¹⁸ .

¹⁷ Uzunçarşılı, a.g.e., s.300-302.

¹⁸ Minorsky, a.g.e., s.27.

Bundan sonra Osmanlı hükümeti Yeğen Mehmet Paşa'yı Şark seraskeri tayin ederek İran üzerine göndermeye karar verdi. 26 Haziran 1745'de Erzurum'dan hareket eden Yeğen Mehmet Paşa, Nadir Şah'ın siperlenmiş olduğu Revan önlerindeki ordugahına ulaştı. Osmanlı kuvvetleri ile İran kuvvetleri arasında çetin mücadeleler olmuş, bir ara Osmanlılar üstünlük sağlamışsa da Yeğen Mehmet Paşa'nın hastalanarak ani ölümü ve ordu içerisinde başlayan bazı huzursuzluklar durumu menfi yönde değiştirmiştir. Netice de Osmanlı ordusu yirmi binden fazla zayıat vererek Kars'a çekilmek zorunda kalmıştır¹⁹.

Revan muharebesi sırasında Osmanlı askerinin geri çekilmesiyle büyük bir badireden kurtulan Nadir Şah, Kars Seraskeri Hekimoğlu Ali Paşa ile Bağdat Valisi Ahmet Paşa'ya birer mektup göndererek Caferi kolunun beşinci mezhep olarak kabulünden ve Kabe'de bir rukun verilmesi teklifinden vazgeçtiklerini bildirmiştir. Nadir Şah buna karşın daha önce Şah İsmail'den alınmış olan yerlerin kendisine verilmesini istemiş ve bu amaçla Feth Ali Han adında bir elçi göndermiştir²⁰. Nadir Şah'ın bu suretle bir elçi göndermesi iki taraf arasındaki savaşı da durdurmuştur. Böylece I. Mahmut dönemi Türk-İran ilişkileri, anlaşma zemininin doğması üzerine ılımlı bir havaya bürünecektir.

12. 1746 Türk-İran Barış Anlaşması ve Mustafa Nazif Efendi'nin İran Elçiliğine Atanması

Yukarıda da anlatıldığı üzere İran, Osmanlı Devleti ile barış görüşmelerinde bulunmak üzere Feth Ali Han adında birini İstanbul'a göndermişti. Daha önce Bağdat'ta bekletilen elçi İstanbul'a geldikten sonra yanına mihmandar sıfatıyla divan katiplerinden **Mustafa Nazif Efendi**'yi görevlendirilerek Ragıb Paşa sarayına yerleştirilmiştir²¹. İran'ın tekliflerinin tamamının divanda görüşülmesi bir Hatt-ı Şerif'le emredilmiş ayrıca divan toplantısında görüşülmek üzere Nadir Şah'ın elçiye verdiği itimat mektubu ile bunlara eklenmiş olan el yazısı bir mektubu da Türkçe'ye çevrilmiştir. Bu mektuplarda yazılanlara göre Nadir Şah, Mekke içerisinde Caferiler'e verilmesi düşünülen beşinci rukun kurulmasından vazgeçiyor ve Caferi mezhebine mensup İranlılar'ın

¹⁹ Uzunçarşılı a.g.e., s.305-306.

²⁰ Süleyman İzzi Efendi, *İzzi Tarihi*, s.40, ab.

²¹ İzzi, a.g.e., s.40-b, Ayrıca bkz. Feth Ali Bey ile Padişaha gönderilen Şah'ın namesi ile İran İtimad-üd-devlesi olan Şahrüh Mirza'nın Osmanlı Veziriazamı'na gönderdiği mektuplar için aynı eser, s.42a-b, 43a.

Sünni dört mezhep mensuplarına açık olan camilere kabul edilmelerini istiyordu. Nadir Şah, bu konudaki esnekliğe rağmen İranlılar için kutsal sayılan mezarların bulunduğu Necef ve Kerbela ile Azerbaycan ve Irak eyaletlerinin tamamının geri verilmesinde ısrar ediyordu²².

Sadrazam Seyyid Hasan Paşa'nın başkanlığında toplanan divan Nadir Şah'ın beşinci mezhep ve Kâbe'de beşinci cami konusundaki iddialarından vazgeçmesi durumunda barışın yapılması için dini bakımdan hiç bir engel kalmayacağı yolundaki kararını bildirmiştir. Bu divan toplantısında ayrıca bir Osmanlı murahhasının, Feth Ali Han'a refakat etmesi uygun görülmüştür. İşte, alınan bu karardan sonra İran elçisine mihmandar tayin edilmiş olan Mustafa Nazif Efendi, İran elçisi Feth Ali Han ile birlikte ve onun karşılığı olarak elçiliğe atandı. Mustafa Nazif Efendi'ye İran'a götürmek üzere I. Mahmut'un Nadir Şah'ın mektubuna cevabı ile Sadrazam Hasan Paşa'nın Şahruh'a cevabı da teslim edilmiştir. Bundan başka Nazif Efendi'ye Şeyhülislam tarafından İran uleması reisine verilmek üzere bir mektup daha verilmiştir²³.

Mustafa Nazif Efendi'nin götürdüğü mektuplarda kesin barış şartı olarak beşinci mezhep ve beşinci camiden vazgeçilmesi konusunda görüş birliğine varıldığı belirtiliyordu. Yapılacak barışın esası olarak da daha önce her iki devlet arasında yapılmış olan Kasr-ı Şirin Anlaşması ile tespit edilen sınırların geçerliliği şartı ileri sürülmekteydi²⁴.

Özet olarak Osmanlılar ile İranlılar arasında 1743 yılında Caferiye mezhebinin Ehl-i Sünnet mezhebi olarak kabulü konusunda çıkan ihtilaftan sonra başlayan savaşlar üç yıl sürmüştü. Bu üç yıl içerisinde bazen Osmanlılar bazen de İranlılar galip gelmiş ancak kesin bir netice alınamamıştı. Bu sırada İran'da çıkan iç karışıklıklar ve Osmanlılar'ın üstünlük kurmaya başlamasıyla Nadir Şah zor durumda kalmış, bunun üzerine yukarıda da anlatıldığı üzere Feth Ali Türkmen adında bir elçiyi İstanbul'a yollayarak Caferiye'nin beşinci mezhep olarak kabulü konusundaki teklifini geri aldığını bildirmişti. İşte, bu anlaşma zemininin doğması üzerine I. Mahmut meşveret meclisini toplayarak sulha karar verince gelen elçiyle beraber gitmek üzere,

²² Feth Ali Bey ile Padişaha gönderilen Şah'ın namesi ile İran İtimad-üd-devlesi olan Şahruh Mirza'nın Osmanlı Veziriazamı'na gönderdiği mektuplar için bkz. İzzi, a.g.e., s.42a-b,43a.

²³ Padişah'ın, Sadrazam'ın ve Şeyhülislâm'ın Nazif Efendi ile gönderdikleri mektuplar hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. İzzi, a.g.e., s.45-51 ab.

²⁴ J.V. Hammer, *Büyük Osmanlı Tarihi*, C.VIII, İstanbul, 1966, s.66-67.

daha önceden biri 1729'da elçi Raşid Mehmet Efendi diğeri 1741 tarihinde elçi Mustafa Münif Efendi maiyetlerinde olmak üzere iki defa İran'a gitmiş olan ve bu iş için salâhiyetli birisi olan Mustafa Nazif Efendiyi maliye tezkireciliği rütbesiyle İran elçiliğine tayin etmişti²⁵ .

Kısacası 18.yy. başlarında İran'da yönetimi ele geçiren Nadir Şah'ın Osmanlı Devleti ile savaşı zaman zaman duraklayıp 1746 yılına kadar sürmüştür. Nadir Şah'ın başlattığı savaş, öncekilerin aksine olarak, daha ziyade Osmanlı topraklarında geçmiştir. 1722'den beri devam eden savaşlar aralıklarla 24 yıl sürmüştür. Önce Osmanlılar'ın İran topraklarını ele geçirme teşebbüsü arkasından da Nadir Şah'ın Osmanlı topraklarını ele geçirme girişimi, iki devlet arasında I. Süleyman döneminde tam olarak şekillenen siyasi, iktisadi ve jeopolitik dengeyi bozmamıştır²⁶ .

Osmanlı-İran savaşlarının 1732'den sonraki döneminde siyasi hakimiyet kurmanın ötesinde İslâmi siyasi ideoloji yönünden ilgi çeken bir mesele ortaya çıkmıştır. Nadir Şah'ın ortaya attığı ve uzun süren savaşlara sebep olan bu nokta Caferiye kisvesi altında Şii mezhebinin, İslam dünyası içindeki konumu ile ilgilidir. Nadir Şah'ın böyle davranmaktaki amacı; Şiiliğin Ehl-i Sünnet mezheplerinde olduğu gibi Sünni cemaat tarafından beşinci mezhep olarak kabul edilmesini sağlamak olmuştur. Fakat Şiilik, İslam dünyası üzerinde siyasi bir bölünme olarak ortaya çıkmış ve özellikle Sünni anlayışa çok ters bir durum arz etmiştir. Dolayısıyla Irak-ı Arab ve Irak-ı Acem coğrafyası Osmanlı Devleti ile Safevi Devleti arasında sonu gelmeyen uzun süren mücadelelere sebep olmuştur²⁷ .

²⁵ İzzi, a.g.e., s.44-b.

²⁶ M. Kunt, *Osmanlı Devleti*, (1600-1908), İstanbul 1995, s.61.

²⁷ Kunt, a.g.e., s.61-62.

İKİNCİ BÖLÜM

2. MUSTAFA NAZİF EFENDİ'NİN HAYATI VE ESERLERİ

20. Mustafa Nazif Efendi'nin Hayatı

Tarihi kaynaklarda hayatı hakkında fazla bilgi sahibi olmadığımız Mustafa Nazif Efendi, Kocamustafapaşalı bir solakbaşının oğludur. Müneccimbaşı Halil Efendi'den tahsil gören Nazif Efendi dokuz yıl kadar Boğdan'da katiplik yaptıktan sonra yüksek Osmanlı memurlarının hizmetine girmiştir. Bunlardan ilki olan Uçanbari Mehmet Efendi ile sonra Nuh Efendi'ye bağlanarak yükselmesini devam ettirmiştir. 1729 yılında elçi ve vakanüvis Mehmet Râşid Efendi ile birlikte ilk defa İran'a gitmiştir. İran'dan dönüşünde ise Tavukçu damadı olan Mustafa Efendi'nin himayesinde hâceganlıkla İstanbul mukataacısı olmuştur¹ .

Nazif Efendi, 1741 tarihinde elçi Mustafa Münif Efendi maiyetinde olmak üzere ikinci kez İran'a gitmiştir² . İran'dan dönüşünde ise 1746 tarihine kadar divan katipliği görevinde bulunmuştur. Nazif Efendi'nin en önemli memuriyeti ise uzun yıllar devam eden Osmanlı-İran mücadelelerine son veren anlaşmanın imzalandığı İran elçiliği olmuştur. Şubat 1746'da Maliye tezkirecisi rütbesiyle İran sefiri olan Mustafa Nazif Efendi, 13 Haziran 1746'da yola çıkarak 24 Ağustosta Şah'ın ordugâhına ulaşmış 10 ay 9 gün süren elçiliği sonunda günümüze kadar geçerliliğini koruyan Kerden Anlaşmasını imzalayarak 7 Şubat 1747'de İstanbul'a dönmüştür³ .

Nazif Efendi, İran elçiliğinden döndükten sonra 1747 yılında Anadolu muhasebecisi görevine getirilmiş bir yıl sonra da mukabele-i süvari, ardından şehremini olmuştur⁴ . 1750 yılında Sadrazam Divittar Mehmet Paşa ile 1752'de Mirahur Mustafa Paşalara sadaret kethüdası olmuştur. Mustafa Nazif Efendi'nin Osmanlı Devlet hizmetindeki bu önemli

¹ M. Süreyya, **Sicill-i Osmani**, Yayına Hazırlayan: Nuri Akbayır, Eski Yazıdan Aktaran: Seyit Ali Kahraman, İstanbul, 1996, s.1239.

² S. İzzi Efendi, **İzzi Tarihi**, s.18 a-b.

³ Nazif Efendi, İran Sefaretnamesi, s.5-25.

⁴ **Sicill-i Osmani**, s.1239.

görevlerinden sonra Nazif Efendi'nin 1752'de azledilerek Edirne'ye sürüldüğü görülmektedir⁵. Niçin azledildiği konusunda elimizdeki kaynaklarda herhangi bir bilgi mevcut değildir. Muhtemelen o sıralarda devletin içinde bulunduğu sıkıntılı durumdan Nazif Efendi de nasibini almış ve bazı devlet yöneticilerinin arasında başlayan hasetten dolayı Edirne'ye sürülmüş olmalıdır. Nazif Efendi sürgün hayatında iken 28 Ocak 1755 tarihinde vefat etmiş ve Kocamustafapaşa'ya defnedilmiştir⁶.

Nazif Efendi'nin önemli devlet memuriyetleri ile geçen ömrü 1752 yılında azledilinceye kadar bir hayli istikrarlı şekilde geçtiği görülmektedir. Katiplikten başlayan hizmet devresi Osmanlı bürokrasisinde üst seviyelere kadar gelmesi yaşam çizgisindeki yükselişini açıkça ortaya koymaktadır. Aynı zamanda İran gibi önemli bir devlete zor bir görevle elçi olarak gönderilmesi onun zeki, çalışkan ve başarılı bir bürokrat olduğunu ispatlar görünmektedir. Mustafa Nazif Efendi'nin bu iyi devlet adamlığı vasıflarının yanında âlim, şair ve edip bir yapıya sahiptir. Bundan başka dönemin tanınmış hattatlarından biri olduğu da kaynaklarda zikredilen diğer özellikleri arasındadır⁷.

21.İran Sefaretnamesinin Özellikleri

Mustafa Nazif Efendi'nin İran Sefaretnamesi yazma olarak, İstanbul, Fatih Millet Kütüphanesi, 824, Bale Tschudi'nin kütüphanesi ile Kahire, T.K. 208 numaralarda bulunmaktadır. Sefaretnamenin müstakil olarak basılmadığı görülmektedir. Yalnız Süleyman İzzi Efendi'nin, İzzi Tarihi, s.86-91 ab ile Devhat-ül Vüzera adlı eserin s.99-107. sayfalarında sefaretnamenin tamamı yer almaktadır. Ancak İzzi Efendi yazmış olduğu eserin, 87b sayfasının yedinci satırı ile 90a sayfasının dördüncü satırında okuyucunun daha iyi anlaya bilmesi için birer cümlelik fazlalık koymuştur. Nazif Efendi'nin İran Sefaretnamesi ile ilgili ayrıca Tarih-i Gülşen-i Maarif'in C.11, s.1414-1419. sayfalarında eser kısaltılmış olarak yazılmıştır. Nazif Efendi'nin İran Sefaretnamesi hakkında özet mahiyette ilk defa bilgi veren kişi

⁵ Unat, a.g.e., s.85.

⁶ Sicill-i Osmani, s.1239.

⁷ Sicill-i Osmani, s.1239.

Faik Reşit Unat olmuştur⁸. Sefaretname Nazif Efendi'nin kendi el yazsı ile yazdığı 15 varak ve 31 sayfadan oluşmaktadır. Birinci sayfada Nazif Efendi'nin İran Sefaretnamesini belirten başlıkla beraber bir de mühür bulunmaktadır. Aynı mühür otuz birinci sayfada da yer almaktadır. Metin on iki satır olan ikinci sayfadan itibaren başlamaktadır. Diğer sayfalar ise üçten on sekize kadar on beş satırken, on dokuzdan otuzuncu sayfaya kadar on altı satır ve son sayfa ise üç satırdan ibarettir. Eser rik'a türü bir yazı çeşidiyle yazılmıştır. Sefaretnamenin dili fazla ağır olmamakla birlikte özellikle eserin son kısımlarında Farsça ve Arapça kelimelere bir hayli yer verildiği görülmektedir. Bunun sebebi de muhtemelen Nazif Efendi'nin aldığı eğitimin yanında, edip bir kişi olmasından kaynaklanmaktadır.

Sefaretname elçinin yerine getirmekle yükümlü olduğu görevin türü ve içeriğine göre özel sefaretname grubuna girmektedir. Özel sefaretnameler elçi tayin olunan kişilerin esas memuriyetlerinin ne şekilde yapıldığına ait takrirleri içermektedir. Bu tür sefaretnameleri yazanlar görevin ne şekilde yerine getirildiğinin yanında sonucun ne olduğunu da kaydetmişlerdir⁹. Nazif Efendi'nin İran Sefaretnamesi de Bağdat'tan itibaren başlamak üzere daha çok memuriyetinin nasıl gerçekleştiği konusunda bilgiler vermiştir. Bunun dışında Nazif Efendi'nin bazı tasvirlerde bulunduğu da görülmektedir. Misal olarak Şah'ın bulunduğu otağ ile Nadir Şah ve bazı devlet erkânı Nazif Efendi tarafından teferruatlı bir şekilde tasvir edilmiştir. Ancak sefaretnamede İran'ın ekonomik, sosyal, kültürel ya da askeri durumları hakkında herhangi bir bilgi göze çarpmamaktadır.

---

⁸ F.R. Unat, **Osmanlı Sefirleri ve Sefaretnameleri**, Ankara, 1987, s.84-86.

⁹ M.A. Yalçınkaya, "Osmanlı Zihniyetindeki Değişimin Göstergesi Olarak Sefaretnamelerin Kaynak Değeri", **OTAM**, S.7, s.325-326, Unat, a.g.e., s. 45.

III. BÖLÜM

3. MUSTAFA NAZİF FENDİ'NİN İRAN ELÇİLİĞİ VE DİPLOMATİK FAALİYETLERİ

30. Mustafa Nazif Efendi'nin Yolculuğu

Mustafa Nazif Efendi'nin sefaretnamesi diğer bir çok sefaretnamelerden farklı olarak İstanbul'dan hareketinden ya da yabancı devletlerin sınırına kadar ki gözlemlerinden hiç bahsetmeyerek doğrudan doğruya Bağdat'tan itibaren başlamıştır¹. Bundan başka, Nazif Efendi'nin İstanbul'da elçilik heyeti için yapılan törenden de bahsetmediği görülmektedir². Ancak Osmanlı Devleti'nde elçi olarak atanan kişinin yola çıkmadan önce Sadrazam ve Şeyhülislamla birlikte Padişah'ın huzuruna çıkmaları ve İstanbul'dan bir törenle ayrılmaları kuraldandı³. Nazif Efendi de bu kurala uyarak padişahın huzuruna çıkıp name-i hümayunu almış ve bir alayla birlikte 1746'da İstanbul'dan hareket etmiştir⁴. Buna rağmen Nazif Efendi'nin Bağdat'a kadar olan yolculuğu hakkında herhangi bir şekilde bilgi vermediği görülmektedir.

Devrin diğer kaynakları sefaret heyetinin hangi güzergâhtan geçtiği konusunda herhangi bir bilgi vermezken, muhtemelen Nazif Efendi de İstanbul Bağdat arasında en çok kullanılan yol olan Konya, Adana, Antakya ve Halep üzerinden Bağdat'a ulaşmış olmalıdır.

Mustafa Nazif Efendi ve maiyeti Bağdat'a geldikten sonra bir müddet burada dinlenmişler ve 12 Haziran 1746'da (22 Cemaziyelevvel 1159) tekrar Bağdat'tan yola çıkmıştır. 24 Haziran 1746'da (4 Cemaziyelahir 1159) ise, İran sınırında Tak Ayağı denilen yere gelindiğinde burada konaklamışlardır. Osmanlı Sefaret heyetini Şah tarafından tayin

¹ Sefaretnamenin başlangıcında bu durum şu şekilde anlatılmaktadır: "Rehber-i tevfiât hayriyet-i gâyat cenâb-ı pervardekârı ve meded kârı tevcihat meymenât-ı simat hazreti hüdavendigar ile elli dokuz senesi Mah-ı Cemâziyelevvelisinin yirmi ikinci günü Bağdad darü'l-islâmdan me'muriyet çâkeranem üzre cânib-i İran'a 'atf-ı zemam....bkz. Mustafa Nazif Efendi, *İran Sefaretnamesi*, s.2.

² Osmanlı Devleti'nde elçilik heyetinin İstanbul'da yapılan törenlerden bahseden en belirgin sefaretnameler için bkz. Mücteba İlgürel, *Mehasinü'l- Asar ve Hakaikü'l- Ahbar*, Ankara, 1994, s.373. Cahit Bilim, "Mustafa Rasih Efendi'nin Rusya Sefaretnamesi", *OTAM*, S.7, Ankara, 1996, s.17. Beynun Akyavaş, *Yirmi Sekiz Çelebi Mehmed Efendi'nin Fransa Sefaretnamesi*, Ankara 1993, s.1-4.

³F.R. Unat, *Osmanlı Sefirleri ve Sefaretnameleri*, Ankara, 1987, s.32.

⁴ Süleyman İzzi, *Tarih*, s.80-86a-b.

edilen Mihmandar Muhammet Bey'in adamlarından Ali Naki beş on adamıyla beraber karşılaşmış ve heyetin geldiğini Muhammet Bey'e bildirmiştir⁵.

Heyet ertesi günü Bağdat Valisi Ahmet Paşa tarafından Mustafa Nazif Efendi'nin yanında görevlendirilen Divan Katibi Veli Efendi'nin yardımlarıyla binek hayvanları satın alarak Anadolu ve İran sınır ayrımında bulunan Cebeli Taki denilen yerden geçerek İran topraklarına ayak basmışlardı. Türk sefaret heyeti, İran sınırına geçer geçmez kalabalık bir İran heyeti tarafından karşılanmıştır⁶. Bu heyetin içinde mihmandar Muhammet Bey ve bazı subaylar ile daha önce İstanbul'a elçi olarak gelmiş olan Feth Ali Bey ve adamları da vardır⁷. Feth Ali Bey ve mihmandar Muhammet Bey Türk sefaret heyetinin hal ve hatırını sorduktan sonra Harebe Köy denilen yerde daha önceden kurulmuş olan çadırlara elçilik heyetini yerleştirmişlerdir. Bu arada Osmanlı sefaret heyetine bir de yemek ziyafeti verilmiş daha sonra ise hizmetlerine sunmak üzere on nisakçı verildiği gibi heyetin muhafazası için de elli beş asker görevlendirilmiştir⁸.

31. Elçilik Heyetinin Şah'ın Ordugâhına Gelmesi

Osmanlı elçilik heyeti 24 Haziran 1746'da (6 Cemaziyelahir 1159) Harebe Köy'den yola çıkarak Kirmanşah'a gelmişlerdi. Nazif Efendi, Kirmanşah'ın idarecisi Abdülkerim Han'ın daha önce İstanbul'da kethüdalık yaptığını söylemektedir. Abdülkerim Han'ın hasta olmasından dolayı da Türk sefaret heyetini karşılamaya onun oğlu, şehrin müftüsü, kadısı ve sekiz yüz civarında asker gelmiştir. Hemen hemen her karşılaşmada olduğu gibi Kirmanşah'ın dışında da Türk heyetine büyük saygı ve hürmet gösterilerek yine bir yemek ziyafeti verilmiştir. Yemek ziyafetinden sonra Nazif

⁵ İranlılar'ın da Osmanlı Devleti'nde olduğu gibi yabancı ülkelerden gelen elçilik heyetine mihmandar tayin ettiği görülmektedir. Nazif Efendi, *İran Sefaretnamesi*, s.2.

⁶ Osmanlı Devleti'nde İran, Buhara ve Hind topraklarından gelen Müslüman elçiler diğer devlet elçilerine göre daha önemli sayıldıklarından Üsküdar'da karşılanırlar daha sonra İstanbul'a getirilerek hazırlanan saraya yerleştirilirdi. İran sefiri ise kilometrelerce uzakta alayla karşılanarak Üsküdar'a getirilir ve özel kayıklarla kendileri için hazırlanan saraya yerleştirilirdi. İranlılar da aynı şekilde Osmanlı sefaret heyetini uzak bir mesafede karşıladığı görülmektedir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Girgin, *Osmanlı ve Cumhuriyet Dönemleri Hariciye Tarihimiz(Teşkilat ve Protokol)*, Ankara, 1994, s.54, İ.H. Uzunçarşılı, *Osmanlı Devleti'nin Merkez ve Bahriye Teşkilatı*, İstanbul, 1984, s.276-288.

⁷ Daha önce Nadir Şah tarafından İstanbul'a elçi olarak gönderilen Feth Ali Bey'e mihmandar olarak Nazif Efendi tayin edilmişti. Bkz. İzzi a.g.e., s.40.

⁸ Nazif Efendi, *İran Sefaretnamesi*, s.4. Osmanlı Devleti'nde de yabancı ülkelerden gelen elçilere muayyen zamanlarda yemek ziyafeti verildiği gibi yasakçı adı verilen korumalar da tahsis edilmiştir. Bkz. Girgin, a.g.e., s.54 ve Uzunçarşılı, a.g.e., s.289-317.

Efendi ve yardımcısı Veli Efendi'ye gümüşten yapılmış at takımını birer at verildikten sonra şehre gelinmiş ve Türk sefaret heyeti iki gün burada dinlenmiştir⁹.

İki gün sonra Kirmanşah'tan ayrılan sefaret heyeti Nehizet, Hamedan ve Kazvin üzerinden Şah'ın ordugahına ulaşmıştır. Bu arada Hamedan Hanı'nın ve Kazvin Beyi'nin de Türk sefaret heyetine son derece saygılı ve hürmetkar olduğunu Nazif Efendi sefaretnamesinde özellikle belirtmektedir¹⁰. Bu ise Osmanlı Sefaret heyetine İranlılar'ın gerçekten büyük önem verdiğini açıkça ortaya koymaktadır.

Osmanlı sefaret heyetinin Şah'ın ordugahına ulaşması Tak Ayağı'nda hareketlerinden altmış bir gün sonra yani 24 Ağustos 1746'da (6 Şaban 1159) gerçekleşmiştir. Bu sırada Şah İran'da kendi aleyhine baş gösteren ayaklanmaları bastırmak için harekete geçmiş ve ordusuyla birlikte Kazvin ile Tahran arasında Kerden denilen yerde bulunmaktadır. İlk önce sefaret heyetini Hacı Han karşılamıştı. Nazif Efendi'nin sefaretnamesinde aynen söylediği gibi "Hacı Han ile Devlet-i 'Aliye'yi ebhet-i 'invane geldiler" diyerek duyduğu memnuniyeti ve kendilerine verilen önemi dile getirmiştir¹¹. Şah tarafından elçilik heyetine yeni mihmandar tayin edilen Razi Han yanında üç yüz kadar seçme süvariler ve subaylar ile Şah'ın ordugahına bir saat mesafede yine bir yemek ziyafeti düzenlemiştir. Ardından Nazif Efendi ile Veli Efendi'ye birer at verilip, her iki taraftan bölük bölük saf olmuş piyade asker arasından geçip, Şah'ın yakın adamlarından Muir Han ile Monla Baş'ın daireleri yanında hazırlanan çadırlara yerleştirilmişlerdir¹².

Kendilerine tahsis edilen çadırlarda sefaret heyeti biraz dinlendikten sonra Muir Han'ın gönderdiği Eşik Ağası vasıtasıyla adet olduğu üzere bir kaç tepsi meyve ve şekerleme getirmişlerdir. Bu şekilde Muir Han Osmanlı sefaret heyetine hoş geldin icrasında bulunmuştur¹³.

⁹ Nazif Efendi, *İran Sefaretnamesi*, s.4.

¹⁰ Sefaretnamede bu durum şu şekilde anlatılmaktadır: "Hamedan Hanı ve Kazvin Bey'i dahî resm ve rûş üzre istikbâl ve ikramımız icrasına sağı ve kuşuşlarına ber kemâl idüb lillehil hamd elminâ cemi emkine ve ezminede âsar-ı kuvvet baht-ı hümayun ...." Nazif Efendi, *İran Sefaretnamesi*, s.5.

¹¹ Nazif Efendi, *İran Sefaretnamesi* s.5.

¹² Nazif Efendi, *İran Sefaretnamesi*, s.5-6.

¹³ Nazif Efendi, *İran Sefaretnamesi*, s.6. Aynı gelenek Osmanlılar'ın yabancı sefaret heyetini karşılamada da bulunmaktadır. Osmanlı Devleti'nde gelen elçilik heyetine gümüşten bir sini üzerinde elli altmış türlü yemek ikram edilirdi. Yemeklerin çokluğundan dolayı genellikle her çeşitten bir iki lokma ile yetinilirdi. Bkz. Girgin, a.g.e., s.55.

Ardından mihmandar gelerek Şah hazretlerinin padişahın Name-i Hümayu'nundan dolayı duyduğu muhabbet ve memnuniyeti Nazif Efendi'ye bildirmiştir. Yine o günün akşamı mihmandar Osmanlı sefaret heyetinin Cuma günü Şah'ın huzuruna kabul edileceklerini bildirmiştir. Ardından da Muir Han, Nazif Efendi ve maiyetini kendi çadırına davet etmiştir¹⁴.

32. Mustafa Nazif Efendi'nin Şah'ın Huzuruna Çıkması

Perşembe günü Muir Han'ın nazırı ve Eşik Ağası ile mihmandar gelerek hanın davetini tekrar bildirmişlerdir. Bunun üzerine Nazif Efendi ve maiyeti atlara binerek Muir Han'ın bulunduğu çadıra varmışlardır. Yine sefaretnamede anlatılanlara göre çadırda Muir Han'dan başka Monla Baş, Mehdi Han, Nazar Ali Han, ve Razi Han'da bulunmaktadır. Bütün bu İran'ın ileri gelen devlet ricali, Nazif Efendi'nin çadıra girmesiyle ayağa kalkarak sefaret heyetini karşılamışlardır. Biraz oturulduktan sonra ise Nazif Efendi söze başlayarak Devlet-i Aliye'nin herhangi bir anlaşma teklifinde bulunmamasına ve “emr-i musâlahaya karargir olmadığı halde” İran tarafından böyle bir teklifin geldiğini ve kendisinin de bunu iyice araştırıp öğrenmek üzere gönderildiğini söylemiştir¹⁵.

Nazif Efendi'nin bu açıklamasından sonra Muir Han konuşmaya başlayarak kendi şahlarının her zaman için anlaşma yapmak istediğini ve musalaha yapılması için gayret gösterdiğini her iki İslam devletinin de zarar görmesini istemediğini beyan etmiştir.

Nazif Efendi de Devlet-i Aliye olarak ortaya çıkan kötü gidişatın ve ihtilafın giderilmesini istediklerini söyleyerek anlaşma yapmak istediklerini açıklamıştır. Buradan da anlaşılacağı üzere her iki devlet de uzun yıllar süren savaşların neticesinde bir fayda sağlanmadığını görerek ne olursa olsun anlaşma yapmak istediklerini ortaya koymuşlardır.

Bu kısa görüşmeden sonra sefaret heyeti yemek yedikten ve biraz oturduktan sonra kendilerine birer at verilerek tekrar çadırlara dönmüştür. Cuma günü ise Şah'ın otuz kadar adamı ve mihmandar gelip iki saat içinde Şah'ın huzuruna davet edildiklerini bildirmiştir. Bunun üzerine “Nâme-i Hümayun mehâbet makrun hazret-i zillullahi tevkirât nâmütenahi ile hazır ve âmade kılındıktan sonra” zaman gelince Nazif Efendi ve maiyeti atlara binerek iki binbaşı, yüz elli seçilmiş süvari ve bunların yanında düzenli bir şekilde sıralanmış bir nisakçı

¹⁴ Nazif Efendi, *İran Sefaretnamesi*, s.6.

¹⁵ Nazif Efendi, *İran Sefaretnamesi*, s.7.

başı ve elli altmış tane nisakçı ile sefaret heyetinin önüne geçip Köşkhane denilen yere gelmişler ve burada atlardan inmişlerdir¹⁶. Daha sonra Nazif Efendi'nin mihmandarı gelip sefaret heyetini otağda, Şah'a mahsus olan ikram çadırına götürmüştür. İkram çadırında sadece Muir Han bulunmaktadır. Muir Han, Nazif Efendi ve Veli Efendi ile çay ve kahve içip yarım saat kadar da sohbet etmiştir. Bir müddet sonra ise Şah, Muir Han'ı huzuruna çağırmıştır. Bunun hemen akabinde de Fıraş Başu bir bohça içinde Şah tarafından gönderilen sade altın kaplama palayuş ile altın süslemeli iki de hilatı Nazif Efendi ve Veli Efendi'ye vermişti¹⁷. Nazif Efendi ve Veli Efendi Şah tarafından gönderilen hediyeleri aldıktan ve hilatları giydikten sonra Nazar Ali Han ile Fıraş Başu'nun rehberliğinde Şah'ın bulunduğu büyük salona doğru yola çıkmışlardır¹⁸.

Mustafa Nazif Efendi sefaretnamesinde Şah'ın bulunduğu büyük çadırı ve Şah'ı şu şekilde tasvir etmektedir:

Serâperdeden içeru tûli tahminen yirmi ve 'arzu on zirağ altı sütunlu tarz-ı 'acem üzre bir dibâ otak nasb ve üçüncü sütunun önünde müstedir eşkâl kürsî heyetinde bir taht vaz' olunub Şâh muşar-ı ileyhin başındaki kalpağın üzerinde bir elmaslı istefân ve bir otağa ve kollarında inci ve zümrüt ile rabt ve tanzim olunmuş baz ve bendeler gerdanında bir elmas tespîh yeminâ ve yeserâ dervişler çilesi gibi şâhalar ve bellerinde inci ve zümrüt ile tezyin olunmuş kemer kuşak olub bu heyet üzre bir elmaslı debbusa ittikâ orta kuşak tahtın üzerinde oturmuşlar ve taht-ı mezkûrun önünde bir kebîr-i mücevher buhûrdan ve sağ' tarafında başında murassa' otağa ve gerdanında topak merveriyed ve meyânında mücevher-i seyf ile tahminen pânezde ve şânezde yaşında hafiydi. Şahrûh Mirza ve sol cânibinde hayli aşığaca Muir Han ve Monla Başu durmuşlar ve verasında altı yedi nefer zerbetef kisveli Hindu hadımlar dahî durular idi¹⁹.

Metinde de görüldüğü gibi Nazif Efendi, Nadir Şah ile görüşmesini teferruatlı bir şekilde anlatmaktadır. Ona göre serâperdeden içeri girer girmez otağın büyüklüğü dikkati çekmektedir²⁰. Nazif Efendi'nin tahminlerine göre Şah'ın bulunduğu yer genişliği itibariyle

¹⁶ Nazif Efendi, *İran Sefaretnamesi*, s.8.

¹⁷ Palayuş, Fars dilinde iki tarafı keskin kısa hançer manasına gelmektedir. Bkz. Şemseddin Sami, *Kâmûs-ı Türkî*, İstanbul, 1996, s.477.

¹⁸ Nazif Efendi, *İran Sefaretnamesi*, s.9. Osmanlı Devleti'nde de gelen elçilere Padişah'ın huzuruna çıkmadan önce rütbelerine göre cins cins kürklü hilatlar giydirilmiştir. Ayrıca Devlet-i Aliye'ye gelen elçiler padişaha çeşitli hediyeler getirdiği gibi padişahlarda çeşitli hediyeler göndermiştir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Girgin, a.g.e., s.56

¹⁹ Nazif Efendi, *İran Sefaretnamesi*, s10.

²⁰ Serâperde, İran'da Şah'a mahsus büyük çadır ya da otağ manasına kullanılmaktadır. Ş. Sami, a.g.e., s. 713.

yirmi zirağ ve yükseklik olarak da on zirağdır²¹. Bu geniş salonda altı tane de büyük sütun bulunmaktadır. Üçüncü sütunun önünde yuvarlak bir şekil mevcuttur. Şah'ın oturduğu taht, kürsi heyetinin bulunduğu bölgededir²². Otağın içini bu şekilde tarif eden Nazif Efendi ardından da Nadir Şah'ı tasvire başlamıştır. Nazif Efendi'nin gözlemlerine göre Şah'ın başında bulunan kalpağın üstünde elmastan bir taç ile bir otağ mevcuttur. Kollarında ise inci ve zümrüt ile bağlanmış kumaşlar vardır. Boynunda elmas bir tespih göze çarpmaktadır. Belinde ise; yine inci ve zümrüt ile süslenmiş bir kemeri bulunmaktadır ve Şah, yine elmasla süslenmiş uzun bir topuza yaslanmış bir vaziyette orta kuşak tahtın üzerinde oturmaktadır²³.

Nazif Efendi, Nadir Şah'ı bu şekilde anlattıktan sonra Şah'ın oğlu Şahruh Mirza ve diğer devlet erkanını da kısaca tasvir etmiştir. Nadir Şah'ın oturduğu tahtın hemen sağ tarafında, başında kıymetli taşlarla donatılmış bir otağ olan ve boynundaki gerdanında topak halinde inci bulunan ve elinde kıymetli bir kılıçla Şahruh Mirza durmaktadır. Şahruh'un hemen yanında biraz aşağıda ise Monla Başı ve Muir Han yer almaktadır. Arkalarında da altın işlemeli elbiseler giymiş yedi sekiz kadar Hindu hadımlar beklemektedir²⁴.

Nazif Efendi ve maiyeti otağa girdikten sonra yedi sekiz sıra ile tahtın önüne gelmişlerdir. Mihmandar Nazar Ali Han, Osmanlı elçilik heyetini hemen Şah'a takdime başlamıştır. Nazar Ali Han ilk önce "Devlet-i Aliye-i Osmaniye'den gelen elçi Mustafa Efendi Hazretleridir", diye Nazif Efendi'yi göstermiş ardından da maiyeti Veli Efendi'yi Şah'a tanıtmıştır. Bunun üzerine Nadir Şah; "Yahşi ve Edib Mustafa Efendi sefâ gelmiştir" diyerek sefaret heyetini hoş bir eda ile karşılamıştır²⁵.

Yapılan bu tanıtımdan sonra Şah, Nazar Ali Han'a Name-i Hümayun'u getirmesi için işaret etmiştir. Bunun üzerine Nazif Efendi devrin en büyük en şevketlü en azametlü, muhabetlü hükümdarı olan Sultan Mahmud adına nutuk söyledikten sonra Name-i Hümayun'u teslim etmiştir. Ali Han da Name-i Hümayun'u tahtın önüne getirerek Şah'a uzatmıştır. Nadir

²¹ Zirağ, eskiden uzunluk ölçüsü olarak kullanılan bir birimdir. İki bacak arası adım yani aşağı yukarı bir metreye yakın uzunluk ölçüsüdür. Bkz. Ş. Sami a.g.e., s.29.

²² Nazif Efendi, *İran Sefaretnamesi*, s.10, Hammer Nadir Şah'ın tahtını, Hindistan'dan getirttiğini ve tavus kuşu şeklinde olduğunu söylemektedir. Fakat Nazif Efendi sefaretnamesinde bundan bahsetmemiştir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Hammer, *Büyük Osmanlı Tarihi*, C.8, (Hazırlayan Mümin Çolak), İstanbul, 1966, s.76.

²³ Nazif Efendi, *İran Sefaretnamesi*, s.10.

²⁴ Nazif Efendi, *İran Sefaretnamesi*, s.10.

²⁵ Nazif Efendi, *İran Sefaretnamesi*, s.11.

Şah da iki elini uzatarak gayet saygılı bir şekilde Osmanlı Padişahı'nın mektubunu almıştır²⁶. Bu durumu Nazif Efendi sefaretnamesinde şu şekilde anlatmaktadır:

“Şah-ı muşar-ı ileyh iki ellerini uzadıb kemâl-ı hevâhış-ı ikbâl ile Nâme-i Hümayun hidâyet me'ali alub zanusna beraber vaz' ve hemişe sağ olsunlar diyerek dest-i res'i ile bir kaç def'a mes eyledi”²⁷.

Metinde de görüldüğü üzere Nadir Şah Osmanlı sefaret heyetini çok sıcak bir şekilde karşılamıştır. Nitekim daha sonraki görüşmelerde Osmanlı Devleti'ni övücü sözleri ve Sultan I. Mahmut'a iltifatlar yağdırması, Nazif Efendi ve maiyetine Şah'ın önem verdiğini ve özel ilgi gösterdiğini açıkça ortaya koyacaktır.

33. Nadir Şah'ın Osmanlı Sultanı'nı Halife Olarak Tanıması

Name-i Hümayun'u alan Şah daha sonra İran nezaket kurallarına uygun olarak “şevketlû, muhâbetlû büyük karındaşım Halife-i İslâm ve Padişâh-ı İnam Hazretleri'nin dimağı mulûkâneleri bahş ve çağ mı dır?” diye Nazif Efendi'ye soru yöneltmiştir²⁸.

Bu soru karşısında Nazif Efendi de cevap olarak Padişah'ın afiyette ve sağlığının yerinde olduğunu söylemiş ardından da iki İslam devleti arasında bozulan münasebetlerin giderilmesi ve Şah ile “akd-i revâbit musâfat” için Devlet-i Aliye tarafından gönderildiğini söylemiştir²⁹.

Bundan sonra Şah yine “Padişâh-ı Âlicâh Hazretleri'nin bu bendeye muhabbet ve ra'ğbet-i hümayunları var mıdır?” diye ikinci bir soru yöneltmiştir.³⁰ Nazif Efendi bu soru karşısında Padişah'ın kendisine daha İstanbul'da iken yola çıkmadan önce sözlü olarak söylediği nutku aynen aktarmıştır. Nazif Efendi'nin belirttiğine göre, bu nutukta Padişah'ın daima adalet ve rahmete büyük önem verdiğini, nefret ve husumet gibi şeylerden uzak olduğunu

²⁶ Padişah'ın mektubu olan Name-i Hümayun Osmanlılar'da devleti temsil ettiği için kutsal sayılır ve saygıyla anılırdı. Ayrıntılı bilgi için bkz. İ.H. Uzunçarşılı, *Osmanlı Devleti'nde Saray Teşkilatı* Ankara, 1984, s.290-296.

²⁷ Nazif Efendi, *İran Sefaretnamesi*, s.11.

²⁸ Nazif Efendi, *İran Sefaretnamesi*, s.12

²⁹ Nazif Efendi, *İran Sefaretnamesi*, s.12

³⁰ Nazif Efendi, *İran Sefaretnamesi* s.13

zaten Padişah'ın almış olduğu ilmin kanun ve nizamsızlığa müsaade etmeyecek seviyede bulunduğunu ve herkes tarafından takdir edilen bir Padişah olduğunu söyledikten sonra Padişah'ın Şah hakkında söylediği sözleri aynen nakletmiştir. Nazif Efendi Sefaretnamede bunu şu şekilde aktarmaktadır:

Sen ki kulum Nazif'in malumun olsun ki benim Şâh-ı valâcah hazretlerine asla buğz ve 'adâvetim ve emlaklarından bir hatve mahalle rağbetim olmadığına binâen şimdiye dek külliyyet üzre ibrâz-ı husûmedden ittikâ ve hemân ancak hudud ve sınırların muhâfazasıyla iktifâ olunur idi. Bu defa tahrir üzre finefsi'l-emr 'akd-i revâbit-ı muvâlete meyl ve rağbetleri suret-i nümâ olur ise anın dahî muktezâsı icrâ olunur³¹.

Nazif Efendi'den bu şekilde bir cevap alan Nadir Şah, bir hayli memnun olmuştur. Aldığı bu olumlu cevaptan sonra Şah, "beru gel, beru gel" diyerek Nazif Efendi'yi yanına çağırması ve Padişah'a herhangi bir tekliflerinin bulunmadığını söyleyerek; "Padişah Hurşid Tâc Hazretleri şimdi lisanen böyle mi? buyurdular" demekle Nazif Efendi'ye cevabı tasdikletmiştir³².

İran'da zor günler geçiren Nadir Şah'ın Osmanlı Devleti'nin bu şekilde barıştan yana olması karşısında memnuniyetini hem sözleriyle hem de hareketleriyle belli ettiği görülmektedir. Zira Nadir Şah, yaklaşık on yıldır süren savaşlar neticesinde zaman zaman başarılar elde etmesine rağmen devlet içerisinde bazı sıkıntılarla da karşı karşıya kalmıştır. Bundan dolayı iktidarı sarsılmaya başlayan Nadir Şah'ın barışa istekli olması son derece doğaldır.

Nadir Şah'ın duyduğu memnuniyeti Nazif Efendi sefaretnamesinde şu şekilde belirtmektedir:

"...İmdi O Padişâh-ı 'Alicâh Hazretleri ulû Padişâh'dır ve Halifetullah Mekke ve Medine Padişâhı'dır. Biz anları büyük bilürüz. Eğer büyük bilmez isek şer'i ve peygamberi bilmemiş oluruz. Benim rukun ve mezheb ve mülk ve mâl manzurum değildir ve ol ulû ve aziz karındaşım hazretlerine bir türlü husûmetim yoktur. Fil asıl maksad ve meramım iki İslâm devleti mâbeynini tevfiik olduğuna binâen bu devledden ilhâdı ref' idüb ve aralıktan seyfi dahî kaldırmağla fimâ bağd bikâneliği yekânelik suretine ifrağ itmek üzre iken aralığa pis adamlar girüb bağzı harekât-ı

³¹ Nazif Efendi, *İran Sefaretnamesi*, s.13.

³² Nazif Efendi, *İran sefaretnamesi*, s.13.

nâşâyeste zuhûr eyledi. Ben dahî Yeğen Mehmed Paşa vak'asından sonra O Padişâh-ı 'Alicah Hazretlerine mahsus nâme yazub gönderdim ve bir mûtemed ve sâdık kullarının irsâlini der havâset eyledim. Devletleri daim ve karargir olsun hakka râzi olub seni intihâb ve tesyir buyurmuşlar gâyet haz eyledim ve ez cümle Feth Ali ile gelen Nâme-i Hümayun hakkâniyet tahrirleri bana gâyet te'sir eyledi³³.

Böylece düşüncelerini dile getiren Nadir Şah bundan sonra da yani kendi halefleri zamanında da iyi ilişkilerin devam etmesini temenni etmiştir³⁴.

Burada hemen şu hususu belirtmekte fayda vardır ki o da Nadir Şah'ın Osmanlı Padişahı için yukarıda sarf ettiği "...Halifetullah ve Mekke ve Medine Padişahı'dır.." sözleriyle I. Mahmut'u halife olarak tanımasıdır. Ayrıca I. Mahmut'a karındaşım diye hitap etmesi aynı şekilde "eğer büyük bilmez isek şer'i ve Peygamberi bilmemiş oluruz" sözleri gerçekten Osmanlı- İran ilişkileri açısından önemli bir gelişmeyi ortaya çıkarmaktadır.

Nadir Şah'ın bu yaklaşımı 1502'de Şah İsmail tarafından kurulmuş olan Şii Safevi Devleti'nde son derece önemli bir değişikliktir. Genellikle yapılan araştırmalara göre Nadir Şah'a kadar olan Osmanlı-Safevi mücadelelerinin sebeplerinin en önemlisi olarak Şii-Sünni çatışması yani mezheb farklılığı ön plana çıkarılmaktaydı. İlk bakışta I. Selim ve Şah İsmail'den beri Şiiilerin ve Sünnilerin çoğunlukta bulunduğu bölgelere yapılan karşılıklı akınlar, katliamlar, toplu sürgünler ve yine her iki taraf ulemasınca bir birlerini cezalandırma yolunda verilen fetvalar mücadelenin sebeplerini ispatlar görünmektedir. Ancak bu mücadelelerin geri planında kalan belki de en önemli sebebi olarak Şii-Sünni ihtilafının yanında, bir devletin oluşumunu ve gelişimini sağlayan, siyasi, stratejik, iktisadi ve ruhi faktörlerinde büyük rol oynadığı söylenebilir. Özellikle de her iki devletin İslam dünyasına hakim olma düşüncesi ve ekonomik olarak Avrupa'ya bağlanan yolları denetim altına alma gayeleri bu durumun ortaya çıkmasında en önemli etkenlerden bir tanesidir. Nadir Şah'ın da amacı Osmanlılar'ın elinde bulunan önemli ticaret yollarını ele geçirmek olduğu gibi, farklı bir dini anlayışla Şii inancını, Sünni inanca sahip olan ve İslam ümmeti içerisinde çoğunluğu oluşturan kesime karşı kesin bir bölünme olmaktan çıkarıp, Sünni cemaatin kabul ettiği dört fıkıh mezhebi olan Hanefi, Şafi, Maliki ve Hanbeli mezhepleri yanında Şiiliği beşinci bir mezhep olarak İslam dünyasına kabul ettirebilme düşüncesidir³⁵. Ancak bu şekilde Caferilik inancını beşinci bir mezhep olarak kabul

³³ Nazif Efendi, *İran Sefaretnamesi*, s.14-15.

³⁴ Nazif Efendi, *İran Sefaretnamesi*, s.15.

³⁵ M. Kunt, *a.g.e.*, s.61-62.

ettirebilme imkanı ortaya çıkabilirdi. Bundan dolayı Nadir Şah, I. Mahmut'u halife olarak tanımış olmalıdır.

Nadir Şah, Nazif Efendi'nin sefaretnamesinde belirttiği gibi iki Devlet-i İslâmiye arasında fitneyi ve kötülüğü kaldırmak ve “bikâneliği yekânelik suretine ifrağ etmek” düşüncesindedir. Bunu Nazif Efendi'ye sözlü olarak söylerken, iki devlet arasında fitneyi tam kaldıracakken bazı kötü niyetli kişilerin araya girerek durumu bozduklarını söyleyerek hayıflanmaktan da kendini alamamıştır³⁶. Nadir Şah, ayrıca Yeğen Mehmed Paşa hadisesinden dolayı üzgün olduğunu ifade etmiştir³⁷. Bu amaçla Padişah'a bir de name yazdığını da belirtmektedir. Bu namede itimad edilen sadık kullarından birini istediğini ve “hakka razı olub seni seçip göndermişler” diyerek Nazif Efendi'nin elçiliğinden dolayı duyduğu memnuniyeti dile getirmiştir³⁸. Ayrıca bu mektuba karşılık olarak Feth Ali Han ile gelen Padişah'ın Name-i Hümayun'un kendisine fazlasıyla tesir ettiğinden bahsetmiştir³⁹. Daha sonra Nadir Şah söze devam ederek bundan sonra her iki devlet arasında İran tarafı olarak kuvvet kullanmayacaklarını halkın da bunu istediğini Osmanlı Devleti'nin de büyük bir devlet olmasından dolayı şan ve şöhrete ihtiyacı olmadığını, dolayısıyla iki İslâm devleti arasında imzalanacak olan hayırlı bir anlaşmanın baki ve payidar kalacağını, iki taraf düşmanlarının da bundan büyük zararlar göreceğini söylemiştir.⁴⁰ Nadir Şah daha sonra Monla Baş ve Muir Han'a hitap ederek “benim şevketlû, kerametlû Halifetullah Hazretleri'ne deruni muhabbetim ne rütbede olduğunu ve benden memleket-i İran'ı der havâset eylese diriğ itmek olmayacağını bilirsiniz” sözleriyle anlaşma yapmak için her türlü fedakarlıkları yapacaklarını ima etmiştir. Ayrıca her iki devletin de şan ve şöhretine uygun olarak anlaşma yapmak üzere Nazif Efendi'nin karşısına Nazar Ali Han'ı tayin etmiştir⁴¹. Nadir Şah, Mustafa Nazif Efendi ile olan bu konuşmasının ardından Veli Efendi ile de kısa bir diyaloga girmiştir.⁴² Şah, Veli Efendi'ye Bağdat Valisi bulunan Ahmet Paşa'nın hal ve hatırını sormuş Veli Efendi de “Devlet-i Padişâhide gâyat safâları olub hassatan taraf-ı şâhilerine ‘arz-ı ihlâs itmişlerdir” diyerek Ahmet

³⁶ Nazif Efendi, *İran Sefaretnamesi*, s.14.

³⁷ Yeğen Mehmed Paşa Osmanlı Devleti'nde I. Mahmut dönemi sadrazamlarındandır. Şark seraskeri olarak İran üzerine tayin edildikten sonra 26 Haziran 1745'te Revan önlerinde yapılan muharebe esnasında hastalanarak ani ölümü Osmanlı ordusunu bozulmasına sebep olmuştur. Ayrıntılı bilgi için bkz. Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi* C.IV.,s.306.

³⁸ Nazif Efendi, *İran Sefaretnamesi*, s.14. Ayrıca Feth Ali Türkmen ile gönderilen Nadir Şah'ın namesi için bkz. *Name-i Hümayun Defterleri*, C. III, s.45.

³⁹ Feth Ali Türkmen ile gönderilen Padişah'ın namesi için bkz. *N.H.D.*,III, s.47-48.

⁴⁰ Nazif Efendi, *İran Sefaretnamesi*, s.15.

⁴¹ Nazif Efendi, *İran Sefaretnamesi*, s.16.

⁴² Nazif Efendi, *İran Sefaretnamesi*, s.17

Paşa'nın Şah'a selamlarını iletmiştir. Nadir Şah da Ahmet Paşa hakkında “güzel ve sâdik vezirdir” diyerek memnuniyetini ifade etmiştir⁴³. Bu arada Nadir Şah tekrar Nazif Efendi'ye dönerek;

“Dinle Mustafa Efendi benim ol Alicâh karındaşıma meyl ve muhabbetim bir nahv üzredir ki fil âsıl memleketim olan Horasan'ı bir çukâdara verdi deyü bana yazsa diriğ itmezim” sözleriyle Horasan meselesi yüzünden Padişah'a olan kırgınlığını ifade etmiş ve buraların gerekirse dostluk babından Padişah'tan esirgenmeyeceğini de sözlerine eklemiştir. Akabinde ise anlaşmanın hayırlı bitirilmesi temennisi ile sefaret heyetinin huzurdan çıkmalarına müsaade etmiştir⁴⁴.

34. Mustafa Nazif Efendi'nin Osmanlı-İran Antlaşmasını Sağlamadaki Rolü

Bunun üzerine Nazif Efendi ve Veli Efendi, Nazar Ali Han ile Fıraş Başı ile beraber Şah'ın huzurundan çıkarak Şahrüh Mirza'nın bulunduğu çadıra gitmişlerdir. Çadırda bir müddet dinlendikten ve sohbetten sonra sefaret heyeti tekrar kaldıkları yere dönmüşlerdir.

Ertesi gün görüşmelere başlamak üzere Türk sefaret heyeti ile İran devlet ricali Monla Başı'nın çadırında bir araya gelmişlerdir. Çadırda İran adına Monla Başı, Muir Han, Mehdi Han, Nazar Ali Han, ve Razi Han bulunmaktaydı. Kısa bir sohbetten sonra Nazif Efendi Mahmud tarafından gönderilen Name-i Hümayun'un açıklanması için hizmetçilere işaret etmiştir. Bunun üzerine Name-i Hümayun nurlu bir bohça içinde, yedi sekiz hademe ile birlikte baş hizasına kaldırılarak çadıra getirilmiştir. Çadırda bulunan herkes büyük bir saygıyla ayağa kalkarak I. Mahmut'un Hatt-ı Hümayunu'nu ve Nazif Efendi'ye anlaşma için verdiği ruhsatnamenin açıklamasını dinlemişlerdir⁴⁵. Muir Han da aynı şekilde Şah tarafından kendisine verilen yetkiyi açıklayarak dua ve merasim yapılmış akabinde de “Bu emr-i hayrın ucunu ve ortasını bulalım” temennisiyle görüşmelere geçilmiştir⁴⁶.

⁴³ Nazif Efendi, *İran Sefaretnamesi*, s.17.

⁴⁴ Nazif Efendi, *İran Sefaretnamesi*, s.18

⁴⁵ Nazif Efendi, *İran Sefaretnamesi*, s.19.

⁴⁶ Nazif Efendi, *İran Sefaretnamesi*

İlk önce konuşmaya başlayan Nazif Efendi her iki İslam devletinin de anlaşma yapmak istediğini bundan dolayı da anlaşmazlığa sebep olan maddeleri bir kenara bırakarak şer'i ve kanuna uygun maddeler üzerinde durulması gerektiğini ifade etmiştir.

Anlaşılan Nazif Efendi zaman kaybını önlemek için daha önceden anlaşmazlığın en büyük sebebi olarak görülen Caferi mezhebinin beşinci Ehl-i Sünnet mezhebi olarak kabulü konusunu bir daha gündeme getirmek istememektedir. Şer'i ve kanuna uygun maddeler üzerinde durulmasını istemesi de yine aynı sorunun ortadan kaldırılmasına yönelik bir durum arz etmektedir. İran tarafı da zaten anlaşmazlığa sebep olan maddelerin bir çoğundan daha önceden gönderdiği elçisi ile vazgeçtiğini bildirmişti.

Nazif Efendi, ilk olarak bu açıklamayı yaptıktan sonra Padişah tarafından iki ülke arasındaki anlaşmazlığın asıl sebebi olarak görülen her iki devletin sınırları etrafında ortaya çıkan kargaşalıklardan yani efrat ve tefritlerden bahsetmiştir. Bu kargaşalıklarında ilk olarak İran topraklarında çıktığını söyleyerek İranlılar'ı suçlamıştır. Nazif Efendi'nin bu iddiası karşısında İran ulemasından Monla Başî hemen karşı çıkararak; "Bizim taraftan nev'imâ cânib-i ifrat temâyül olunmak revâ görülmez mi?" diyerek tepki göstermiştir. Monla Başî'nin bu sözlerinden sonra Nazif Efendi de hemen Şâh'ın Padişah hakkında önceki gün söylediği sözleri hatırlatarak; "Dünkü gün Şâh Valâcah Hazretleri sizin muvâcehenizde şevketlû, kudretlû, muhâbetlû, kerâmetlû, Padişâh ruy-ı zemin Halifetullah Rabbü'l-Alemin Efendimiz Hazretleri için onlar Halifetullah derler deyü buyurdıklarına binâ ile cânib-i ifrat temâyili biz tâlib iddi'a itmek dahî enseb ve evlâ olmaz mı?" diyerek Monla Başî'ni zor durumda bırakmıştır⁴⁷.

Nazif Efendi burada Şah'ın Osmanlı Padişahı'ni halife olarak tanınmasını kastederek İslâm dinini temsil eden bir hükümdarın ve onun devletinin içinde İslamiyet'e aykırı tutum ve davranışların olamayacağını bunun aksinin düşünülmesinin yanlış olduğunu vurgulamıştır. Bu noktada Nazif Efendi'nin zeki ve mukayese yeteneğinin çok güçlü olduğu ortaya çıkmaktadır. Çünkü Nazif Efendi Şah'ın daha önce kullanmış olduğu cümlesiyle İran devlet ricalini köşeye sıkıştırmayı başarmıştır. Zaten Osmanlı Devleti'nde elçi seçilen kişilerde bu tip vasıflar aranır özellikle kabiliyetli ve zeki kişiler seçilirdi⁴⁸.

⁴⁷ Nazif Efendi, *İran Sefaretnamesi*, s.20-21.

⁴⁸ Osmanlı Devleti'nde elçilerin seçimi hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Unat, a.g.e., s. 24 ve Tuncer, a.g.e., s.45

Nazif Efendi'nin bu sözleri karşısında söyleyecek söz bulamayan Monla Başî'nin yardımına Muir Han yetişmiş ve ortamı yumuşatmaya çalışmıştır. Muir Han, Monla Başî'nin sözlerine katılmakla beraber her iki devletin de şan ve unvanlarını beraberce anmanın gerekli olduğunu ve bu şekilde anlamsız tartışmalarla musalahanın yapılamayacağını izah etmiştir⁴⁹.

Bu durum karşısında Nazif Efendi, zaten kendisinin iki İslâm devleti arasında uzayan bu dedikodulardan bahsedilmemesi fikrinde olduğunu söylemiştir. Bu durumu Nazif Efendi sefaretnamesine şu şekilde aktarmıştır:

İki Devlet-i İslâmiye arasında imtidâd kıl-i kâle ba'is olacak hâlet kalmamağla benim bildiğim taraftan insâf ve i'tidal üzere harekât ve bu def'a da heman bil külliye bu emr-i hayrın pezirây-ı hüsni hitâm olmasına sarf-ı liyâkat ve himmet olunub bil cümle işler mebdeinden makdağına dek gerek Mehdi Han Cenâblarının ve gerek bu muhlislerinin mağlumlarımız olmağla kangimiz ihtiyar olunur ise emr-i mezkûrun 'alâ vec's-suhûle husûle içün evvelâ mevâd-ı lâzimeye hâvi bir temessûk sureti tensik ve terkim ve ba'dehû yine cümlemez bir yere gelüb münâsib görülmeyen mahallerini rızây-ı taraf üzere tasfiye ve tenkih iderek bu emr-i hayrı heman tekmil ve tetmim idelim⁵⁰.

Nazif Efendi görüşmekte oldukları anlaşmanın başlangıcından sonuna kadar hayırlı bitirilmesi için ilk önce önemli maddelerin bir yazı ile düzene konulmasını sonra tekrar bir araya gelip bu maddelerin fazla ve uygun olmayan kısımlarının çıkarılması teklifinde bulunmuştur. Nazif Efendi'nin yaptığı bu teklif üzerine Muir Han ve Monla Başî da aynı görüşte olduklarını ancak Nadir Şah'ın tahta geçişinden bu ana kadar olan anlaşmazlıkların yazılmasının Şah'ın isteği olduğunu ifade etmişlerdir⁵¹. Nadir Şah sadece kendisinin tahta cülusundan itibaren ortaya çıkan hadiselerin kaleme alınmasını istemekle, anlaşıldığı kadarıyla daha önceki anlaşmazlıklardan kendisini soyutlayarak Osmanlı Devleti'ne karşı hem fazla toprak kaybını önlemek hem de farklı bir anlayışta olduğunu göstermek istemiştir.

Bu fazla uzun sürmeyen ilk gün görüşmelerinin ardından toplantıya son verilerek iki tarafta çadırlarına dönmüştür. Görüşmede alınan karar gereği Osmanlı sefaret heyeti sabaha kadar çalışarak Padişah'ın isteği ve hakikat çerçevesinde anlaşma maddelerini müsveddeye yazarak imlaya hazır hale getirmişler ve tamamlamışlardır⁵².

⁴⁹ Nazif Efendi, *İran Sefaretnamesi*, s.21.

⁵⁰ Nazif Efendi, *İran Sefaretnamesi*, s.21-22.

⁵¹ Nazif Efendi, *İran Sefaretnamesi*, s.22.

⁵² Nazif Efendi, *İran Sefaretnamesi*, s.22.

Ertesi gün Nadir Şah, Muir Han'ın adamları ve Mihmandar ile beraber sefaret heyetine hediyeler göndermiştir. Nazif Efendi sefaretnamesinde; "Taraf-ı Şâhi'den bu bende-i Devlet-i Aliye'ye iki büyük eşrefi tabir eyledikleri altun ile iki büyük nâdiri atıyye gelmiştir ki kendi hesapları üzre min hayşü'l-mecmu' yalnız altmış dört kise-i rumî akçe eder" diyerek hediyelerin oldukça değerli olduğunu kaydetmektedir⁵³.

Hediyeler taksim olunduktan sonra o gün ve ertesi gün her iki tarafta Muir Han'ın çadırında toplanarak müzakerelere başlamışlardır. Tam beş toplantı sonunda hem Osmanlı tarafı hem de İran tarafı yazdıkları müsveddelere son şekiller verilmiş ve tartışılan konularda her iki tarafın da rızasına uygun olarak düzeltildikten sonra 4 Eylül 1746 tarihinde (Hicri 17 Şaban 1159) anlaşma imzalanmıştır⁵⁴.

Görüldüğü kadarıyla sefaretnamede ilk toplantı hariç müzakerelerden ve anlaşma şartlarından hiç bahsedilmemektedir. Ancak yapılan anlaşmaya esas olarak IV. Murat zamanında imzalanan Kasr-ı Şirin Anlaşması'nın baz alındığı bilinmektedir. Kasr-ı Şirin Anlaşması'ndan farklı olarak üç madde ön plana çıkmaktadır. Bunlardan birincisi; İranlı hacıların Osmanlı hacıları gibi Mekke emirinin himayesinden yararlanmaları maddesidir. İkinci maddeye göre ise, her iki devletinde üç yılda bir değişmek suretiyle karşılıklı olarak maslahatgüzar seviyesinde temsilciler gönderilmesi kabul edilirken üçüncü maddeye göre ise, her iki devletin de savaş esirlerinin ülkelerine gönderilmesi kararlaştırılmıştır.⁵⁵ Bu üç maddenin de kabul edilmesinden sonra görüşmeler çok uzun sürmemiş, küçük bazı anlaşmazlıklarda çözümlenerek beş toplantı sonunda anlaşma imzalanmıştır. Görüşmelerin sert tartışmalara sebep olmamasının sebebi de daha önceden de belirttiğimiz gibi İran tarafının anlaşmazlığa sebep olan önemli maddelerden İstanbul'a gönderdiği Feth Ali Han adındaki elçisi vasıtasıyla vazgeçtiğini bildirmesi ve iki devletin de artık sonu gelmeyen savaşları bitirmek istemesinden kaynaklanmıştır.

⁵³ Nazif Efendi, *İran Sefaretnamesi*, s.23.

⁵⁴ Nazif Efendi, *İran Sefaretnamesi*, s.23.

⁵⁵ İzzi, *Tarih*, s.85-86a-b.

35. Osmanlı-İran Antlaşması Sonrasındaki Diplomatik Faaliyetler ve Elçiliğin Sona Ermesi

Osmanlılar ile İranlılar arasında anlaşmanın imzalandığı gün Padişah'ın mektubuna cevap verilmek üzere Nadir Şah, Mustafa Nazif Efendi'yi huzuruna davet etmiştir. Bu davet üzerine Osmanlı sefaret heyeti Şah'ın bulunduğu otağa vardıklarında onları Muir Han karşılamış ve usul olduğu üzere Nazif Efendi ile Veli Efendi'ye hilat ve kaftan giydirilerek Şah'ın huzuruna çıkarılmışlardır. Osmanlı sefaret heyetini yine sıcak bir şekilde karşılayan Nadir Şah, Nazif Efendi'ye hitaben:

Benim hulus-ı müctemî şevketlû, karâmetlû aziz büyük karındaşım hazretlerine ne tarıkıyla olur ise 'arz ve ifâde ile benim murâdım iki Devlet-i İslâmiye'nin ittifâkları ile din-i İslâm'ın takviyeti ve Devlet-i 'Aliye ile bu devletin her hususda muhabbet ve itihâdlardır gayrı değildir. Bunu gereği gibi huzûr-ı hümayun-ı hüsrevâneye tebliğ ve ifâde etmiyorlar. Egerçi mâbeynde behâsebül'l- iktiza ba'zı hâlât-ı nârevâ rûnemâ olmuş ise dahî mazî mâmazî 'amel olunub lillihil hamd ve elmine bu def'a da 'akd ve temhîd eylediğiniz emr-i musâlaha o Pâdişâh'ı felekcâh hazretlerinin nezd-i hümayunlarında dahî makbûl ve marazî olacağı rûşen ve âşikar ve ilâ 'ahertü'l-eyyam bâki ve pâydar olması zâhir ve bedîdârdır. Elhâletü'l- hâzihi şevketlû, mehâbetlû Pâdişâh-ı enâm hazretlerinin Nâme-i Hümayunlarına cevap yazdım ve sizi 'avdete murahhas eyledim . Hizmetiniz ve hareketiniz makbulumuz olmuştur⁵⁶ .

Nadir Şah yukarıda aynen aktardığımız sözleriyle yapılan anlaşmadan ve Padişah'ın namesinden duyduğu memnuniyeti dile getirerek Osmanlı Sultanı I. Mahmut'a yazdığı Nâme-i Şâhi'yi Nazif Efendi'ye teslim etmiştir⁵⁷ .

Nadir Şah'ın Nazif Efendi'ye söylediği sözlerden de anlaşılacağı üzere Şah, kendi isteğinin her iki İslâm devleti arasında iyi ilişkilerin kurulması ve muhabbetin artarak yücelmesi olduğunu söylemektedir. Nadir Şah ayrıca kendisinin bu isteğinin Padişah'a gereği gibi bildirilmediğinden dolayı sitem de etmektedir ki muhtemelen bu sözleriyle daha önceki isteklerinin yanlış anlaşıldığını vurgulamak istemiştir. Bu sitemden sonra Nadir Şah, daha önce ortaya çıkan lüzumsuz ve uygunsuz hareketlerin geçmişte kaldığını, bütün bunları unutmak gerektiğini söylemiştir. Her iki devletin de imzalamış olduğu bu hayırlı anlaşmaya Padişah

⁵⁶ Nazif Efendi, *İran Sefaretnamesi*, s.24.

⁵⁷ Nazif Efendi ile gönderilen Şah'ın Namesi için bkz. N.H.D.,III, s.54-55, ve Türkçe tercümesi için bkz. aynı defter, s.56.

Hazretlerinin de rıza göstereceği ve kabul edeceği hususunda inancının tam olduğunu ve bu musâlahanın ebediyen payidar kalmasını arzu ettiğini ifade etmiştir. Bu sözlerden sonra Şah, Nazif Efendi'ye Padişah hazretlerinin mektubuna cevap yazdığını ve onun hizmetinden duyduğu memnuniyeti dile getirerek Osmanlı sefaret heyetine gitmeleri için izin vermiştir⁵⁸.

Nazif Efendi ve maiyeti Şah'ın huzurundan ayrılıp dışarı çıkmalarından kısa bir süre sonra mihmandar Nazar Ali Han heyetin arkasından yetişerek Nazif Efendi'yi, Şah'ın yalnız başına istemekte olduğunu söylemiştir. Bunun üzerine Nazif Efendi tekrar Şah'ın bulunduğu yere gelmiştir. Sefaretnamede belirtildiğine göre çadırda Şah'tan başka hiç kimse kalmamıştır. Şah Nazif Efendi'yi daha yakına çağırarak yine Osmanlı Padişahı I. Mahmut'a olan sadakat ve bağlılığını belirten cümleler etmiş ve yarım saat kadar baş başa bir görüşme gerçekleşmiştir⁵⁹.

Yaklaşık yarım saat süren bu görüşmenin içeriği hakkında Nazif Efendi sefaretnamesinde herhangi bir bilgi vermezken, sadece Şah'ın takrir ve tavsiyelerinden bahsetmektedir⁶⁰. İran protokol kurallarına da aykırı böyle olağan dışı bir görüşmenin devlet ricalinin de dikkatini çektiği görülmektedir. Hatta Nazar Ali Han ile Fıraş Baş'ının Nazif Efendi'ye şifahen söylediği gibi "Şah Hazretleri kimse ile bu güne halvet buyurdıkları mesmu' ve meşhûd olmamışdır" demelerine sebep olan bu görüşme gizli kalmış gibi görünmektedir⁶¹.

Bu durum Caferi mezhebinin beşinci Ehl-i Sünnet mezhebi olarak kabul edilmesi konusunda sadece Osmanlılar'la değil İran'ın ileri gelen bir çok devlet adamı ve ulemasıyla da ters düşen Nadir Şah'ın kendi devleti içerisinde otoritesinin sarsılmasıyla beraber Osmanlı Devleti ile ilişkiler konusunda yeni bir strateji oluşturma eğilimi içinde olduğunu açıkça ortaya koymaktadır. Zaten Nadir Şah'ın da bizzat Nazif Efendi'ye söylediği gibi; "kendi fikirlerini ve isteklerini Devlet-i 'Aliye'ye gereği gibi bildirmiyorlar" demesi kendisinin anlaşılmadığını açıkça ortaya çıkarmaktadır⁶². Osmanlı Devleti ile yapılan anlaşmadan yaklaşık bir yıl sonra

⁵⁸ Nazif Efendi, *İran Sefaretnamesi*, s.25.

⁵⁹ Nazif Efendi, *İran Sefaretnamesi*, s.25.

⁶⁰ Osmanlı Devleti'nde yazılan sefaretnamelerde genellikle siyasi görevle ilgili bilgiler devlet sırrıdır diye yer verilmezdi. Bkz. Unat a.g.e., s.9. Muhtemelen Nazif Efendi de bu kurala uyarak siyasi görüşmelere pek yer vermemiştir. Nitekim Nazif Efendi'nin Şah ile görüşme yaptığı son yarım saat hakkında hiç bir şekilde bahsetmediği görülmektedir.

⁶¹ Nazif Efendi, *İran Sefaretnamesi*, s.26.

⁶² Nazif Efendi, *İran Sefaretnamesi*, s.24.

Nadir Şah'ın bir ayaklanma neticesi suikastla ortadan kaldırılması onun bu vehminde haklı olduğunu ispatlar görünmektedir.

Şah'la görüşmesinden sonra Nazif Efendi, Şahruh Mirza'nın çadırında bir müddet ağırlandı, ardından da kendisi ile Veli Efendi'ye altın süslemeli birer at verilerek çadırlarına götürülmüşlerdir. Ertesi gün ise Osmanlı sefaret heyeti hamd ve sena ederek kendilerine verilen görevi en iyi şekilde yapmanın hazzı içinde Şah'ın ordugahından İstanbul'a doğru yola çıkmışlardır.⁶³ Nazif Efendi, sefaretnamesinin son kısmında yapılan anlaşmanın hayırlı olmasını ve uzun zamandan beri her iki devlet arasında süren kötü gidişatın bundan sonra düzeleceğini ümit ettiğini belirtmiş ve her iki tarafı öven sözlerden sonra dua ile sefaretnamesine son vermiştir⁶⁴.

Mustafa Nazif Efendi'nin bu önemli hizmeti 10 ay 6 gün kadar sürmüş ve 4 Eylül 1746'da imzalanan anlaşmadan sonra sefaret heyetinin Ekim ayında Bağdat'a dönmesiyle son bulmuştur. Nazif Efendi imzalanan anlaşmayı Bağdat Valisi ve ordu seraskeri Ahmet Paşa'ya tasdik ettirdikten sonra 7 Şubat 1747'de İstanbul'a dönmüştür. Anlaşmanın imzalanmasından sonra Nadir Şah hiç kimseye güvenmeyerek zalimane davranmaya başlamıştı. Öte yandan en yakın adamlarını bile katlettiği ile başlayan halkın tepkisi ve özellikle İran devlet ricalinin Nadir Şah'ın dini politikasından dolayı ona cephe almaları gibi nedenlerle başlayan iç isyanlar neticesinde 21 Haziran 1747'de öldürülmesiyle İran tarihi ve Türk-İran ilişkileri açısından önemli sayılabilecek bir devir de böylece kapanmış oldu. Nadir Şah'tan sonra İran büyük bir kargaşalığa sahne olmuş ve her yerde isyanlar patlak vermiştir. Osmanlı Devleti ise, Nadir Şah'ın öldürülmesinden önce Nazif Efendi'nin yapmış olduğu anlaşmanın tasdikli metninin götürülmesi ve kurulan dostluk ilişkileri çerçevesinde, kıymetli hediyelerle Sivas Valisi Hacı Ahmet Paşa'yı İran elçiliğine atanmıştı. Ancak elçi Nadir Şah'ın yanına ulaşmadan Onun öldürüldüğü haberini almış, bunun üzerine başlayan asayişsizlik ve kargaşalığın tehlikeli bir hal almasıyla güçlkle Bağdat'a dönebilmiştir. İran'ın içinde bulunduğu bu karışık durumdan Osmanlı Devleti istifade edebilecekken Sultan I. Mahmut yapılan anlaşmaya sadık kalmış ve İran'a karşı herhangi bir askeri harekette bulunmamıştır⁶⁵. Dolayısıyla Mustafa Nazif Efendi'nin elçiliği, Osmanlı-İran savaşlarına kesin olarak son noktayı koymasından önemli bir görev olarak karşımıza çıkmaktadır.

⁶³ Nazif Efendi, *İran Sefaretnamesi*, s.29.

⁶⁴ Nazif Efendi, *İran Sefaretnamesi*, s.29-30.

⁶⁵ Uzunçarşılı, a.g.e, s.309-311.

4. SONUÇ

Osmanlılar ile İranlılar arasında Şii-Safevi devletinin kurulması ile başlayan mücadeleler 18.yy.'ın ortalarına kadar devam etmiş ve iki devlet açısından da önemli bir kazanç sağlamadığı gibi acı bir çok sonucu da ortaya çıkarmıştır. 1502 tarihinden 1746 yılına kadar her iki devlet de Anadolu'nun doğusuyla İran'ın batı kısımlarını ele geçirebilmek için defalarca bitmek tükenmek bilmeyen savaflara girişmişlerdir. Ancak Avrupalı güçlü devletlerin 18.yy.'başlarından itibaren kendi çıkarları icabı Osmanlı ve İran toprakları üzerinde uzun vade de bazı emellerinin ortaya çıkması ve her iki İslam devletinin de Avrupa karşısında gün geçtikçe gerilemeye başlaması, durumu değiştirmiş zorunlu da olsa birbirleriyle yaptıkları mücadelelere son vererek kendi iç meselelerine sarılmalarına ve dış politikalarında yeni stratejiler oluşturma eğilimi içerisine girmelerine neden olmuştur.

Mustafa Nazif Efendi'nin İran sefaretnamesi de yukarıda bahsettiğimiz Osmanlı-İran savaşlarının sona erdiği sıralardaki elçilik faaliyetlerini anlatması ve İran'ın içinde bulunduğu durumu aydınlatması bakımından önemli bir yere sahiptir. Ayrıca Safeviler hanedanına son veren Nadir Şah'ın Safeviler dönemindeki dini anlayıştan vaz geçerek yeni bir Şii-Sünni anlayışıyla faaliyetlerde bulunması ve Nazif Efendi'nin ortaya çıkan ihtilafı kesin olarak çözüme kavuşturma girişimleri yine bu sefaretname içinde anlatılmaktadır. Bundan dolayı Mustafa Nazif Efendi'nin İran Sefaretnamesi diğer sefaretnamelerden farklı bir özellik göstermektedir.

Nadir Şah döneminde, Osmanlı-İran mücadeleleri daha değişik bir mahiyet almış gibi görünse de Şah İsmail'den beri devam eden stratejinin aynen devam ettiği açıkça ortadadır. 1732'de İran'da Safevi sülalesinin hakimiyetini eline geçiren ve 1736'da kendisini Şah ilan eden Nadir Han'ın Osmanlı Devleti ile olan mücadelesi zaman zaman duraklamasına rağmen 1746'da Nazif Efendi'nin elçiliğinde yapılan Kerden Anlaşması'na kadar sürmüştür. Fakat Nadir Şah'ın Osmanlılar ile mücadelesinin öncekilerden farklı olarak daha çok Osmanlı topraklarında geçtiği görülmektedir. Özellikle de en çetin mücadelelerin Erzurum, Kars, Van ve Tebriz ile Musul ve Bağdat gibi konum itibarıyla önemli şehirlerin bulunduğu sahalarda yapıldığı bilinmektedir. Meseleye stratejik açıdan bakıldığı zaman Anadolu'yu ele geçirmek isteyen bir ordu güneyden geldiği zaman kesinlikle Musul'a hakim olmak durumundayken

kuzeyden gelen bir ordu ise Erzurum yolunu kullanmak durumundadır. Ayrıca denizlere ve İstanbul'a oradan da Avrupa'ya uzanan ticaret yolları da buradan geçmektedir. Dolayısıyla Osmanlılar ile İranlılar arasında mücadele sahasını içine alan Erzurum, Tebriz, Musul, Bağdat, Basra çizgisi bu bağlamda önemli bir coğrafi mevkide bulunmaktadır. Bundan dolayı her iki devlet açısından da hem iktisadi hem de stratejik bir konuma sahip bu bölgeleri ele geçirme teşebbüsleri tabii karşılanabilir. Nadir Şah'ın her iki devlet açısından da önemli coğrafi bir konuma haiz Bağdat, Musul, Kerkük ve Kars gibi şehirlere üst üste saldırarak buraları ele geçirme arzusu yukarıda açıklamaya çalıştığımız İran'ın stratejik açılımının bir sonucudur. Bu düşünceden hareketle başlayan mücadeleler içinde zaman zaman Nadir Şah'ın üstünlüğü zaman zaman da Osmanlı kuvvetlerinin muvaffakiyetleri yine de iki devlet arasında 1555 Amasya Anlaşması ile ortaya çıkan ve 1639 Kasr-ı Şirin Anlaşması ile esasları beliren temel jeopolitik dengeyi bozmaya yetmemiştir. Ancak Nadir Şah'ın daha önceki İran şahlarından ayrı olarak kendi emellerini gerçekleştirmek için Şii-Sünni ayrımı ve taassubu yerine tam aksine bir politikayla Şii-Sünni birliğini sağlamak ve Şia'yı Caferiye kisvesi altında dört Sünni mezhebin yanında beşinci İslami mezhepten saymak amacıyla büyük bir proje tasarladığı görülmektedir. Nadir Şah'ın Şiiliğin altıncı imamı olan Cafer es Sadık ismine atfen Caferiye adıyla Sünni ulemanında saygısını kazanmış bir fıkıh bilginini ön plana çıkarmaktaki gayesi muhtemelen İslam dünyasında ortaya çıkan köklü bölünmeyi ortadan kaldıracı ve kendi manevi nüfuzunu arttırıcı bir çözümü öne sürerek Müslümanlar'ın birliğini bu noktada temsil etme düşüncesinden kaynaklanmaktadır. Nadir Şah bu amaçla Osmanlılar'ın Caferiliği beşinci Ehl-i Sünnet mezhebi olarak kabul etmelerini, Mekke'de Caferiler için bir rukun kurulmasını ve Şam topraklarında Caferilere ait bir hac emiri ile hac kafilesi oluşturulmasını istemiştir.

Ancak bu istek ve tekliflerin Osmanlı Sultanı I. Mahmut tarafından kabul edilmesi beklenemezdi. Zira Nadir Şah'ın bu teklifi kabul edildiği takdirde İslam dünyasının halifesi durumunda bulunan Padişah'ın yeri sarsılır ve nüfuzu azalırken buna karşın Nadir Şah İslâm birliğini gerçekleştiren ve barışı sağlayan lider olarak ön plana çıkabilirdi. Ayrıca Osmanlı uleması da Şiiliğin alışı gelmedik bu yeni durumunu inandırıcı bulmadıkları için kabullenmek istemedikleri gibi her iki mezheb arasında var olan derin uçurumların da buna eklenmesi bu teklife Osmanlı Devleti'nin ret cevabı kaçınılmaz olmuştur.

Nadir Şah'ın teklifinin ve birlik çağrısının hemen reddedilmesi üzerine 1743'te başlayan savaşlar her iki tarafında iç ve dış sebeplerden dolayı barışa razı olmalarıyla son bulmuştur.

Nihayet yapılacak barış görüşmeleri için ehil görünen ve araştırmamızın da konusunu teşkil eden Mustafa Nazif Efendi İran'a gönderilmiş ve yukarıda teferruatlı bir şekilde anlattığımız görüşmelerden sonra Kerden'de barış imzalanmıştır.

Bu sefaretname içinde en ilgimizi çeken nokta ise barış yapılmasından bir müddet önce Nadir Şah'ın yukarıda açıkladığımız düşüncelerinden taviz vererek Osmanlı Sultan'ı I. Mahmut'u Halife olarak tanınması olmuştur. Nadir Şah'ın böyle davranmaktaki amacı İran'da durumu gittikçe sarsılan ve yer yer ayaklanmalarla karşı karşıya kalan Şah'ın hem kendisini kurtarmak hemde son bir hamle ile Şii mezhebini en azından daha önceki Şahlar'ın yapmaya cesaret edemediği bir şekilde Şiilik akidesini Sünni İslam dünyası içerisinde meşrulaştırma amacıyla olduğu söylenebilir. Ancak Nadir Şah'ın bunu gerçekleştirmeye gücü yetmeyecektir. Çünkü yıllardır Şia'yı kullanarak milli birliğini kuran ve kendine özgü bir yaşam biçimi oluşturan İran'ın en büyük rakibi olarak gördüğü Osmanlı Devleti karşısında bu yeni durumu hazmetmeleri beklenemezdi. Nitekim daha önce Nadir Şah'ın gücü karşısında sessiz kalmış olan İran uleması ve devlet ricali ortamın karışıklılığından da istifade ederek anlaşmanın yapılmasından yaklaşık bir yıl sonra bir suikastla Nadir Şah'ı ortadan kaldırmışlardır.

Ancak Nazif Efendi tarafından yapılan 1746 tarihli anlaşmanın Osmanlı-İran savaşlarına bir daha yapılmamak üzere kesin olarak son veren anlaşma olması ve her iki devletinde günümüze kadar ulaşan doğal sınırlarına kavuşmasını sağlaması gibi sonuçlarından dolayı Türk ve İran tarihinde ayrı bir yeri vardır. Bundan sonra her iki devlet arasında her hangi bir mücadele olmadığı gibi kendi iç meselelerine dönmüşler gerilemeye başladıkları Avrupa karşısında ayakta kalabilme savaşı içine sürüklenmişlerdir.

Sonuç olarak; tarih boyunca kurulan bir çok Türk devletinin özellikle de güçlerini yitirmeye başlamalarıyla birlikte savaş meydanlarında elde ettiği başarıların bir çoğunun masa başında kaybedildiği ya da istenilen şekliyle sonuçlandırılmadığı bilinen bir gerçektir. İncelediğimiz Mustafa Nazif Efendi Sefaretnamesi ve Nazif Efendi'nin elçiliği ise Osmanlı Devleti'nin isteği doğrultusunda yapılan anlaşmayla son bulmuştur. Bundan dolayı Nazif Efendi başarılı bir elçi ve diplomat olarak Osmanlı Hariciye tarihinde yerini almıştır.

YARARLANILAN KAYNAKLAR

a- Arşiv Kaynakları

- Nazif Efendi ile İran'a Gönderilen I. Mahmut'un Namesi: BOA, NHD, III, 48-50.
Fetih Ali Türkmen ile Gönderilen Padişah'ın Namesi : BOA, NHD, III, 47-48.
Nadir Şah'ın Nazif Efendi ile Gönderdiği Name-i Şahi : BOA, NHD, III, 54-55.
Fetih Ali Türkmen ile Gönderilen Şah'ın Namesi : BOA, NHD, III, 45.
Nazif Efendi ile Gönderilen Şahruh'un Mektubu : BOA, NHD, III, 56.
Nazif Efendi ile Gönderilen İran Mollasının Mektubu : BOA, NHD, III, 57-58.

b- Yazmalar

- MUSTAFA NAZİF EFENDİ : İran Sefaretnamesi, Fatih Millet Kütüphanesi,
No: 824.

c- Kitaplar

- AKTEPE, Münir : Osmanlı-İran Münasebetleri ve Silahşör Kemani
Mustafa Ağa'nın Revan Fetih-Nâmesi , İstanbul
Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları,
İstanbul,1970.
- AKYAVAŞ, Beynun : Yirmisekiz Çelebi Mehmet Efendi'nin Fransa
Sefaretnamesi, Türk Kültürü Araştırma Enstitüsü
Yayınları, Ankara,1993.
- BABİNGER, Franz : Osmanlı Tarih Yazarları ve Eserleri, Çev:
Coşkun Uçok, Kültür ve Turizm Bakanlığı
Yayınları, Ankara, 1982.
- GİRGİN, Kemal : Osmanlı ve Cumhuriyet Dönemleri Hariciye
Tarihimiz, (Teşkilat ve Protokol), T.T.K.,
Basımevi, Ankara, 1994.
- HAMMER, J.Von : Büyük Osmanlı Tarihi, Yayına Hazırlayan
Üçdal Neşriyat, İstanbul, 1966.

- HERBETTE, Maurice : Fransa'da İlk Daimi Türk Elçisi Morali Esseyit Ali Efendi (1797-1802). Çev: Erol Üyepazarcı. İstanbul. 1997.
- İLGÜREL, Mücteba : Mehasinü'l Asar ve Hakaikü'l Ahbar. T.T.K. Basımevi, Ankara. 1994.
- İZZİ EFENDİ, Süleyman : Tarihi İzzi. Matbaatülamira, İstanbul. İstanbul. 1789 (1199).
- KEVSERANİ, Vecih : Osmanlı ve Safeviler'de Din Devlet İlişkisi. Çev: Muhlis Canyürek. Denge Yayınları, İstanbul. 1992.
- KUNT, Metin : Osmanlı Devleti, (1600-1908), Cem Yayınevi, İstanbul. 1995.
- KURAN, Ercüment : Avrupa'da Osmanlı İkamet Elçiliklerinin Kuruluşu ve İlk Elçilerin Siyasi Faaliyetleri. (1793- 18821). Türk Kültürü Araştırma Enstitüsü Yayınları. Ankara, 1988.
- : Türkiye'nin Batılılaşması ve Milli Meseleler. Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 1994.
- KÜTÜKOĞLU, Bekir : Osmanlı İnan Siyasi Münasebetleri. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları. İstanbul. 1962.
- LEWIS, Bernard : Modern Türkiye'nin Doğuşu, T.T.K. Basımevi, Ankara. 1993.
- NASIRİ, M. Rıza : Nasıreddin Şah Zamanında Osmanlı-İnan Münasebetleri. (1848-1897). (Doktora Tezi). İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yakınçağ Kürsüsü. İstanbul, 1977.
- RASONYI, Lazslo : Tarihte Türklük. Türk Kültürü Araştırma Enstitüsü Yayınları. Ankara. 1993.

- SAMÍ, Şemseddin : Kámús-ı Türki. Enderun Yayınları, İstanbul, 1996.
- SÜMER, Faruk : Safevi Devleti'nin Kuruluşu ve Gelişmesinde Anadolu Türkleri'nin Rolü. Ankara, 1976.
- SÜREYYA, Ahmed : Sicilli Osmani, C.IV. Haz: Nuri Akbayrak. Eski Yazıdan Aktaran: Ali Karaman. Tarih Vakfı Yurt Yayınları. İstanbul, 1996.
- TUNCER, Hüner : Eski ve Yeni Diploması. Ümit Yayıncılık, Ankara, 1995.
- UNAT, F. Reşit : Osmanlı Sefirleri ve Sefaretnameleri, T.T.K. Yayınları, Ankara, 1987.
- UZUNÇARŞILI, İ. Hakkı : Osmanlı Tarihi, C.III/II. IV/ II. T.T.K. Basımevi Ankara, 1978.
- : Osmanlı Devleti'nin Saray Teşkilatı. T.T.K. Basımevi, Ankara, 1984.
- : Osmanlı Devleti'nin Merkez ve Bahriye Teşkilatı, T.T.K, Basımevi, Ankara, 1984.

d. Makaleler

- ABBASLI, Mirza : "Safeviler'in Kökenine Dair", Belleten, Sayı: 158. Ankara, 1976. s.287-329.
- BAŞTAV, Şerif : "Osmanlılar'la Safeviler'in Mücadelesi Esnasında Aleviler'in Rolü". Türk Kültürü Araştırmaları Dergisi, C.XXVII/ 1-2, Ankara, 1989, s.25.

- BİLİM. Cahit : "Ebubekir Ratıb Efendi'nin Nemçe Sefaretnamesi". Belleten. Sayı: 209. Ankara. 1990. s.261-295.
- : "Mustafa Rasih Paşa'nın Rusya Sefaretnamesi. OTAM. Sayı: 7, A.Ü. Osmanlı Tarih Araştırma ve Uygulama Merkezi. Dergisi. Ankara. 1996. s. 15-36.
- EYİCE. Semavi : "Bir Türk Elçisinin Portresi". Belleten. Sayı: 163. Ankara. 1977. s.555-563.
- KARAMUK. Gümeç : "Hacı Zağnos'un Elçilik Raporu". Belleten. Sayı: 216. Ankara. 1992. s.391-403.
- MINORSKY. V. : "Nadir Şah", İ.A, C.IX. Milli Eğitim Basımevi. İstanbul. 1993, s.21-22.
- ORTAYLI. İlber : "Osmanlı Diplomasisi ve Dışişleri Örgütü". Tanzimat'tan Cumhuriyete Türkiye Ansiklopedisi. İletişim Yayınları. İstanbul. 1985. s.278-288.
- SARIKOYUNCU, Ali : "Osmanlı İkamet Elçiliklerinin Kuruluşu, (1793-1821)", Türk Dünyası Tarih Dergisi, Sayı: 80. İstanbul 1993. s.507-508.
- TEKİNDAG. M.O. Şehabettin : "Şah Kulu Baba Tekeli İsyanı". Belgelerle Türk Tarih Dergisi. Sayı: 3. İstanbul. 1995, s.34.
- UYANIK, Mevlüt : "Osmanlı Düşünce Tarihinde Toplumsal Bir Muhalefet Olarak Şeyh Bedreddin Hareketinin Tahlili", Belleten. Sayı. 213. Ankara. 1992. s. 341-349.
- YALÇINKAYA, M. Aladddin : "Osmanlı Zihniyetindeki Değişimin Göstergesi Olarak Sefaretnamelerin Kaynak Değeri", OTAM, Sayı:7, Ankara. 1996. s.319-338.
- YAZICI. Tahsin : "Safeviler", İ.A, C.X. Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1993, s.53-59.

E. Ansiklopediler

- Ana Brittanica : "Sefaretname". C.19. Ana yayıncılık
İstanbul, 1990. s.200.
- Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi : C. XI. Çağ Yayınları. İstanbul, 1922,
s.130-131.
- Yeni Türk Ansiklopedisi : "Kızılbaş", C.V. Ötüken Yayıncılık
İstanbul, 1985. s.1859.

EK-1

İran Sefaretnamesi'nin Metni

SEFÂRETNAMENİN TRANSKİRİPSİYONU

Rehber-i tevfiât-ı hayriyet-i gâyât-ı cenâb-ı perverdekârı ve meded- kârı tevcihât-ı meymenât-i simât-ı hazret-i hüdâvendigar ile elli dokuz senesi mâh-ı cemâziyelevvelisinin yirmi ikinci günü Bağdad dâru'l-islâmdan me'muriyet-i çâkeranem üzre cânib-i İran'a 'atf-ı zemam-ı i'tirâm ve sene-i merkume cemâziyel âhiresinin dördüncü Perşembe günü re's hududu İran olan Tak Ayağı nâm mahalde vaz'i otâd-ı hiyâm-ı irâm oldukda cânib-i cenâb-ı Şâhi'den mihmandar ta'yin olunan vakıf-ı huzur-ı Muhammed Hüseyin Bey tarafından vurûdumuzu istihbâr için mebus olan Ali Naki nâm bir mu'teber binbaşı beş on neferin nisakçı ta'bir olunur. Adamlarıyla bizleri ol mahalde istikbâl ve der'akab re's hududda vusûlumuz haberini mihmandar mumaileyhe irsâl eylediler. Bizler dahî yevmi mezburun ertesi Cuma günü Bağdad Basra valisi destûr-ı 'arst-ı şu'ur saâdetlü Ahmed Paşa Hazretleri taraflarından refâkatimize tahsis kılınan divan kâtipleri Veli Efendi ile me'an müstainâ billâhi teâla cây-ı merkumdan tahrik eğne-i eşter ve sutûr ve Rum ve İran memleketleri mâbeyninde hadd-ı fâsıl muşâbesinde olan Cebeli Tâki gûzar ve murûr idüb dâhil-i memleket-i İran'a pânihede olduğumuzda ibtida mumaileyh mihmandarın bir kaç mustehib ve mu'teber yüzbaşılar ve yüz nefer mikdar Şah kulları ile ve ba'dehü Âsitâne-i 'aliyeden 'avded iden elçi Feth Ali Bey dahi kendi adamlarıyla istikbâlimiz merasimini icrâ ve hâl ve hâtır suali levazımını ikram-ı avfî ile ifâ ve edâ iderek önümüze düşüb Gerend nâm harebe-i karye civarında vâki' çayırılıkda kurulan çadırlarımıza bizleri isâl ve bu bendenin obasında kendi taraflarından destûrları üzre yemeklik tertibine sarf vasi' ve mecâl eyleyüb ve hemân ol günden kifâyet mikdarı ta'yinatımızı dahî tertib ve tebyin rûzmerre hizmetimizde olmak üzre on nefer nisakçı ve gicelerde dairemiz muhafazası için dahî elli beşer nefer köşkçü tahsis ve ta'yin eyledikten sonra ertesi sebt günü mahalli mezburdan kalkılıb siyâk-ı muharrer üzre Kasabat ve Kura civarlarında konularak Kirman Şâhan nâm mahalle takrimizde Kirman Şahan Han'ı bulunan Abdülkerim Han ki bundan akdem Abdulbaki Han kethüdalığı ve beylik nâmıyla bir iki defa Âsitane-i 'aliyeye gelmişti. Kendi hastaca bulunmaktan nâşi oğlu ve kethüdası ve şehrin müftü ve kadısıyla yedi sekiz yüz piyâde ve suvâri neferât ve guruh-i nây vesair tecemmülâtı ile istikbâlimiz için sevk ve tesyir ve şehre bir sa'at mesâfe kala mahalde yemeklik tertib ettirmekle nüzûl ve bade't-taâm

han-ı mumaileyh tarafından bu bendeleriyle refikim efendi mumaileyhe sadece sim raht ve bisât-ı İran'ı ile birer at çekilib şehre doğru atf-ı zemam ve iki gün anda istirahat ve aram olundu. Baş ezayın mahal-i merkumdan dahî Nuhzat ve Hamedan ve Kazvin üzerlerinden orduy-ı şâhiye 'azimet olunmakla Hamedan Han'ı ve Kazvin Bey'i dahî bu resm ve rûş üzre istikbâl ve ikrâmımız icrasına sağı ve güşleşlerin berkemâl idüb lillehil hamd el mina cem'i emkine ve azminede âsar-ı kuvvet baht-ı hümâyun hazret-i zillullâhî müşâhede olunarak tayy-i manâzil ve merâhil ile mâh-ı meyâmin-i iktinâh-ı Şabanü'l-muazzamın altıncı Çarşamba günü ki Tak Ayağı'ndan hareketimizin altmış birinci günüdür. Kazvin ile Tahran mabeyninde vâki' Kerden nâm sahrada orduy-ı şâhiye girib mahallere vâsıl olduğumuzda mukaddemâ Hacı Han ile Devlet-i 'aliyeyi übbühet 'unvâne gelen vâkıf-ı huzûr-ı Razi Han cânib-i Şâhi'den mihmân nevâz nâmıyla istikbâlimize me'mur ve ta'yin olunmaktan nâşi yirmi otuz nefer binbaşî ve yüz başîlar ve üç yüz mikdarı müntehib suvâri 'asker ile bizleri istikbâl ve taraf-ı Şâhi'den istifsâr-ı hâtırımızı muş'ir kâl ve mukâl ile ordularına bir saat mesâfe mahalde vaz' olunan yemeklik çadırlarına isâl idüb bir saat mikdarı âram ve tenâvül-i ta'âmdan sonra han-ı mumaileyh tarafından olmak üzre kulları ile refikim efendiye muhtasar-ı besât-ı İranî ile birer at keşide kılınmağla süvar olub alây ile orduları dairesine duhûl ve iki cânibde ceste ceste saf beste olan piyâde 'asker aralarından güzâr iderek Muir Han ile Monla Başî'nın daireleri vasatında bizim için tehiyye ve 'adâd eyledikleri çadırlara nüzûl olundu. Der 'akab Muir Han'ın eşik ağası bir kaç honca meyve ve şekerleme ile gelib hanları cânibinden merâsim-i hoş amedi icrasına müsâra'at ve bunun 'akabinde mihmandârımız mumaileyh dahî gelüb tarafımıza sebgat iden hizmeti cânib-i Şâhi'den istihsân olduğunu ve Feth Ali Bey yediyle vurûd iden nâme-i hümâyun-ı mevhibet-i magrunun hâvî olduğu ta'birat mu'âli 'invandan şâhilerinin mahzûziyetini i'lan ve işâ'at eylemiştir. Rûz-ı mezbûrun ahşamına mihmandâr bey gelüb Cuma günü huzûr-ı Şâhiye da'vetimiz musammem olduğunu iş'ârdan sonra Muir Han'ın bizim ile görüşmeye kemâl-i hevâhîş ve şitâbların ve ol emirde da'vetimiz hususunda şerm ve hicâbların ifâde ve işrâb itmekle kulları dahî han-ı mazi ileyş Şâh hazretlerinin i'timad oldukları meşâbesinde olduğu meczûm ve ez cümle etvâr-ı mustahseneleri meşhûd ve ma'lum olmağla ne ma'ni' da'vetlerine icâbet olunur deyü cevab vermişdim. Lizâlik ertesi Penşembe günü Muir Han'ın nâzır ve eşik ağası ile mihmandârımız gelüb hanlarının da'vet ve intizârını

ifâde ve ihbâr itmeleriyle takımımız ile suvar olub haymelerine vardığımızda kendisi ve Monla Başu ve Mehdi Han ve Nazar Ali Han ve Razi Han kıyâm ve hareket ve musâfahaya izhâr-ı şevk ve ragbet idüb oturulduktan sonra taraf-ı evliyây-ı naimden bu çâkerlerine emr ve tavsiye buyrulduğı üzere Devlet-i aliyenin şimdiye dek kendilerine müsâ'ade günü mu'âmeleleri ve bu def'a dahî emr-i musâlaha karargir olmadığı halde fimâ ba'd İran liyâkat ve iktidara sarf-ı himmet buyrulacağı etrafıyla takrir ve inhâ olunmağla han-ı Mazi ileyh izhâr-ı beşâset ve inbisât iderek şahlarını daima musâlaha-i hayriyet ihtivâyeye tergebiden hâli olmadığını iş'âr ve imâ itmeyen bu bendeleri dahî öteden berü Rum ve İran beylerinde münâzi'-i fih olan etvâr-ı nârve elhâletü hazihi himem-i mahsusa-i hazret-i Şâhi ile izâle ve imhâ kılınmağla minb'ad iki devlet-i İslâmiye beylerinde 'akd-ı revâbit mevâlet vuku'u tarafına her vechile enfa' ve ihrâ ve bu hâletin ednâ ve vesile ile suretnemâ olması melhûz bende-i bîmerâdır deyüb han-ı mumaileyh dahî ednâ değil a'lâ vesileye mevkûfdur ve bimennihi teâlâ o vesile-i cemile-i cenâb-ı derâyeten benz olmak için daimâ sağı ve ihtimâmımız masrufdur deyü cevap eyledi. Bu esnâda mu'tadları üzere ta'am çekilüb tenâvülden sonra kullarıyla refikim muma ileyhe birer at keşide kılınmağla çadırlarımıza 'avded olundu. Mâh-ı merkûmun sekizinci Cuma günü yirmi otuz nefer çarcı ve şah kulları ile mihmandarımız gelüb tulu'ğdan iki saat mururunda huzûr-ı Şâhiye mud'usus dimekle nâme-i hümâyun mehâbet makrun hazret-i zillullahi tevkîrât nâmütenâhi ile hâzır ve âmâde kılındıktan sonra vakt-ı merkum hulûlunda erkân kürkü ve kâtibi destâr ve yirmi beş çukâdar ile bu çâker-i bimikdârları süvâr olub refikim mumaileyh ile me'ân çadırlarımız arasından çıkıldıkda iki nefer mûta'ayyin karavel bin başlar yüz elli mikdarı mûntehib süvâri ile ve bunların verâsında birüce nizâm-ı nisâkçıbaşı dahî elli altmış nefer nisâkçı ile bizleri istikbâl ve önümüzce yürüyerek orduları vasatından gezer birle Keşkühaneye önüne isâl edüb kâr-ı benden merâsim divanları delâletiyile ol mahalde atlardan inilmekle mihmandâr-ı mumaileyh bizleri Keşkühaneye ile serâperde-i Şahiye mâbeyninde mahsûs ikrâma vaz' olunan haymiyeye götürdü. Yalnız Muir Han cenâbları zikr olunan çadırda olmağla kahve çay merâsimini itmam ve nisf-ı sa'at mikdarı muhabbet ve ârâm üzere iken han-ı ma'zi ileyh taraf-ı Şâhiden da'vet olunub gittiğinin 'akabinde firaş başu bir bohçada sâde zerbefet talâbafet ve nükrâ bâfet iki hil'at götürüb Şâh hazretleri sizlere palâyuş ihsân eyledi deyü birini kullarına ve birini refikim mumaileyhe ilbâs eyledikten sonra Şâh hazretlerinin kanşerine buyurun dediler, 'abdüssaf'l-bâl dahi nâme-i humâyûn mehâbet

mealî bir dâsite-i ta'zim ve iclâl edub Nazar Ali Han ve firaş başı delâletleriyle serâperdeye doğru 'azim olduk. Serâperdeden içeru tûlî tahminen yirmi ve 'arız on zirağ altı sütunlu tarz-ı 'acem üzre bir dibâ otak nasb ve üçüncü sütunun önünde müstedir eşkâl kürsi heyetinde bir taht vaz' olunub Şâh muşarün ileyhın başındaki kalpağın üzerinde bir elmaslı istefân ve bir otağa ve kollarında inci ve zümrüt ile rab ve tanzim olunmuş baz ve bendeler gerdanında bir elmas tesbih yeminâ ve yeserâ dervişler çilesi gibi ve şâhalar ve bellerinde inci ve zümrüt ile tezyin olunmuş kemer kuşak olub bu heyet üzre bir elmaslı debbusa ittikâ orta kuşak tahtın üzerinde oturmuşlar ve taht-ı mezkûrun önünde bir kebîr mücevher buhûrdan ve sağ' tarafında başında murassa' otağa ve gerdanında topak merveriyed ve meyânında mücevher-i seyf ile tahminen pânezde ve şânezde yaşında hafıydı. Şahrûh Mirza ve sol cânibinde hayli aşığıca Muir Han ve Monla Başı durmuşlar ve verasında altı yedi nefer zer befet kisveli Hindî hadımlar dahî dururlar idi. Bu bende-i Devlet-i 'aliye dahî zikrolunan haymeye dahil taht-ı mezkûre yedi sekiz hatve girib mahalle vâsıl olduğumda Nazar Ali Han Devlet-i 'aliye-i Osmaniye'den gelen elçi Mustafa Efendi Hazretleridir ve refikim için dahî Bağdad valisi sa'adetlû Ahmed Paşa Hazretleri'nin kâtib-i divanlarıdır deyüb Şâh muşarün ileyh yahşî ve edib Mustafa Efendi sefâ gelmiştir dediğinin 'akabinde Han-ı mumaileyhe nâme-i hümâyunu getür deyü işâret ve imâ itmekle bu bende-i bîmerâ dahî halife-i devrân ve şehri yâr kudretvan şevketlû, 'azâmetlû, muhâbetlû, kudretlû veliyünniam zemân-ı Sultan Mahmud Han Hazretleri'nin nâme-i hümâyun mevhîbet 'invanlarıdır mukaddemesiyle arayış dest-i iftihâr-ı çâkeranem olan nâme-i hümâyun-ı muhâbet-i makrunî rûsum ve âdab ile bağde'l-telşim han-ı mumaileyhin yedine teslim idüb mumaileyh dahî Şâh'a girib mahalle vardıkda Şâh muşarünileyh iki ellerini uzadı kemâl-ı hevâhış-ı ikbâl ile nâme-i hümâyun hidâyet me'ali alub zanusna beraber vaz' ve hemîşe sağ olsunlar diyerek dest-i res'i ile bir kaç def'a mes eyledi. Ba'dehû Mustafa Efendi şevketlû, muhâbetlû, büyük karındaşım halife-i islâm ve padişâh-ı inam hazretlerinin dimağ-ı mülûkâneleri bağş ve çağmıdır deyü su'al itmeyin 'avn 'inâyet rabbü'l-izzet ile vucûd-ı hümâyun sohbet muhabbet nûmun zillullâhileri kemâl-i tendürüst ve 'afiyette olub 'adet mustemre-i selâtin-i 'adli 'ayin üzre evkât-ı müteberrike bahre'l-berekeleri kâh tanzim umur-ı memleket ve kah-ı terfiye-i ahval-i raiyete masrufdur. Bu def'a hasta-i istifsâr-ı teb'a-ı mu'âlî iştîmâl şâhileriyle 'akd-i revâbit musâfat için bu bendeyi ta'yin ve irsâl buyurdular denildikde ayâ o pâdişâh-ı gerdun-ı câh-ı hazretlerinin bu bende-i

dergâh ile tarıkına nu'ma muhabbet ve ra'ğbet-i hümâyunları var mıdır deyü sual haddinde olmaları ile bu çâker-i kemine cânibinden dahi şevketlû, azâmetlû, kudretlû, pâdişâh gerdun-ı miknet ve şehri-yar-ı felâtun-ı dirâyet hazretlerinin mübârek tab'-ı hümâyun-ı cihândârieleri daima 'adl ve re'fete mail ve muhabbet 'adâletin cüz'-i 'azamı olub ve 'indel'ukelâ muhabbet-i husûmetten ehven ve ehven olduğuna 'ilm-i 'âlemind-i mulûkâneleri muhit ve şâmil olmak hasebiyle her babda şer' ve kanuna muvâfakatı olan muhabbet-i 'adâvet ve bazâ üzerine terhic 'âdet-i müstahsene-i pâdişâhaneleri olduğundan başka bu bendeyi taraf-ı şâhilerine ta'yin buyurdıkları esnâda 'atâf-ı âliye-i bî pâyanlarından hutâb-ı müstetâb-ı hûdâvendigarlarına şâyan buyurub sen ki kulum Nazif'sin malumun olsun ki benim şâh-ı valâcâh-ı hazretlerine derununda asla buğz ve 'adâvetim ve emlaklarından bir hatve mahalle rağbetim olmadığına binâen şimdiye dek külliyyet üzre ibrâz-ı husûmedden ittikâ ve hemân ancak hudud ve sınırların muhâfazasıyla iktifâ olunur idi. Bu def'a tahrirleri üzre fi nefsi'l-emr 'akd-ı revâbit-ı mevâlete meyl ve rağbetleri suret-i numâ olur ise anın dahî muktezâsı icrâ olunur deyü nutk-ı pâk-ı hümâyun mevhibet makrunları şeref-i bahşâ-i sudûr olmuşdur. Cevabı verildikde heman Mustafa Efendi berü gel deyüb çend-i hatve ilerü varıldıkda bizim seninle bir türlü teklifimiz yokdur dahî beru gel demekle çâk-ı tahtın önüne varıldı. Mustafa Efendi hudâyı sürsün. Şevketlû, muhâbetlû, pâdişâh hurşid tâc hazretleri bu bende ile hakkında şimdi lisânen böyle mi buyurdular dedi belli lütfen ve 'atfen 'aynı ile böylece buyurdular dediğimde hudâgûvah 'âdalettir ki bu nevâziş-i Molla taft-ı âmîzeş-i pâdişâhaneleriyle bu hulûskârı memnun ve minnetdâr buyurmuşlardır. İmdi O pâdişâh-ı 'âlicâh hazretleri ulû pâdişâhdır ve halifetullah ve Mekke ve Medine pâdişâhdır. Biz anları büyük bilürüz. Eğer büyük bilmez isek şer'i ve peygamberi bilmemiş oluruz. Benim rukun ve mezheb ve mülk ve mâl manzurum değildir ve ol ulû ve aziz karındaşım hazretlerine bir türlü husûmetim yokdur. Fil asıl maksad ve meramım iki İslâm devleti mâbeynini tevfik olduğuna binâen bu devletden rafz ve ilhâdı ref' idüb ve aralıktan seyfi dahî kaldırmağla fimâ ba'd bikâneliği yekânelik suretine ifrağ itmek üzre iken aralığa pis adamlar girüb bağzı harakât-ı nâşeyeste zuhûr eyledi. Ben dahi Yeğen Mehmed Paşa vak'asından sonra O pâdişâh-ı 'âlicâh hazretlerine mahsûs nâme yazub gönderdim ve bir mûtemed ve sâdık kullarının irsâlini der havâset eyledim. Devletleri daim ve karargir olsun hakka râzi olub seni intihâb ve tesyir buyurmuşlar gâyet haz eyledim ve ez cümle Feth Ali ile gelen nâme-i hümâyun-ı hakkâniyet tahrirleri bana gâyet te'sir eyledi. İnşâallah-ı teâlâ mâbeyinde binây-ı hulûs ve muhabbet öğüne muhkem ve istivâr ola ki O pâdişâh-ı felek câhın ve ihlâf ve i'kâbının bu dahî mazhar-ı himâyat

ve siyânetleri ola deyü Şâhruh Mirza'yı işaret eyledi. Cânib-i bendegiden dahî hamdallahi melikü'l-mute'âl Şâh-ı büled câh hazretlerinin himem-i seniyyeleri ile İran ahâlisinin etvâr-ı nâşâyesteleri ser cümle refi' ve izâle vasiyet ve sâday-ı kuvvet ve iclâl-i şâhileri etrâf ve eknâfa reside olmağla şimdiden sonra ibrâz-ı kuvvet ve celâdet kayıdlarına bir türlü ihtiyaç kiyâyileri olmayub kezâlik Devlet-i 'aliye-i bâhiru'l-liyâka-i Osmaniye dahî kadimî bir devlet-i 'azime olmak hasebiyle tevsî' daire-i şân ve şukûha ihtiyaçdan her halde müstağni olduklarına binâen bu misüllü iki devlet-i cesime-i İslâmiye'nin beynlerinde 'akd olunacak musâlaha-i hayriyet âsâr ilâ mâşâllah-ı teâla bâki ve pâyidâr olacağından gayrı bu emr-i hayrın vuku'yla iki taraf düşmanlarının sine-i perkemineleri dahî dağdâr olacağı rûşen ve âşikardır deyü cevap olundukda belli hak söylersiz sözünüz gerçektir ve lutf-ı bâri teâlâ ile böyle olur deyüb ba'dehü Monla Başî ile Muir Han'a hitâb ve bu resme cevap eylediği benim şevketlû, kerâmetlû, halifetullah hazretlerine derûnî muhabbetim ne rütbelerde olduğunu ve benden memleket-i İran'ı der havâset eylese diriğ itmek olmayacağını bilürsüz. İmdi bimennihi teâlâ bu Mustafa Efendi'nin re'yi ve ma'rifetiyle iki devlet arasında dostluk bir nahv ile 'akd olunsun ki hem büyük karındaşım şevketlû, muhâbetlû, halife-i İslâmpenâh hazretlerinin muhtarları üzre ve hem İran devletinin 'arz ve şânı siyânetine dahî ihtimam bişumâr oluna deyü muma ileyhimâyı zımnen mukâlemeye me'mur ve ta'yin eyledi. Baş azayin refikim efendi bendelerine hitâb edub Bağdad Valisi Ahmed Paşa Hazretleri'nin keyifleri hoş mudur dediklerinde efendi mumaileyh dahî devlet-i pâdişâhîde gâyet safâları olub hâssatan taraf-ı şâhilerine 'arz-ı ihlâs itmişlerdir dedi. Şâh muşârun iley bu bendeye teveccü idüb Paşa hazretleri bahş ve sâdik vezirdir dediklerinde ta'zimât-ı lâyika birle tasdik olundu. Ba'dehü yine taraf-ı tammü'ş-şeref-i hüdâvendigâriye olan 'alaka ve ihlâsını beyâna şurûğ idüb dinle Mustafa Efendi benim ol 'âlicah karındaşıma meyl ve muhabbetim bir nahv üzredir ki filâsıl memleketim olan Horasan'ı bir çukâdara ver deyü bana yazsa diriğ itmezim. Hemân bu emr-i hayre sarf-ı ihtimam bişumâr ile bir hovardara ol her etvarakdan sadâkatının işkâr olmağla bimenihi teâlâ bu işte dahi harekât-ı mutedile ve marziye zâhir ve bedidâr olur deyüb bağdehü refikim mumaileyh dahî efendisın özüki firâğa çekme Nazif Efendi'nin hicâbı ve adâbı her şeyi ifâdeye şâyed ma'ni ola bağ'zı hususları sana söylesun sen dahi Monla Başî ve Muir Han'a ifâde eyledikten sonra tekrar bu bendeye teveccü idüb 'avn ve inâyete kâdiri mutlak ile bu hayırlu işler mahsus vasâtatınız ile encâm-ı pezir olacağı muhakkaktır deyüb bizleri meclisden 'avdete murahhas eylediler. Kemâ fi'l-esbâk Nazar Ali Han ve firaş başî önümüze düşüb kullarını Şâhruh Mirza'nın haymesine götürdüler. Der 'akab

Muir Han ve Monla Başı dahî gelüb destûrları üzre ta'âm ve ikramdan sonra Mirzay-ı müşâr-ı ileyh tarafından olmak üzre kulları ile refikim bendelerine tefâvütlüce donanmış birer at çekilub çadırlarımıza 'avdet olundu.

Ertesi gün Monla Başı çadırında 'akd-ı meclis mukâlemeye mübâşeret için bu bendeyi da'vetlerine binâen icâbet olundukda mukâlemeye me'mur Muir Han ve Monla Başı ve Mehdi Han ve Nazar Ali Han ve Razi Han merâsim-i kıyam ve ikrâm edâsına musâra'at ve levâzım -ı hoş âmedî ve nevâziş icrâsına mübâderet eylediklerinden sonra evvel emirde cânib-i seniyyü'l-münâkıb hazret-i hilâfet penâhiden dest-i rakıyyet pîvesteme i'ta ve teslim buyurulan ruhsatnâme-i muhâbet-i 'allamenin ru'yetine taleb ve hevâhışların 'arz ve işa'at itmeleriyle cânib-i çâkeriden dahî ruhsatnâme-i hümâyunun ihzârı için hademe kullarına işaret olunmağın bir mutemedün 'aleyh kulları ol tomar nâşırü'l-envâri bir boğça-i zer târ içinde başı beraberine alub pişkâhında iki mucmire etrafında yedi sekiz hademe ile çadır kapusuna girib mahalle geldikde bu 'abdi müstehamları levazım-ı ta'zimat bî gâyat ile istikbâline bezl-i ihtimâm ve meclisde bulunan ricâl-ı İnan dahî bil cümle kıyam idüb tevkirât-ı bî nihâye ile bağde'l-ahz nice kere rûy-ı rakıyyetime mâlide kılınarak el ve nüsha-i nur-ı numâyiş tahrîk enâmîl enâmîl iftihâr ile subhu bahârûş-ı keşâyîş bulub keriban matlağından mübârek hatt-ı hümâyun dâvir-i devran mânend-i hurşid 'âlem efrûz neşr-i envâr-ı mehâbet ve şân iderek lâmi' ve derahşân oldukda kıyam üzre bulunan navâb-ı mumaileyhim takbil ve ziyaret için birbirlerine musâbekat ve barekallahu şimdiye dek pâdişahân eslâfın ve şâhân me'ârif ittisafdan birinin bu güne hüsn-i hat mehâbet-i nakt imlâsına muvaffak oldukları mesmu' ve menzur olmamışdır deyü her bir insâf ve istihsânda muvâfakat idüb ba'de'l-kuud ol misâl lâzım ol mütteşâl mehâbet iştimâli menşe'-i memâlikleri olan mumaileyh Mehdi Han savt bülend ile kıra'at ve meziyet ve muhabbet pirâsını huzzâr-ı meclise tefhim ve işâ'at ve ba'dehü Muir Han dahî taraf-ı Şâhi'den kendine verilen ruhsatnâmesini 'arz ve irâat eyledikten sonra Monla Başı takdim-i merâsim duâ ve senâ ile mukâlemeye ibtidâr ve bu emr-i hayrın ucunu ve ortasını bulalım mukaddemesiyle bir kaç marazî ve nâmarazî mevâd-ı muhtelif irâd ve inhâ eyleyüb bu çâker-i bimerâ dahi el-minetullahi te'âlâ iki devlet-i İslâmiye'nin 'akd-i sulh ve sulha rızâ ve rağbetleri suret-i nemâ olmağla minba'dü tarafından ta'assubu hâvi mevâd-ı nâşeyeste endâhate-i vâdia-i ferâmuşî ve nisyân ve i'zâr-ı şer'iyye ve kânuniyeden muir-i emvâd lâzıme-i mustahsene insâfâne dermiyân kılınmak matlûb ve mergûb görülüyor ise ruhsatnâme-i hümâyunda mestûr olub henüz mesmu'unuz olan esas ve

şart-ı evvel ve maddeleri kıstas-ı ‘adâlet ‘ayarı devlet-i ‘aliye-i daimü’l-karardan sencide olmuş iki madde-i hayriyet-i âsârdır ki her biri daire-i musâlâhanın hâk vasatında bulunmuş merkezleridir. Merkezde ve hudud-ı mukarrer ve etrafında vâki’ efrât ve tefrît vâdilerinde nihâyet olmadığı dahî şems ve kamerden ecli ve ızhâr olmağla sizinle her halde ifrât ve tefrît vâdilerine temâyülden taharrî ve ittikâ ve maslahatın cihet vahdetinden şuru’ ve ibtidâ idelim deyü cevab eylemekde mumaileyh Monla Başî aya bizim tarafdandır nev’imâ cânib-i ifrata temâyül olunmak revâ görülmez mi deyüb bu bende dahî dünkî gün şâh valâcâh hazretleri sizin muvâcehenizde şevketlû, kudretlû, muhâbetlû, kerâmetlû, pâdişâh ruy-ı zemin halife-i rabbü’l-‘alemin efendimiz hazretleri için anlar halifetullah derler deyü buyurdularına binâ ile cânib-i ifrata temâyili biz taleb iddi’â itmek dahî enseb ve evlâ olmaz mı dediğimde mumaileyh teziye cevâb bulamayıp telaşım üzre iken heman Muir Han ağız-ı kelâm idüb efendi sizin sözleriniz hak ve iki tarafın şân ve ‘unvanlarını beraberce siyânet itmek cümlemize elzem ve elyaktır. Lâkin bu suret üzre dahî mu’bâhase ve mukâlemeye gâyat ve encâm olmayacağı numâyan olmağla bu musâlaha-i hayriyeye ne vecihle hüsn-i hitam verilmek eshel ve âsan ise siz bize izâh ve beyân eylen deyü cevab itmeyin bu bende dahî velillehil hamd ve elmine iki devlet-i İslâmiye arasında imtidâd kıl ve kâle ba’is olacak hâlet kalmamağla benim bildiğim tarafdandır insâf ve i’tidal üzre hareket ve bu def’a da heman bil külliye bu emr-i hayrın pezirây-ı hüsn-i hitâm olmasına sarf-ı liyâkat ve himmet olunub bil cümle işler mebdeinden makdağına dek gerek Mehdi Han cenâblarının ve gerek bu muhlislerinin mağlumlarımız olmağla kangımız ihtiyar olunur ise emr-i mezkûrun ‘alâ vece’s- suhûle husûlû için evvelâ mevâd-ı lâzimeye hâvi bir temessük sureti tensik ve terkîm ve ba’dehü yine cümlemiz bir yere gelüb münâsib görülmeyen mahallerini rızây-ı taraf üzre tasfiye ve tenkih iderek bu emr-i hayrı heman tekmil ve tetmim idelim deyü cevab verdiğimde han-ı Mazi ileyh temessük-i mezburun suretini ibtidâ çâkeranam biddâ’a tesvid itmek şartıyla burayı istisvâb ve Monla Başî dahî han mumaileyhe muvâfakat idüb ancak şâhlarının ibtidâ cûlusundan bu ana gelince vâki’ olan hâlet-i keyfiyâtın ve ba’zı nâ münâsib mevaddan tesvid-i mezkûre derc olunması murâd-ı şâhi olduğunu ifâde ve işrâb eyleyüb bu bende-i bimerâ tarafında dahî inşaallah-ı teâlâ için heyûlası bir kere kaleme alınsun elbette ittifâk-ı cânibiye ile bir sûret bulacağı huveydâdır denülub ba’de’l-fâtiha defi’-i meclis olundu ve heman ol gice tâbe’s-sabah dilhevâh devlet-i ‘aliyeyi devam iktinâh üzre temesük-i mezbûr tesvid ve imlâ ve hâzır ve müheyya kılınmıştır.

Ertesi günü mihmandâr ve Muir Han'ın adamlarıyla taraf-ı şâhiden bu bende-i devlet-i 'aliyeye iki bin eşrefi ta'bir eyledikleri altun ile iki bin nâdiri 'atiye gelmiştir ki kendi hesabları üzre men hayşü'l-mecmu' yalnız altmış dört kise-i rumî akçe ider. Cânib-i çâkeriden dahî meblağ-ı mezbûrun bilâ tevakkuf beş kisesi 'atiyeye getürenlere ve yirmi üç kisesi dahî etbâ' bendekiye tevzi' ve taksim olunmuşdur. Ba'dehü yine ol gün ve ertesi gün Muir Han haymiesinde ve kullarının obasında mün'akıt olan meclislerde envâ'-ı mukâleme ve mubâhese ile tesvid-i mezbûrun iktizâ iden mahalleri mahv ve isbât olunarak emr-i ferman evliyây-ı ta'amîye mutâbık vecihle sûretiyab nizâm ve pezirây-ı hitâm oldukdan sonra Mehdi Han cenâbları dahî Muir Han cânibinden verilecek temessükî sûret-i merkûme mutâbık olmak vechi üzre tesvid idüb iki meclisde dahî mumaileyhin tesvidi best mukaddimâtı leyyine ile tenkih ve tasviye olunmağla 'avn ve 'inâyetden zi'l-metten ile mecmu' beş meclis mukâleme ile umur-ı musâlaha encâm ve pâyân bulub mah-ı Şaban hayr-ı iktiranın on yedinci günü tarihiyle tarafeynin temessükleri tebyiz ve tahrir olunmuşdur. Rûz-ı merkumda taraf-ı şâhiden nâme-i hümâyun hidâyet makrunun cevabı teslim olunmak için yine bu kulları huzur-ı şâhiye da'vet olunmağın resm-i sâbık üzre sâlifü'z-zikr çadıra vardığımızda Muir Han cenâbları ba'zı mukaddimâtı nezâket-i âmiz ile şâhlarının ol gün câlis olduğu taht-ı taraf-ı vâshü'l-şeref tacdâriye 'alâ tarîkî'l-hidâye irsâl itmek üzre olduğunu ifâde ve beyân eyledikten sonra kulları ile refikim efendi bendelerine bir hil'at ve haftân ilbâs olunub mu'dad üzre huzur-ı şâhiye varıldıkda bu bendeye hitâb idüb efendi Sakâllahü verasulî emâneti olsun benim hulus-ı müctemî şevketlû, kerâmetlû aziz büyük karındaşım hazretlerine ne tarîkiyla olur ise 'arz ve ifâde ile benim murâdım iki devlet-i İslâmiye'nin ittifâkları ile din-i İslâm'ın takvîyeti ve o Devlet-i 'aliye ile bu devletin her hususda muhabbet ve ittihâdlarıdır gayrı değildir. Bunu gereği gibi huzûr-ı hümâyun-ı hüsrevâneye tebliğ ve ifade ietmiyorlar. Eğerçe mâbeynde behâsebü'l-iktizâ ba'zı hâlât-ı nârevâ rûnemâ olmuş ise dahî mazî mâmazî ile 'amel olunub lillehil hamd ve elmine bu def'a da 'akd ve temhîd eylediğiniz emr-i musâlaha o padişâh felek câh hazretlerinin nezd-i hümâyunlarında dahî makbûl ve marazî olacağı rûşen ve âşikâr ve ilâ aherü'l-eyyam bâki ve pâydar olması zâhir ve bedîdârdır. Elhâletü'l-hâzihi şevketlû, mehâbetlû pâdişâh-ı enâm hazretlerinin nâme-i hümâyunlarına cevab yazdım ve sizi 'avdete murahas eyledim. Hizmetiniz ve hareketiniz makbulumuz olmuşdur deyüb nâmelerini teslim etmeleriyle 'adet üzre serâ perdeden taşra çıkılıb on beş hatve mikdarı gidildikde Nazar Ali Han gelüb nâme-i şahiye bir adamınıza teslim eylen sizi yalnızca Şah hazretleri ister dimekle nâme-i şâhi kethüda nâmına olan

kullarına verilip rucu' olundukda Şâh'dan gayrı çadırda asla kimesne yok halvet etmişler bu bendeye hitâb idüb Mustafa Efendi çak yanına gelmelusun dediğine binâen vâkı'â çak tahtının kenarına varıldıkda yine best-i mukaddimât tavile ile taraf-ı hümâyun hazret-i hilâfet penâhiye olan sadâkat ve ihlâsını hâvi kelimâtının bi 'aynîhâ huzuru'l-lâmialnur hazret-i tacdâriye 'arz ve inhâ olunmasını yarım saat mikdarı takrir ve tavsiyeden sonra bu bendeyi 'avdete me'zun ve murahas eyledi. Yanından çıktıkta kemâ fi'l-evvel Nazar Ali Han ve Fıraş başı önümüze düşüb Şâh hazretleri kimse ile bu güne halvet buyurdıkları mesm'u ve meşhûd olmamışdır diyerek kullarını Şâhruh Mirzâ çadırına götürdüler. Sâbıkı üzre ta'âm ve ikramdan sonra bu çâkerleriyle refikim efendi bendelerine incerek altun rahtlı ve kalıbdan 'abapeyli tefâvütlüce birer at çekilüb çadırlarımıza varıldı ve heman ertesi gün hamd ve senâyı hâlik bîçun iderek ordularından hareket ve 'avdet ve Âsitâne-i'aliye-i 'inâyet âşiyâne cânibine doğru teveccü ve 'azimet olunub hamd-i esem hamdü'l-basat imlâ olunan vech üzre bin yüz elli dokuz senesi safera'l-hayrının yirmi dördüncü günüdür.

Devlet-i 'aliye-yi ebed müddedden nehzât ve hareket birle on altı gün zarfında tekmil-i hizmet ile sene-i mezkûre zilhicce's-şerifesinin gurra-i gârasında hakpây-ı meyâmin-i pimây-ı evliyâ-yı nu'maya ruhsâde-i rakkıyyeti müyesser ve mukadder olmuşdur deyü mumaileyh Nazif Efendi'nin rikâb-ı mustatebe 'arz edildiği takrir bi'aynîhâ iş bu mecelle-i vekâyı'a sebt ve tasdir olundu. Tezyil olunmuşdur. İş bu takrir-i sadâkat-ı semirede bast ve tahrir olunan ta'birât-ı dilpendiyerden mersûm sahife-i zihn-i derâk olan mantuk ve mevhûm mukaddemâ sinin-i mâziye vekâyî cerâydında mezbût ve merkûm olan hâlat-ı nâr ve o harakât-ı nâbeceye nazaran eğerçi tebâ'ud ve tenâguz görünür. Lâkin bu def'a terk-i tenâfûs ve tebâgus ile bilâ idare-i esbâb muzâhir velev fisuret-i zâhire bu güne ma'ruz ihlâsda 'arz ve izhârî bedfidâr olan levâzım-ı sıdk ve müveddet ve mâkam-ı 'ubudiyet rızâ-i cûi ve merkeze itâ'at ve tekâbü peyde ibrâz ve i'lana mubâderet kılınan merâsim dostu ve muhabbet hususan Şâh muşar-ı ileyhin emr-i musâlemeye bu güne kemâl-ı hevâhuş ve rağbet birle sefir devlet-i 'aliye efendi mumaileyhe müzeyyed tevkîr ve ikrâm zımnında zuhûr iden muvâneset ve ülfetin muktezâsı ve'l-hâsıl takrir-i mezbûrun havî olduğu hâlat-ı garibe ve keyfiyât-ı 'acibenin bu nehic-i gayrı me'mul üzre taraf-ı Şâhi'den bürûz ve zuhûrunun 'illeti rûnemâ ve neş'et-i 'ibret intimâs-ı dikkat ve tedbir ve teamül ve tefekkür olursa kâr-ı bedgirdiyem me'kunun pîşumâni sezâset me'alinin medlûlu olub fi nefsi'l-emr mukâddemâ dermiyan olan hayâl-i muhâle gûşeş ve iştiâlin encâm-ı

nedâmet iştimâli bay-ı hâl 'âkibet-ı kârde giriftâr-ı 'ıkâl-ı infi'âl ve vâde-i paşimânide ser kerden bî ma'l olmakdan gayrı netice vermeyeceği zâhir ve ol emirde dahî mütebâdir havâtır-ı erbâb-ı besâir idi. Kâmâ bunca eyyâm-ı mutemâdi zâtiz zerâm olan ateş tendhizi setir-i engizin bu güne ednâ mertebe-i isâle-i 'ab-ı tevcihden inhimâd ve intifâsıyla kat'i inzar' olan cevab-ı şâfiden habâle-i cidâl ve hasmâna-i inkitâ' ve infisâmı habâb-ı âsâ mağlûb-ı hevâ olan zücâce-i gurur ve i'tinanın inmihâ ve in'adamı ile kân-ı imkanda perver-i şiyâfte-i mihr-i hidâyet olan cevâhir-i elf ve iltişâmın bu vech ile zib efzây-ı keribân tehâb ve tuvâd olarak hüsn-i intizâmı hâtıra-i hatvarıdır. Ma'ni değil iken bî tevfiqa sübhâne ve te'âlâ bu def'a bilâ külfetten fevkâl me'mul cilve kersâhâ-i husûl olmasıyla meydan vagâ-i arsâ gülşen-i hab ve velâ ve deste çüb-ı hebçaşağ gülben-i tıraz sıdk ve sefâ olub gül-i yekrenk ve dad pirây-ı destâr ittihâd ve ba'dezin şimşir fevlâd-ı gazev ve cihâd-ı husrâ havâle-i haridamın gir i'da-i zalâlet i'tiyad olmak üzere beyt zehr olur. Düşmana pâz-ı hardal ahhâbe eser-i şak yerâemde duhâ sebt var mazmunu' mutavassıt meyân olan erbâb-ı yerae-i bâhirü'l-beraa'dan rev-numân oldu. Çünkü bîdâyat halde derkâr olan ve heşt ve ihtilâf nihâyet-i ahvalde zuhûr iden hüsn-i itlâf sebebi ile sirde-i takça-i nisyân ve kabûl-i 'ilaç itmeyen nâsur-ı zahme-i şikâk pezirây-ı iltişâm ve fâk-ı ittifâk ile rahat-ı rusân iden cihâniyan olmuşdur. Lâcurum keyfiyât-ı merkûmenin bu güne suret-i ehzen ve vechi mustahzen üzere mir'at-ı 'âlemden rûnemâ ve zuhûru ruznâmçe-i devâranın havî olduğu vekayâ-i eslâfda mazbût ve mestûr olmayub ve 'ale'l-husus deryây-ı fitne ve şûr ve gurûh-ı mekruh rafizi ve elhâd ile mahsûr olan İran zeminin 'ahd-i ba'idden bu vakt-ı sa'ide gelince keyfiyet ahvâlini muhtevî olan kütüb-i tevârihin birinde meşhûd ve manzûr olmadığından bu etvâr-ı hayriyet-i âsarı ve muhâdene-i meserret disâr-ı hayr tefzây-ı tecriye kâran suna' ruzkâr olmağla sübhan men tahayyir fi sûvah me'lini yâd ve tezkâr iderek husus-ı mezkûrun nehîc-i mestûrdâ burûce-i dilhevâh pezirây-ı nizâmı zuhûr olması değildir. İllâ eltâfû'l-hamiyeye mazhariyyet müebbede ile müeyyid min 'indillah olan bu devlet-i 'aliye-yi ebed-i iktinâhın mücerred hassa-i lâzimesi iktizâsı olduğuna ittifâk-ı ârâ ile imzâ-i ârâyı tahkik oldular. Husûsan beyt hazret-i şehri-yâr heft-i iklim ziynet-i tâc ve revnâk-ı dihim cenâb-ı zıllullâhi pâdişâh-ı İslâm penâh kutub-ı devran takvî destkâh dam-ı mâdâma'd-dünya fi hıfzullah hazretlerinin 'avn ve te'yid-i sübhâni ve imdâd-ı tevfiik-i semâdani herhalde kârin-i hâl ve şânı olmağla kerime-i "vel 'âkıbetü'l-muttakin" mufâdı üzere ezmân-ı sâlifeden bu evân s'ad-ı iktirâne gelince bil külliye umur-ı cumhur din ve devlet ve 'ale'l-umum şu'un mülk ve saltanat ebed müdded mulûkânelerinin 'âkıbet ve encâmı 'ale'd-devam fevz ve zafer

ve yemin ve hayr-ı evfer ile hüsn-i hitâm ola gelmekle husus sâlifü'l-beyân sulh ve salâh dahî berakât-ı tevcihât-ı seniyye-i şehinşâhaneleri te'siri ile bu vechile netice pezîr olmuşdur. Hemân hazret-i hak ve cenâb-ı feyyaz-ı mutlâk celle şânühü ve beher burhân hazretleri her halde din-i mübin ve devlet-i ebed karîne imdâd ve zîbende sâz tâc-ı saltanat olan gevher yektâ-i zât-ı mehamdat-ı âyât-ı hıdyavâneye çârbalış neşyin-i 'afiyet meknet-i hilâfetlerin ebed müddet eyleyüb sâye-i ref'et veya-i husravânelerinde âsûde mekin rahat ve rehin-i emniyet olan âhâli ra'ıyyeti hemîşe karin surûr ve behçet eyleye. Amin Bicâhesseyyidi'l-âmin.

Mustafa Nazi Efendi'nin İran Sefaretnamesi'nin El Yazma Nüshası

ابراہم دولہ عائد
تصنیف مصطفیٰ افندی سفارتنامہ

MILLET GENEL KÜTÜPHANESİ
KISIM : <i>A.E. Tarih</i>
ESKİ KAYIT No. <i>824</i>
YENİ KAYIT No.
TASNİF No.

سبحان الله تعالی
 من عظم عظمه قلنا ربنا انك ابدی ولی الله
 سبحان الله تعالی
 برتر من در بالا
 سبحان الله تعالی
 برتر من در بالا
 سبحان الله تعالی
 برتر من در بالا
 سبحان الله تعالی
 برتر من در بالا
 سبحان الله تعالی
 برتر من در بالا

ظهری در صفات حضرت عباس (ع) برود و کاکی و مرد
 کاکی تو عیون است سحرات حضرت هب و زکاکی ایل الهی
 ظهور سینه که ماه صبی الدوول استک پیری الهی بود بعد
 در استخوان در نوحیت چهارم نام اوزه جهات ایزد علی ع
 اعتراف و سه موجود جهاد از اوزه استک در دخی سینه بود از
 همدود بی زده اوزه طایب ابانی نام کرده وضع او تا ز چهارم نام
 اوزه شده جهات ساهیه در اوقات نیمه اولی و وقف
 علی الله و حضرت در درازی استقامت یکیم بعوث
 اولی و اولی بر برای اول کعبه استقبال در عقیق راس
 همدود و صوفی صبری سر راهه موی ایل ایزد
 بر از دخی یوم مریز اول استکی حکم کرد بعد و بصود و ایل

والك جميع الكثره وانضروه انما قوت تحتها بزبه ظهرت
 من اللهيه شاهده ولله وحده على منازل ومراهن ايدماه
 مباركه آتاه سبحانه للعقول التي هي بينه كوني كرها باعنه
 كمنزلة الترتيب كوني كوني ومنه ايد ماهه مرابنه واتح
 كبره نام محوره ابروي شاهي بقره كنده واصل وليتبرزه
 مقصدها هي طاهه ايد دولت عديم ابره عزه كلاله واقف
 مضمونه ضحيه جانب شاهيه مرهه نورا نا ايد استغفاره
 ماحوه وليغيره وليفكره ناكي بويك اوتوز لغز سلك باكتا ويزه
 باسبر وايحيه نغدي سخت كراي عكر ايد بزي استقبال
 وطرف شاهيه استغفاره طرزي شعر قال وقال ايد
 ايد دوله بر ساعت مام كنده وضع اولنا نه عظامها در ايد
 ايهال ايدوب بر ساعت مقصدي انا م وناول طعا مود صندره
 خانه موعلي ايد طر فنده اوله اوزنه حواله ايد بجمع اوزنه
 كنعري باب ابراني ايد بر آت نشيه كندسره سو اولوب
 اري ايد اوله اوزنه دوله وايحيه شاهيه هسره

تخصي وبعبر ايدك در صوره ايشه سست كوني كوني بزبه
 دره خالقوب سياه كوره اوزره ذهبان وقره جهز كرهه تو
 بديقه بره شاهه نام كدر نفر كوره كرهه شاهه در خانه
 بولنا نه عبد كرم خانه كره بونه نه اقسام عبد الباقى خانه كره كره
 وملك ايد بر ايلي رنده استاره اعليه هلكه كره كره
 بولنده ناكي اوقى وكنه كره تاروك معلق ونا ضيحه كره
 ستر بوز بهاره وسواي نظرات كره ناهه وساز كجودت ايد
 استغفار ايجره سوره ونسبه وشاره بر ساعت مام ونا كنده
 بملك ترتيب ايد بر ملك نزول وبعده الطعام خانه موعلي ايد كره
 بوجه كره بجمع اوقى موكه اليهم سده بوجم رفته ونا
 ابراني ايد بر آت جليلوب شوره موعلي هلف مام وناكي
 كونه ايد استر لعنته ونام اوليك يسه ايهه كره مود
 دله بر هفت وهدانه وخر و به اوزره كره نه ابروي شاهيه
 عزيت اولينده كره خانه وخر و به كره دله بوجم وركا وند
 استقبال وكر امر اهراسه سعه وكر سله به بر كلال ايد وبعده كره

و بر ششم لایق ایزد بخت کوفی معجزات نامزد و ایند
 اعلای تو رهانید از کرب خدایان دعوت و انصاف بی اندوه
 و اهل آسودگی طاعت از سوای دولت هم بریزد و در پیغمبر ده
 کند و سکه و سینه با سینه و مهربانی و نظر علی خانه و صبحی بر
 خیام و حرکت و مصافحی - اهل خود و بخت ایزد و ب او تو
 بر لایق در سینه طرف اولیای نغمه بر بجا کریمه امر و تو هم
 بوی لایق ایزد در دولت علیت که بر یک کند و از بهر مناسبت
 گوی که مصافحی لری و بر تو در حق امر مصافحی تر از بر اولیای طاعت
 چنان بعد از آن لایق و انصاف مصروف گشته بوی لایق اهل انصاف
 نظری و از برای او لایق جان مصرفی الی انصاف - بی شسته و نسبت
 اینست که شاهی در افعال مصافحی غیرت انصاف بر تحمیل در حال
 اولیای انصاف - و اینجا بیا بیا بیه بر بنده لری در حق او تو و بیزد و دم
 و بریزد پیغمبر بنده مصافحی تو اولیای انصاف - تا سوای طاعت انصاف هم
 تو هم در شهرت شاهی ایزد انزال و انصاف مصافحی بر بنده یکی
 دولت استوار بر پیغمبر بنده عفو و ابطه موالات و تو هم در کوفی

صفی است او درین بیاره عکس از کردار کنیز ایزد که در
 این صفی است که دانه لری در سینه بریم از تو بر بهر و اعدا
 ایزد در لری نزل اولیای در غضب معجزات است که
 انصاف بر قیام طاعت پیغمبر و کرم از پیغمبر هدایت چنانچه
 بر اسم پیغمبر است از انصاف مصافحی و بوی لایق عفو بر پیغمبر
 موی الی در کوفی طاعت پیغمبر است که در حدیث جانب شاهی
 است که اولیای تو و خدیو یک بید و سوای بنده نام اهل تو
 و کوفی معجزات ها و کوفی معجزات مصافحی است که در پیغمبر است
 تو هم در سینه اعدا نه و شاعت انصاف - روز موزون است که می
 برهانند یک خوب کوفی معجزات تو و کوفی معجزات اولیای
 انصاف - در سینه معجزات تو هم ایزد کوفی طاعت اولیای تو
 و اولیای تو در کوفی معجزات تو هم و کوفی معجزات انصاف و از برای
 انصاف تو لری در حق خانه مصرفی الی شاه طاعت تو هم انصاف
 اولیای لری معجزات تو اولیای معجزات تو و انصاف اهل انصاف تو
 معجزات و معجزات انصاف تو معجزات انصاف اولیای تو و بوی لایق

اید برزق استقبال و اولی مرتبه بود یک اردوی و طریقه
 کت برکتی از کتب اتصال ایوب کاتبه نامه مراسم دیوبندی
 و لایحه اول کتبه اندر دره ایچکده مرها نه - موی ای برزی
 کتبی - این سر برده شاهی ما بنده مخصوص آران وضع دادند
 ضمیمه کتبی درت باله سمی نه - هانبری ذکر اولی در خارده
 اولی قروه و پای مرستی این در وصف است - صحبت
 و نام او - آینه هان صغری الیه لوزن - هیدیه در کتبه از در
 کتبه کتبه عینه خزائن باشی بر بوی ده ساره - بهشت
 بافت و لغه بافت ای طهمت لوتوب شاه هانبری سزله
 بالی بوسی اهل دینی دیوبندی قولی نه و بری چشم موی لایه
 الباسی ایدک در صدره شاه هانبری یک فاسرینه بویک دینبر
 عید صغری البال وضع نامه هان بوی نه میانجی بی برد است اعظم
 و ایدک ایوب و نظری هان نه و مرستی باشی در لایحه
 سر برده به طوری خانج اولی سر برده در ایچکده لایحه
 حتما مبری و بعضی او در مزاج الفی سوزنی مرجم اوزنه بر

هر چه در دفع و امرت و بو هالک ارنی و سبب اید موی
 اولی ملخوط بنده بمراد - دیوبند هان موی ای رضی اونی کن
 اعدا و سید - موی حیدر - و بو خانی او در سبب صیبه هان
 در میان این اولی ایچکده دایمی و اهل کتبه و طهر و قند - دیوبند
 بویب ایوب بو آثاره مقدار لری اوزنه طعام کتبیوب ساولی
 صغره قولییم چشم موی الیه بر - آت کتبه قند هان لری
 عورت اولی هان موی کتبه کتبی کتبی کتبی کتبی کتبی
 نظری هان و شاه قولی اید مرها نه - موی کتبه طهر و قند اید کتبه
 مروینه لغه سانهیه مد موی سز و کتبه نادرها بوی نه مرها نه
 معروفه - طهرت ظل السرف تو خزائن امشاهی الیه هان و امان
 قند قند در صغره وقت موی هان کتبه اید کتبه کتبه کتبه کتبه
 و بری سبب طهرت - اید بوی کتبه کتبه کتبه کتبه کتبه کتبه
 موی الیه ای معانی - کتبه کتبه کتبه کتبه کتبه کتبه کتبه
 قولی یک با سندی بوی الیه معنی ای سبب سبب اید و کتبه
 در سنده برده نظام سبب کتبه باشی رضی الیه کتبه نظری کتبه

ازدی مهرتیرید - در بیغم ایچره دهنی بینه و ایسی سها کور
 ایسه یاشا مهرتیرینک کانت دیرا نیرید - دیوب شاه سا -
 ایلی بیجی و اریب مهری افسدی صفا کانت دیرینک
 عقیقه خا در موی ایبر نامر اها یونز کور - دیو ایشا نایا
 انرکله نونده بیچر ادهی غلیظ دورا نیر و شریا - قدر توانه
 کورن عطفو مریا بیجی و سرتو ولی النهم زما در صفا در موی هان
 مهرتیرینک نامر اها یونز موهنت عوی نیرید - مقرر سید
 اریبی رست افسی - جا کور انیم اولور نامر اها یونز پلا ت
 مرفونی سوسم و اریب ایله بعد التلمیح موی ایله بیجی
 نسیج ابروب موی ایله دهنی شاه قریب کله و ارفقه شاه
 ت اری ایچی الیری اوزا دیوب کمال هو اهن و اقبال ایله
 نازها بیجی درده ایچی لی الوب - انونسن بزیر وضع و هیت
 صاع اولوریزر دیرینک رست راستی ایله بر قراج دهنی سس
 اریک بینه مهری افسدی شو لیسو مریا بیجی قریب کیم
 هیت اسلم و یاشا نامر مهرتیرینک وضع موی ایله

ربا اوتان و نهب و ادهی سوزنک اولنده مستر اهل
 کرکله هینه برکت وضع اولوب شاه ت ایله ک بائنه کی
 قالیاعف اولنده برالی سلی استفا در بر اوتان و اولور
 ایچو و نیرد ایله بیط و سیم و کسره بار و بندلر و لر دنده برالی س
 نسیج و کما دیب - در دیر هید کی کجی و سه لرد و پیریدنه
 ایچو و نیرد ایله تزییر اولنسه کور خورش و اولوب بوهنت
 اولنده برالی سلی دیوبس انکار اولور خورش و کنگ اولور
 اولور شیر و کت منارول اولنده بر لیر کور کجی - دانه و صاع
 طریقه بائنه موی اوتان و کور دنده هو یانه مرد اید و یانه
 کجی سید اید کجی یا نوره و سانه بائنه هیت
 شاهج سیر - و منول جا بنده هیتی اشجی در سیرها در و نون
 بائجی در سیر و دانه ایچی بری نفرز - رست لوه لکله
 جا کور دهنی دور لر اریک بونده دولت عفر دهنی اولور لانه
 هیت دهنی و کت مذکوره بیجی سیر هله قریب کله و اهل
 اولور هله لکله هیت دهنی دهنی دهنی دهنی دهنی دهنی

بصلح عازر استخفا او تا آریه اولیعیتمه اشته بوسه اول
 طرف اهل بیت نبیه بود خرقه آتاره اعطاف کلمه ای با ایزد
 عذاب مستجاب شد و نیکو بیزینه تا ابد برون شد تو را بصلح
 سه بیرون اولو شد جسم شاه والی جاه طهر بیزینه در دیده
 اصل بصلح و عدو تم و اولو بیزینه بر طهره کند جسم اولیعیتم
 با او که در کت هفت اوزره ایزد طهر شد نه اتفاق اولیعیتم
 شد و در سوگوار کت هفت اوزره استخفا اولیعیتم بیزینه بوزنه کوز
 اوزره می نفس اول مرصقه و اینه حواله امین و بکلوی صورت
 تا اولو ایزد کت هفت بصلح ایزد اولیعیتم در بوزنه کوز
 طهر بیزینه بوزنه طهر بوزنه کت هفت اولیعیتم بوزنه کوز
 و بزلنده طهر در بصلح اینه کت هفت اولیعیتم بوزنه کوز
 طهره ایزد و اولیعیتم بیزینه کت هفت اولیعیتم بوزنه کوز
 زنی بر و کت هفت جاه کت اولیعیتم اوزره و اوزره بصلح اولیعیتم
 هفت بیزینه کت هفت بیزینه کت هفت بیزینه کت هفت بیزینه کت
 بوزنه اولیعیتم کت هفت بیزینه کت هفت بیزینه کت هفت بیزینه کت

بجای و چه کینه در بوسه اولیعیتم کت هفت بوزنه کوز
 ایزد و بوزنه کوز بوزنه کوز بوزنه کوز بوزنه کوز بوزنه کوز
 و عاقبت اولیعیتم عازر مستوره سلطیه عدل ایزد اوزره
 اوقات بیزینه با اهل ایزد ایزد کت هفت بوزنه کوز
 احوال بیزینه طهر و کوز بوزنه کوز بوزنه کوز بوزنه کوز
 استخفا اولیعیتم بوزنه کوز بوزنه کوز بوزنه کوز بوزنه کوز
 نبیه و بوزنه کوز بوزنه کوز بوزنه کوز بوزنه کوز بوزنه کوز
 جاه طهر بیزینه بوزنه کوز بوزنه کوز بوزنه کوز بوزنه کوز
 طهر بیزینه و ایزد بوزنه کوز بوزنه کوز بوزنه کوز بوزنه کوز
 جاه بیزینه کت هفت بوزنه کوز بوزنه کوز بوزنه کوز بوزنه کوز
 و بوزنه کوز بوزنه کوز بوزنه کوز بوزنه کوز بوزنه کوز
 بوزنه کوز بوزنه کوز بوزنه کوز بوزنه کوز بوزنه کوز
 ایزد و بوزنه کوز بوزنه کوز بوزنه کوز بوزنه کوز بوزنه کوز
 طهر بیزینه کت هفت بوزنه کوز بوزنه کوز بوزنه کوز بوزنه کوز
 بوزنه کوز بوزنه کوز بوزنه کوز بوزنه کوز بوزنه کوز
 طهر بیزینه کت هفت بوزنه کوز بوزنه کوز بوزنه کوز بوزنه کوز

غایت نظر ایستاد و از همه فضیلت این خلاصه نامزد شد
 مقامت تحریر لری بطاعت تا تر اینک است و به تقاضای
 ما بنده های همدیگه و کت اولی و کلمه استوار اولی
 او با رتبه خلق جاهلک و اندک و عقابک بر روی زمین
 صیانت و صیانتی اولی در شاهرخ میرزا علی شاه زندانی
 جانب بد گویید و می گویید که لکن انفسال شاه بنده جاهل
 هم که لری براند اهل انفسال او را تا تا تیری سر صید
 ریح و ازال و صیت و صدای قوت و عدلک شاهپری امان
 و انان و سیه اولی که در سهره ابر خوف و جلد در
 قدری بر دور و افساح لیا میری اولی بک لکن دولت
 هم اهل انفسال و اعمی نه دهی و سنجی بر دولت عظیم اولی
 هسل تریح و زره تا در و کوه انفا عهد که حاله سینه
 اولی قریه تا و بطلو ای دولت جیمی اسلوسه تک بیلرزه
 عهد اولی صراط جهیت آتا الخ ساتا و ایه نقالی باقی
 و باقی اولی همدی غیری جوهر هنرک و تو عهد یکی طرف

و عطف علی این بود که جوهر دینگره حد آراء عالیله که
 بوزارت سرد صفت اینست یا شاهان لری بر روی خای
 کمزور و نشناختی در احمدی او پاشاه عالی جاهل
 اولی پاشاه و صفت او کدر و مدینه پادشاه بر
 ایندی بویک بود که آرزویک بکن آریک سیم و همی علی
 اولی بجم کمر و مذهب و ملک و حال معلوم و کمر
 و اول اولی و عزیز تر از سیم شاه لری بر روی همی بوقدر
 فی انفسال معصوم و تمام ایچ اسلیم دولت ما بسیم تو غیر
 اولی لری تا و جوهر دولت در حسن و امان و حج ایروب و
 ای القدر سیمی و می قال و صوفی بعد سیکام ایچ لکن لکن
 اتریح اجمک اوزره آینه ارا لری سیم آریک کرب و صفت چکان
 تا تیرت ملوک ایچ سیمی بینه که با تا و قدر سینه سهره
 او پاشاه عالیله همدی لری کلمه تا و با و ب لری دریم
 و بعضی و صادره قول لریک اسلک در غایت ایچ و اولی
 دایم و خراب اولی و همدی ایچ اولی سیم اسباب و سیم لری

مثل الیم بوجه به تو هم ایچوب ایضا ظاهر بر یک کس و معانی
 وزیر در دیکر زنده تعلیمات لایفه بر لبه زنده اولی
 بعد به صرف تمام الشرف عهد و شکافیه اولیله حدیث
 و اولیله صحیح یا شروع ایروب و اولیله صلی و کس بهم
 اولیله معنی قرینه سحر صیل و کس بر یک از زره در یک در اولی
 صلح اولیله هر سالی بر یوقند: ویرد یوقک یا بسز در یخ
 استخیم لها نه بو اولیله صرف الهام سیم ایله بر یوق: در اولی
 هر او کوه صده اقلک انکاه اولیله جنه نعلی بو ایله و کس
 هر کات صحت و مرضیه ظاهر و بدید: اولیله و یوق بعد به یخیم
 موکی ایله یخ و کس سینه و زینگی مرضیه لایفه اولیله
 کس بی وانیله هر کس افاوه به ساید صلیخ اولیله صلیخ
 کس جو کوه سندلی مند باقی و صلیخ ها به افاوه ایله دید که در
 صلیخه پهل: بو زنده به تو به ایروب حود و عجات قار و طریقه
 اید بو هیله ایله مخصوص و با کسز ایله انجام به به اولیله صلیخ
 دیوب بزیله صلیخه عودت مرطبی ایله بزرگی ایلاکوه لایفه ایلام

و صلیخه بیک سینه بر کس لایله و کس و اعدا اولیله صلیخه
 و انکاه: دیو جواب اولیله نه بیله صلیخه سز سو به بزرگی
 کریم: و لایفه بیک تفالی ایم بزرگی اولیله دیوب بعد
 منو سلی ایله صلیخه ها به خطاب و بزرگی جواب ایله بیک
 هم کس کوه که آستو غلیقه ایله صلیخه بزرگی و درونی کس به به
 لوره اولیله صلیخه و سینه مکنات بزرگی و در اولیله ایله لایفه
 انکاه اولیله صلیخه بزرگی ایله بیک بجه تفالی بو صلیخه اولیله
 زنده و صلیخه ایله: دولت از سنده ده سکر بزرگی بو صلیخه اولیله
 هم بزرگی بزرگی کس سز مر با تو صلیخه اا سو صلیخه ظاهر بزرگی
 محتا لایفه اوزره و کس بزرگی در اولیله صلیخه و سنی صلیخه
 و کس الهام سیم: اولیله دیو موکی الراهانی صلیخه لایله بزرگی
 و صلیخه بزرگی سینه ایله کس ایله سینه لایفه ایله ایروب
 صفار و ایلیله صلیخه بزرگی کس لایفه صلیخه و بزرگی
 اولیله موکی ال و کس دولت با سینه صلیخه حاجت صلیخه اولیله
 خانه طرف سیه بزرگی صلیخه لایفه صلیخه ایله بزرگی و بزرگی سینه

نظیات بحیاتیات ابر استقنال نزل الهام و کلمه بولند
 رهاک ابراند و فی خاطر جنام ابروب تزیینت مجربا بر ابرودالط
 بجزیره روحه شیخ صالحه قنبرو ال و سحر انو یابی خریبا
 ایاکل ایاکل انقی - ابر صبح پلا - و سگ کیتی بولوب کرنا نه
 مصلحت نه صبارک حفظ یون نه دور دور اند سانه هوشنه
 علم انروزه نشه انوار مرآت و شانه ابریک لیل و درخت مر
 اول فقهه جنام اوزره بولنده نوان بویک انهم قبیل و زیارت
 ایچو بر بر لریه ساجتته و بارک ایه شکر بر لک با و سگله ایشیک
 و شاهانه صراف انصاف نه بر سگ بولوبه همه حفظ مرآت لطفه
 امانته بونخر اول قوی مویح و مطهر اول سته - دیوهر یکی دهق
 و سخنه ه مراقبت ایزون بعد الصعود اول صان نوز ابرستان
 مرآت استماله نشه همه کلهوه اولاد بویک ابرهرکی در معرفت
 بند بیزارت و مزیات بوجت بر اسف هصار محکم انهم و انجنت
 و سده سعیر نه دخی طرف ساهید نه کنوبه و بر بیده و صفا نه کن
 عیبه و انانت ایزو که نه سکره منو ساجت تصدیج مراسم دعا و سنا
 مکاره اینه - دیوهر هر یک او فیض و اودیه سی بولوب همه کلم

و راستی باشی او کومزه و شوب قولی فی شاهه میر انک
 غیر سینه کور و دریدر و جفت سعیر نه در و منو باشی دخی طهون
 دست لری اوزره طعام و آزار نه در هکله میره ای مشه - اول فقهه
 اول فقهه اوزره - قولیم شیخ نه لریه لقا و لیکه و ناسیه زیارت
 کلیدون جهار لریزه عورت اولنگه اینته که کورده منو باشی میره
 عقیقه کیمی مکاره - مامو سعیر نه در و منو باشی دخی میره جاوه اجات
 اول فقهه مکاره - مامو سعیر نه در و منو باشی دخی میره جاوه اجات
 علی نه در و صیغی نه مراسم جنام و آرام اول سینه ساجتته و کوم
 هرکی آمیقه و نوازشی لیرانه ساروت ایزو که نه در سعیر اول آمیقه
 جانب سی انکاف طهرت همدنیا هیبه نه دست زینت بوسه قولها
 و شیخ بویزیده و صفا نه مرآت عدل مرآت روینه قلب و طو لکلیه
 و انجنت استخیر نه جانب جه کریم نه دخی و صفا نه لیر اول فقهه
 هدر قول لریه انانت او انصیبه بر سعیر عدل خولیک اول فقهه باش اول فقهه
 بویزیده - تا - ایکنه باشی بر ایزو ایزو سکا هکله ایی لریزه و اول فقهه
 بی سکر هدر ایزو جهار و قیسه قریب لیر که که بوجیه سینه ساجتته و آرام

و صیغه رب العالمین اند بر هفت مرتبه بخواند
 صیغه ۹۱ در روز پنجشنبه و قدری تا اید جانب احوال
 بجای برضی و ادعا است و در آن شب و اولی و طایفه
 دیگره موی که ترتر جواب بوردیون بگویم او زره آینه
 که به صیغه ده اعجاز طلسم این است و آنرا سرک سوزان
 همه و آنچه هر وقت شانه و شستن بر سره میباید انجام
 دهد زره الزم و القه که بر بوسه زره او زره و در مساهله
 و کتابه غایت و انجام اولی همه میباید اولی و بوسه
 هیر بر بوسه همین هفت و بر طبق اسرار و آداب است
 بره انصاف و بیاد ابدک در بوسه آنکس بوسه ده و در الله
 الحیدر و لایحه دولت اسد سر از اسد است و در وفاد
 باعث اولی و هر حالت قابل صیغه هم بدین فریضه در انصاف
 و عند اولی او زره حرکت و بوسه ده هر که بکشد تو هر روز
 بر بر صیغه هفت و اولی صیغه لیاقت و هفت روز بر یک
 است و بعد از آن در هفت روز آن روز هر که در هفت
 و کرب و بخت صیغه یک صیغه کرب و بخت صیغه هفت روز

بزواج مرضی و نامرضی و در کتبه ابرو و ابرو ایستاد بوی که
 میرزا علی الله تعالی آید دولت اسد مرنگ عظیم و هفت
 روزه و بوی که صورت می او بوسه بر بعد فریضه در نفسی هفت
 روز تا سبب است انداخته و از آن فریضه و لیاقت و بعد از آن
 و فانی و در صیغه مو اولی و سحر انصاف و در صیغه فریضه
 در بوی که بوی است بر هفت روز بوی که سحر اولی و هفت
 سحر اولی و در اساس و سر اول و در ده روز و در صیغه
 عبادت علی و نام الهی که در کتبه اولی و در هفت روز
 در کتبه روزی و در مصالک هفت و در هفت روز بوی که
 مرتبه ده و هفت صفر و در هفت روز و در هفت روز
 ربات لطیفی و در کتبه اولی و در هفت روز
 هفت روز اولی و در هفت روز و در هفت روز و در هفت
 هفت و هفت روز و در هفت روز و در هفت روز و در هفت
 سید باستان با بزم فریضه بر هفت روز و در هفت روز
 کرب و بخت و در هفت روز و در هفت روز و در هفت روز
 سرک و ابرو که در هفت روز و در هفت روز و در هفت روز

رض منقول ورضی اولی یعنی روسته و اشک - ولا امر الا بال
 بافی و یا بد - اولی ظاهر و بدید - اولی هغه سوتلو
 برایتو یا شاه انام هغه تریک نام دهی بویریم هوباب بازیغ
 ویزی خوردن مرطبی اندیز هفتیز و هرتیز معقول اولاند -
 دیوب نام گریه شیعیم آخریم عادت وزیره گریزه در
 هیره معقول اولاند سه هیره معنی که لاله زهر هیره
 کویب نام شاه بی بر ایزنه نسیم ملک سری بالخر شاه
 شاه تری استر و کله نام شاه یعنی لقا نام اولاند خولیم
 دیر یوب جمع اولاننده ساطعه غیره هار دره اهل کون
 بویه هورت استیم بوسه بر طلب ابوب رضی اندی
 هاند یا کرم کوسن دیر و زه بار واقعا هاند کنگ لاند
 و اولانده نه بط معقات حور ابلی حرف علی بر سه هلهف
 هیل قضا هیل بر اولاند هسقت و اهل رضی هار که علیا سبب
 ظاهر - اولی - هسرت تاجه بی بر عمره و ابر او رضی بازیغ
 ساعت هغه ایچ تقریر و توضیح در هسرت بوسه بی خوردن اولاند
 و مرطبی ایچ یا ندن بلقند کما فی الاول نظر هیل هانه

شیخ اولی ایچ بیه بو خولوی هله سبب هیل کون
 اولی هیل سیم سیم اولانده سلف الکر چارده و اولانده
 معقول هیل هیل بعضی معنات بر آنک آیدر نیم هلهف
 اولانده هیل اولی کون هسرت و اضی الشرف تاجه ایچ
 علی هر نیم الهیه ایصال استیک اولانده اولی افاده و یاه
 ایچ زهره خولیم و بیغ اندی نه لیه بر هسرت و هسرت
 اناس اولانده معناد اولانده هسرت هیل اولانده بیره
 فلان نیروت اندی کماله و بول نامی اولانده سیم هیل
 هیل سوتلو کر استو عزیز بول قره سیم هسرت بر اولانده
 ایچ کرض و فاده ایچ سیم کرام ایچ دولت اسلام ایچ اولانده
 دره اسلام تقوی و دولت عبد ایچ بول ملک هله هسرت
 کون و اقا دلیرید غیره دهه - بیغ کرک ایچ هسرت
 هسرت و ایچ و فاده استیم کر اگر هر هاند کسب اولانده
 بعضی هسرت ناره و روی اولانده رضی رضی هیل
 عمل اولانده الله الهی و لاک بو زنده هسرت و هیل اولانده
 بر صلا اولانده هیل هیل هیل سیم سیم دهی بویریم

و معروفه صفها سینه ماضیه و قاضیه هر ایینه زده معروفه اولیوم
 اولاده هلاکت ناره اوله هلاکت نایبه زهره اکرمه ساعده و ساقیه
 کریمیه کسه بو روضه نزل نمانش و خلیفه اید بد اوله اجاب
 و ظاهر اولوقه صورته اوله ظاهر بو کونه عرض اهدومده خیریه
 و املیایه بیدیه اولاده لور ایزم صدوقه و مودت و مقام کجودیت
 و صاهجوبی و مرکز اطاعت و نظا بوسه ایزه و اعدیه صادوقه
 و ظاهر ایزم دوستی و کت و ظهورها شاه شاه الیه ایزم اوله
 بو کونه کمال ظهوره و بخت بر لر سفیر دولت عدل ایزم بو کونه
 الیه مزید توقیر و ایزم خفته ضلوه بیده مودت و اهلک
 مصفاحه و ایزم تعزیر بر بو کونه ها و کی اولیایه هلاکت
 غیره و لغیات کینه ک بوبع غیر ماحول ایزه عرفه اهلیه
 بره و ظهور بیک عدت و عی و نشانت عینت ایزم کت و خفته بیه
 زانی و ظاهر اولسه کار بر لر ایزم حاله نوبه شیخیه مودت
 مالک مدلوله اولوب خه نفس اولور صفی و مینا بر اولور
 خیال های کریمه و اشتغالک انجام مودت اشتغالهای
 هلا عاقبت کار ده لر خفا عقال انصاف و در اشتغالیه

در سبب بافت و کونه دوستی شاه ظهوری که اید بو کونه
 هلاکت بو کونه دلایه سعوی و مراه اوله مودت و بیک قولی
 شاهجوبی اجاب بیه کونه بر لر ساقیه ایزه و در مقام و اگر ایزه
 صوره بو کونه شیخ ایزم بده کونه انجیرک التور و صلی
 و صیبه نه هلاکتی لقا و ملکی بر آت کجوبت جهار کونه و لایه
 و هلاکت ایزه که کونه هلاکتی جهار کونه بجهار کونه ایزه که کونه
 و مودت و ایزه عدل و عی و نشانت ایزه جهار کونه ظهوری بیه و کونه
 اولوب کونه هم ایزم و ایزم اوله ایزم و هم ایزه ملک بو کونه ایزه
 هلاکت کونه صفر ایزم کونه در دخی کونی در دولت عدل
 ایزه مودت بر ایزه و هلاکت بر ایزه ایزه که کونه هلاکت کونه
 هلاکت ایزه مدلوله ذی الحجه ایزم کونه سبب ایزه خرافیه
 هلاکتی مینا مینای اولیایه یعنی بر ظهوره خفته مینا و هلاکت
 اوله و بو کونه الیه لطیف ایزم کونه کتاب مستجاب عجمه
 ایزم کونه بیضا ایزم کونه و قاضیه بیت و نظیر اوله ایزه
 بر بیک لایه ایزم کونه مودت کونه بیکه و کونه اوله ایزم
 تغییرات دلایه بر در مودت کونه کونه کونه اوله ایزم کونه

اسباب بر اعدا باهر البراعه دور - و نموده اولاد جهیزه بینه
 مقاله و ریاضه و وقت و اختیاف باین احواله کرده
 ایتمه همه منتی بی سروده طایفه و نسایم و قبول عموم
 ایتمه ناسوس - نظم شفاقه بیزع الشام و نادر انعام ایتم
 اهرت ساسم ایتمه مهیا نانه اولاد - دویم کیفیت برزورین
 بزرگ - صورت اهن و دهن سکن اوزره برت عظمه بونی
 و ظهوری روز نایم دور اندک ها و کی اولیغ و نایم اسوزه
 و ظهوری و ظهوری - اولیوب و علی انعموس و ریاضه و سوس
 و کرده مکره و رضی و الخا و نیم کعبه - اولیغ ایزم بینه کعبه
 بعد و نه بوزن سجد و ظهر کشف الهوانی کتوتی او بر کنه
 تو بیک برنده سکه و و ظهوری - اولاد نونه بو احوال - حیرت نایم
 و هرات صورت و نایم غیر نظیری بجز کای نه روز نایم اولیغ
 سخی در منی خیری ضمه سواه نایم باد و نیکایدی بیک خصوص
 مذکور است رایح سکون - ده برود و طراه بیدرانه نظام شهر اولیغ
 و کوه - اولاد انعام ایتمه بظهورت مویبه ایتم مویبه مکره نایم
 اولیغ ببولت علیه و اولاد انعام ایتمه نایم مکره نایم مکره

سرگردان بی حال اولکند غیرتی بیتی و بر هر یکی ظاهر اولی
 امروه و بی خارده - مؤظرا باب بشارت بیت خاصا بوی
 ایام نما و کی ذ انت الصوام اولاد اتی شد هیز سیر ایزور
 بکرته اولی مرتبه اسارا اب تو بیده نجا و انصاف سیر نایم
 انزای اوزر سیر - انصافه جبار جبار و هصان اولی انصاف
 و انصافی و صباب اسامعوب هو اولیغ نجا بجه و انصاف
 انکی و انصافی ایزر کانه امکانه پرو بیانه سرور هیز بیت اولیغ
 جواهر است و انصاف بوجوه بیزه بیزه انزای نجا بجا بجا و نایم
 اولیغ همه انصافی هانمزه ظهوری - مصفا و کن ایتمه بیزه
 نجا - و تقالی بوزن بید کلفه نوحه الا مول جهوه کرساه
 مصول اولیغ سینه و نجا عرصه کلمته طب و ولاد و ستم
 هویب هیز بیت کلمه سینه - صدقه و مصفا اولیوب کلمه بیزه
 و ولاد سینه و ستم نجا و بید - بی کسور حور و دغوز
 و هیز اولیغ حور اولیغ نجا و اسم که انعامه صمیمت انجا و
 اولیغ و نجا سینه - نجا اولیغ و نجا بیا نجا اولیغ
 انزای بر انعموده و هانمزه - انصافی نوحه حور حور اولیغ

فروان برزده اسوره کبیرہ املت وھبہ امیت اولاد
 اھالی و عینی لھبہ قرہ سو۔ وراحت ایلیم آمبہ
 بیہ البہ الہبہ

اولیعتہ انتفاوہ اید انصار انی کعبیر اولاد لبرھوریا
 بیت طہرت سہر یا لھبہ قلیم ۱ بیت آج ورونہ
 دریم جناب علی الریاد سہ اسور صباہ وظیف دور بر تقوی
 دستگاہ دایم مادام اللہ فی حفظہ الاولہ طہرت بریک عون آید
 سبانی واند و توجیہ صحیفی لھورالہ قرہ ہمال و سانی
 اولیعتہ لبریم ۱ « والساجۃ المؤمنین » سفاری او زورہ ان سہ
 ساندہ در بوژا و سد اقتراہ علیہ بالکلیم اموز کمرایہ
 درہ و دولت و علی التعمیر شومہ مملک و کھفت اید و ز بوکا
 لریک خانفت و خانی علی الہ و امح حموز و طہرت سہ و سہ
 او در آید طہرت جناب اولاد کلکط طہرت سلف الہ با تہرت
 و صبح و صبح برلات توہرت سہ شہتھاہ لرت تا تہ
 اید بوہر طہرت سہ بر اولتہ لھبہ طہرت کلہ و سنا جانفی
 طہرت علی سہرت و بہر برھنہ طہرت سہ لھورالہ درہ سہ
 و دولت اید قرہ اولاد و پیغہ سہ آج سلفت اولاد کمرایہ
 بنای دان کھرت آیات طہرت سہ لری جا با لری سہ طہرت
 و کھت طہرت سہ اید طہرت ایلوب سہ لرت و اید

EK- 2

İran Sefaretnamesi İle İlgili Arşiv Belgeleri

از درجه و جیش آینه جلوه ای که در دیده می بر آید از رخ و رو و در فرزند از غیبت و نور و بر بنیاد صانع
 دره و از آیه و حلاصت و صفای صفت و صفای صفت آن که در دیده در معلوم و در بره و در هر که از نور و صفت
 آن حضرت چون آفتاب عالمات و روشن بنیاد که از آن خنده بر اسلام بنا بود این نور و در آیه و در آیه و در آیه
 ازین جا این کلمات که در پیش و در پیش و در پیش و در پیش و در پیش و در پیش و در پیش و در پیش و در پیش
 و آن صف سیدین بطریق مطلق و در خاطر نیست و با صلا حالت تمام بر آن بر سوال میفرماید شد این مقدر
 الی مرتبه و در مرتبه جانبین که در مراتب حق و ممکن نگردد بلکه عسرا آن قدر که در مرتبه و در مرتبه و در مرتبه
 پیشان در پیش و در پیش که بر در قاین ابر و جبرند محمول بوده بود محمول بمعاصله الا قول بان است هر اوسته اینکه
 در حرم ملک مرتب کلان در سالک شدن بود که چون تمام اختیار و ابر و جبر از حق در دست سلطان گذاشته
 ما را در در قبول آن مختار ساخته اند از راه اقتدار و در لایق بنا را بر معصوم زمان در بر این که به سلطان بر در
 با حق گذاشته انعام ختام از استوصیه و دولت تأدیه و واحد امدادیم نوه میسر شد آن است که از هر یک سر اختار
 مدعیان در ولایت و اخلاف و عقاب و تحریفین در دره و کار با بر این است که از راه جبر آن مرتبه در اختیار
 این در دست خدا در بر او در بزرگ میباشد و در حد این نوع محبت پیشگی با نهم در پیش و در پیش و در پیش
 شود که می دار عثمان دل و در زمانه ای معصوم این است که با حق جانی اجتناب از محدود و در مختلف از این
 رضای عمیقتر خاق فی با جبر زنداشت لهذا در صاحبین ظاهرها بر این الزام داشته است و در هر یک از حضرت
 و امر و نحوه را جبر و سرور ما را اهل طریقت ایمان دولت سینه سید در در جبر این حق شریک و ارتقا و تعریف اندیز
 مقتضی المراه و نفس با غیظ و انشاسا ختم چند که صادر صفت دلا و الف و ما محبت چنان خدیو
 نقش لایق قدیم بخیر است ان شاء الله الرحمن این صلوات بر سر این که بخواسته سفر و عالمه است بقای آن
 با نیت کج رفتن تا ابد الباقی نیز جرات و عزافت در بر این حق یعنی در میبد جبر با حق خود با حق
 عرصه و اختاری در حق غیبت رضای جبر با حق جبر

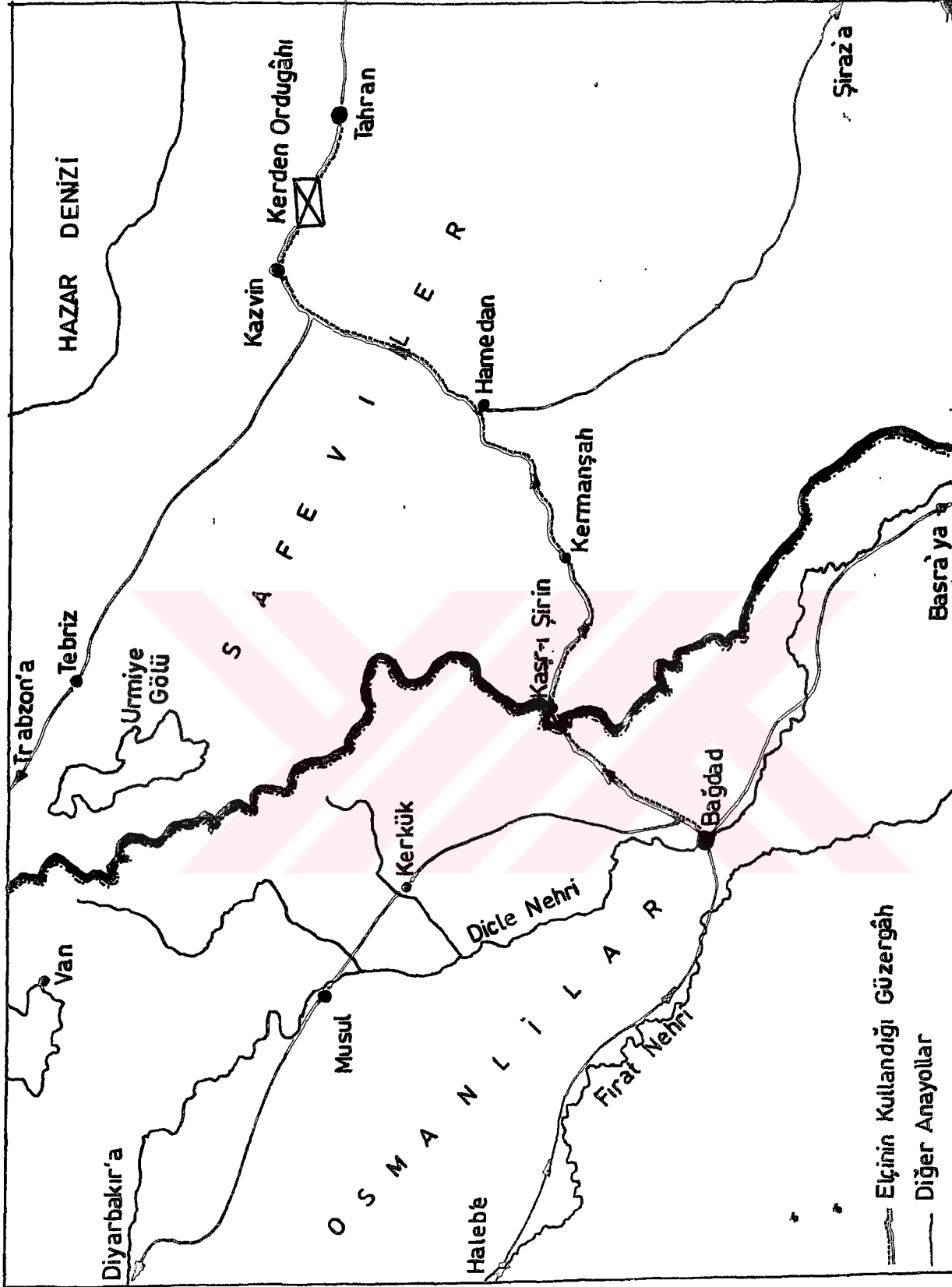
بر این که در
 در این که در
 در این که در

سپاسگزار کتاب قرآنی حضرت خادقنباهی به بودن نعل نصیبت مسکن افندی یله وارده اولان
 شاهینک ترجمه سید
 بر سر آنکه از ارم

اعلی حضرت فلان رفت خورشید طبع منزلی سعادت و ادا در جهان عدالت کثیره او سلطان جاه فرود رفت
 خدیو عالمات کنای کثیره کبر خسرو مبر از سر کردن سر بر اعظم سلا خیز جهان آنم خواجه و دوران تابع آن سر کن
 قنای آن فی الاضرب سلطان الدین خاقان العین نانی اسکندری از آخرین خلیفه اسلام شاه شاه شاه
 آنجسباه سپه بار و السلطان العلی بن محمد خان لوزان خللا خلافت مملوکه و الویه جلالت فرود
 حضرت بزرگن زو شریف و موقف بی نظیره قرن موقت و عبیه بی عیب محمد که لایق ملای و دعوت و افتخار
 اجات نمون جوهر ذواهر شایف طبقات مزالت مزون هدیه این توب مروض رای جهان آرای هارون
 قنودم الناسم بنا ارسال بر در لوان انتظار الراجد والا فام مرصقی نصیبت افندی و فعلی است
 زدن مینار طر فرستاده فلان مزاج بهت و منا وضات علیه امین او ان و اسعد ارماتان شرف خدای
 ساحه و درود و محبت افزای حاضر موقت مرود اولوب نامه هارون باد شاه لرن باد اولوب
 بود این وجه اندزه موب نصرت اشمال محال صا نیز جانب شماله جناب وجدان الی امینش ان نیز
 اناده اولوب و است علیه لایزالک طمشان حدود دستور لرن حدود لرن و امر بر نامعلوم حرکت
 ظاهر اولوب عزیز بن شفته سرحد لرنه و بعضی مسکری ادرات جمع و ارات اونسی و می خود بسته ای
 شرع بر در حدود دستور و وقع وقوع شرور و چون اختیار بخش معنا اولوب بر حقه سر جسته
 و در جناب نزع کن آیزر و مسی ایوان اولوب بقی اشعار و اشعار بر و اشعار بر و اشعار بر و اشعار بر
 حال کنان ان عن الان او شهر بار عالم مندر حضرت لرن طرف هارون جبر با نای و بار بنده حسن نیت و صفای
 طوبت او زده اولوب مملو و مذهب و در درش اولوب بنده بنا خدیو اسلام بنا اولوب و انتم
 حقیق مانند افتاب عالمات جمله هویا و در درش اولوب بنده بنا خدیو اسلام بنا اولوب و انتم
 سات باد شاه لرنه و در حق واضع و بیاد بر بزرگ برینا و منول مقدما ابرو المذکی کجایه و انتم
 مراد و مقصود مرابیح نصیبت مشرب و جنبه مذهب و توافقی و ولایت و نالی مسکن طرف اولوب بر درون
 غیری مشفق که در ملک و در سبب و عزت در آن مناسبتی بر در در خضر و مملو و ناملام حالت خوشی
 و حق در در و بر سر نصیر و در روز و فروردین که با قدر الی جبر اینک صورت مظلومی آینه
 خسرو در و اولوب مسوب اگر چه خلایق در حق فرود آیدند اینج و قایق امور و خیر و در دست ضلوان
 ارباب انصاف مکرره بر کوه امور و وجه صحیح به محمول و انما الاعمال بالنیات معادله سر کول

EK-3

Mustafa Nazif Efendi'nin İran'a Yönelik Sefaret Güzergâhı ve Kerden Ordugâhı

ÖZGEÇMİŞ

Adnan Budak 02.01.1974'de Gaziantep'te doğdu. İlk ve ortaokul eğitimini 1988 yılında Nizip-Adaklı'da tamamladıktan sonra 1988-1991 yılları arasında Gaziantep Cumhuriyet Lisesi'nden mezun oldu. Aynı yıl İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Sosyal Bilimler Eğitimi Bölümü Tarih Öğretmenliği programını kazandı. 1995 yılında buradan mezun olduktan sonra aynı yıl Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Programında Yüksek Lisans eğitimine başladı. Ayrıca 1995-1996 Eğitim- Öğretim yılında Rize Anadolu Ticaret ve Meslek Lisesinde öğretmenliğe atandı. Halen Maçka Esiroğlu Mehmet Akif Ersoy Lisesi'nde Tarih öğretmeni olarak çalışmaktadır.

Budak bekar olup yabancı dili İngilizce'dir.